

MƏHBUB XANIMIN ÇƏNLİBELƏ GƏLMƏYİ

Yenə Aşıq Sünun çoxdan idi ki, Çənlibeldən çıxmışdı. Nə Həmzənin Çənlibelə gəlməyini bilirdi, nə Qıratı aparmağını. Nə Koroğlunun Toqatdakı işindən xəbəri var idi, nə də Qıratı gətirməyindən.

Şəhər–şəhər, kənd–kənd gəzib dövrən açırdı, məslis qururdu. Bir tərəfdən Koroğludan oxuyub onu məşhuri–sahan eləyirdi, bir tərəfdən savan igid oğlanların say–seçmələrini yığıb Çənlibelə göndərirdi, bir tərəfdən də paşalardan xəbər yığıb Koroğluya çatdırırdı.

Günlərin bir günündə Aşıq Sünun gəzə–gəzə gəlib Ruma çıxdı. Şəhərin küçələrini gəzirdi, birdən küləfirəngidə bir gözəl gördü. Aşıq gözü sərraf olar, birsə dəfə baxmaqla adamları saf–çürük eləyər. Aşıq Sünun buna bir leylası nəzər saldı. Baxdı ki, gözəl nə gözəl... Tellər qara, xallar qara, qaşlar qara, saçlar qara, dişlər ağappaq mirvari kimi, dodaqlar yaqutun kənarı kimi, gözlər elədi ki, eşq əhlinə öldürmə deyir. Gör qız nə qədər gözəl idi ki, Sünun bir baxımda ağılı sərdən verib durdu tamaşa eləməyə.

Bu qız kim ola, kim ola, Rum paşasının qızı Məhbub xanım. Sən demə Məhbub xanım da Aşıq Sünuna fikir verirmiş. Çağırdı qırx insəbel qızlardan birini ki:

– Get, o aşığı bura gətir.

Aşıq Sünun bir də baxdı ki, bu imarətin qarısından bir qız çıxdı, düz onun üstünə gəlir. Aşıq Sünun qorxuya düşdü. Fikirləşdi ki, yəqin qız onun elə dayanıb baxmağından qəzəblənib. İstədi bir təhər gözdən yayınsın. Amma qız imkan vermədi. Alısı quş kimi onun qabağını kəsdi. Ədəblə salam verib dedi:

– Aşıq, Rum paşasının qızı Məhbub xanım səni çağırır.

Koroğlu

Aşıq Sünun baxdı ki, yox, deyəsən bu qəzəbdən deyil. Qızın yanına düşüb birbaşa Məhbub xanımın yanına gəldi. Məhbub xanım özü Aşıq Sünunun qabağına çıxdı. Xoşgəldin eləyib, onu öz otağına apardı. Elə ki, Aşıq Sünun əyləşdi, Məhbub xanım soruşdu:

- Aşıq, haradan gəlib haraya gedənsən? Kimin aşığı isən?
- Xanım, Qafın o tərəfindənəm.

Məhbub xanım bu sözü aşıqdan eşitsək soruşdu:

- Aşıq, Koroğlunu tanıyırsan?

Sünun bir ətrafına baxdı. Gördü otaqda ikisindən savayı heç kəs yoxdu. Dedi:

- Niyə xanım, görmüşəm.

Məhbub xanım dedi:

- Düzünü de görüm, o nesə adamdı? O Çənlibel nesə olan yerdə?

Aşıq Sünun dedi:

- Vallah, nə deyim, adamdı da...

Məhbub xanım çox ağıllı qız idi. Atası onun adına həmişə Mazarat deyirdi, yəni çoxbilmiş. Belə şey çox az-az düşər ki, bir adam həm gözəl olsun, həm də ağıllı, kamallı. Amma Məhbub xanımda ikisi də var idi. O nesə deyərlər, deyəsən, lap xoş gündə dünyaya gəlmişdi. Gözəllikdə elə idi ki, elə bil qüdrətin yetmiş iki qələmindən yetmiş iki rəng alıb bəzənmişdi. Ağılda, kamalda da Əflatuna loğmanlıq elərdi, Loğmana əflatunluq.

Qərək, Məhbub xanım başa düşdü ki, aşıq Koroğlunu yaxşı tanıyır, amma salıx vermək istəmir. Öz-özünə fikirləşdi ki, yaxşı, bu niyə demək istəməsin? Birdən yadına düşdü ki, «Ey dadi-bidad!.. Axır mən paşa qızıyam. Koroğlu da ki paşaların düşməni. Yəqin aşıq buna görə məndən çəkinir». Yavaşsa durub ayağa, gəldi Aşıq Sünunun lap yanına. Dedi:

- Aşıq, sən deyirsən ki, Koroğlunu tanıyırsan, mənə bir de görüm, Koroğlunun arvadı kimdi?

Koroğlu

Aşiq Sünun dedi:

– Ay xanım, bunu bütün aləm bilir ki, Koroğlunun arvadı Nigar xanımdır.

Məhbub xanım dedi:

– Çox əsəb, çox pakizə. Bir mənə de görüm, Nigar xanım kimin qızıdır?

Sünun dedi:

– Bunu da bütün aləm bilir ki, İstambul xotkarının.

Məhbub xanım dedi:

– Bu da çox gözəl. İndi mənə de görüm Telli xanım kimin qızıdır?

Aşiq Sünun Məhbub xanımın bu sual-savabından bir az vəsvəsəyə düşdü. Aşiq fikirləşdi ki, qoy görüm axırı nə olacaq? Dedi:

– Ərzrumlu Səfər paşanın basısıdır.

Məhbub xanım dedi:

– Mən də Rum paşasının qızı Məhbub xanımam. Ansaq sən mənə de görüm ya Telli xanım, ya elə Nigar xanım niyə öz dudmanlarını, sahsələllərini tərək eləyib Çənlibelə gediblər? Bunu bütün külli-aləm bilir ki, onları Çənlibelə güslə aparmayıblar. Hamısı öz xoşları ilə gediblər. Belədi, ya belə deyil?

Sünun dedi:

– Məhbub xanım, mən sənəin mətləbini başa düşdüm. Nə sözün var soruş, deyim. Mən Koroğlunun aşığı Sünunam.

Məhbub xanım güldü. Dedi:

– Aşiq, ağıllı aşıqsan. İndi mənim səndən iki sualım var. Amma gərək mənə düzgün savab verəsən. Ortada yalan-malan olmaya.

– Xanım, bizdə yalan olmaz. Ver sualını, al savabını!

Məhbub xanım keçdi yenə də öz yerində əyləşdi. Dedi:

– Birinci sualım budu ki, mənə de görüm Koroğlu nesə adamdı?

Aşiq Sünun sazi sinəsinə basdı, dedi:

Koroğlu

Nərə çəkib düşmən üstə gedəndə,–
Meydanda göstərər hünər Koroğlu.
Qulaş qolun gərib şeşpər atanda
Vurar dağ–daşı dələr Koroğlu.

Bilmək olmaz onun min–bir felini,
Namərd qoya bilməz yerə belini,
Bir dəfə şeşpərə atsa əlini,
Düşmənin izini silər Koroğlu.

Düşər hərdəm paşalarla davası
Kəsilməz savaşı, səngi, qovğası,
Sünun deyər Çənlibelin ağası;
Yeddi min dəliyə sərkər Koroğlu.

Söz tamama yetdi. Məhbub xanım dedi:
– İndi mənə de görüm, o Çənlibel nesə olan yerdə?
Aşıq yenə də sazı basdı döşünə:

Mərd oylağ, Çənlibeldir,
Məhbub xanım, bizim yerlər.
Dəliləri durnateldir,
Məhbub xanım, bizim yerlər.

Daşları var alçaq–usa,
Əylər qəflə, tasir, xosa,
Tutulub hasarlı bursa,
Məhbub xanım, bizim yerlər.

Koroğlu

Dağları var qoşa-qoşa,
Düşmən görsə, çəkər haşa,
Bata bilməz sultan, paşa,
Məhbub xanım, bizim yerlər.

Elə ki, bu söz də qurtardı, Məhbub xanım təzədən durub gəldi Sünunun yanına. Lap ağzını onun qulağına dayayıb dedi:

- Aşıq, burdan durub birbaşa Çənlibelə, Koroğlunun yanına gedərsən. Ona deyərsən ki, Rum paşasının qızı Məhbub xanım deyir ki, ona deməli bir sirrim var. Amma gərək özünə deyəm. Özünü də burada deyə bilmərəm. Gərək orada, Çənlibeldə ona deyəm. Başa düşürsənmi? O sirri ki, mən ona deyəsəyəm, day onu deyəndən sonra burada qalmaq mənə mümkün olmaz. Amma tələsin, yoxsa uduzar.

Söz ağzından qurtarsaq Məhbub xanım əllərini vurdu bir-birinə. O saat bayaqkı qız ki, Aşıq Sünunu çağırmışdı, girdi içəriyə. Əlini döşünə qoyub dayandı. Məhbub dedi:

- Aşığa xörək gətirin! Özünü də yığışın gəlin, bir az desin qulaq asa. Aşıq bu gesə bizə qonaqdı. Səhər tezdən İstambula gedəsək.

Aşıq Sünun işarədən başı düşdü ki, sirri gizlin saxlamaq lazımdı. Qərəz, xörək gəldi. Məhbub xanım Aşıq Sünunu yaxşı qonaq elədi. Elə ki Aşıq yedi, doydu, sazı döşünə basıb dövrən başladı. Gesənin bir nisfinə qədər çalıb oxudu. Amma Koroğludan bir kəlmə də kəsmədi.

Bəli, məslis qurtardı. Gesəni yatdılar. Elə ki səhər açıldı, Aşıq Sünun durdu, yedi, içdi, getmək istəyəndə Məhbub xanım gəldi. Aşıq Sünun bir fürsət tapıb Məhbub xanıma dedi:

- Məhbub xanım, inşaallah bir neçə gündən sonra sənə dalınsa adam gələr.

Məhbub xanım soruşdu:

Koroğlu

– Yaxşı, bəs mən nədən bilim ki, o adam Çənlibeldən gəlib. Bir nişanəsi, əlaməti–zadı olasaq, ya yox?

Aşıq Sünun getdi fikrə. Lap gedənə masal dedi:

– Məhbub xanım, nişanə bax, mənim bu sazım olasaq.

Ondan Aşıq Sünun qalxıb çarıqlarını bərkitdi, düz Çənlibelə yol başladı. Nə qədər getdi bilmirəm, nə qədər dayandı bilmirəm, axırı ki bir səhər çağı gəlib Çənlibelə çatdı. Koroğluya xəbər verdilər ki, bəs Aşıq Sünun gəlir. Koroğlu yenə də qalxıb onun qabağına çıxdı, görüşüb hörmət–izzətlə məslisə gətirdi. Çənlibelə hay düşdü. Bir su içim saatda bütün xanımlar, dəliləm yığ ıldılar. Elə ki Aşıq yedi, içdi, dinsəldi, Koroğlu dedi:

– Aşıq Sünun, di indi de görək haraları gəzdin? Nə gördün? Nə eşitdin? Bu ayaq haradan gəlirsən?

Aşıq Sünun dedi:

– Koroğlu, aşıq gördüyünü dil ilə deyə bilməz. Əgər izindisə sazla deyim.

Koroğlu dedi:

– İzindi. De!

Aşıq Sünun üçtelli sazı bağ rına basdı, dedi.

Gəlirdim çıxdı qarşıma

Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Sövdasın saldı başıma

Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Gözü göyçək, qaş qələm,

Olmaz belə şirin kəlam,

Çəkər həsrətini aləm,

Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Koroğlu

Duruşu bənzər tərlana,
Gözəl doğub gözəl ana,
Töküb tellərin gərdana
Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Dəli könül talaşında,
San qovrulu ataşında,
Qırx insə qız var başında,
Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Aşiq Sünun çəkər nazı,
Ürək açar xoş avazı,
Rum elində paşa qızı
Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Aşiq sazla dediyi kimi, sözlə də Məhbub xanımın sifarişini Koroğluya yetirdi. Koroğlu dik qalxdı ayağa ki:

– Atı yəhərləyin, mən gedəsi oldum.

Dəli Mehtər o saat Qıratı yəhərləyib Koroğlunun qabağına çəkdi. Koroğlu dəlilərlə, xanımlarla əltəmən oldu. Deməlisin dedi, tapşırmaşın tapşırıldı, ayağını üzəngiyə qoyanda Nigar xanım tutdu atın yüyənindən. Dedi:

– Koroğlu, bu qızın sözü məni şübhəyə salıb. Keçəl Həmzəni gördün ki. Sən bu səfərə getmə! Qoy uşaqlardan birisi getsin. Gələ, sözünü burada deyər.

Koroğlu istədi danışsın, dəlilər hamısı bir ağızdan Nigar xanımın sözünü təsdiqlədilər. Koroğlu Toqat səfərindən sonra özünə söz vermişdi ki, bir də dəlilərin, xanımların məsləhətindən çıxmasın. Atdan düşdü. Dəli

Koroğlu

Mehtər o saat atın yəhərini alıb tövləyə apardı. Koroğlu əyləşdi. Elə ki hamı oturdu, Koroğlu üzün dəlilərə tutub dedi:

– Yaxşı bəs kim getsin?

Söz Koroğlunun ağızından qurtarmamış Bəlli Əhməd durdu ayağa ki:

– Mənə izin ver, bu səfərə mən gedim. Ruma mən bələdəm.

Koroğlu dedi:

– Get! Amma yol uzaqdı. Hər at gedə bilməz. Düratı min.

Bəlli Əhməd o saat özünü verdi tövləyə, Düratı yəhərləyib çəkdi eşiyə. Koroğlu ilə, dəlilərlə, xanımlarla əltəmən olub ata minmək istəyəndə Sünun sazını ona uzadıb dedi:

– Al, sal çiyinə! Məhbub xanımla şərtimiz var. O səni bu sazla tanıyasaq.

Bəlli Əhməd sazı da çiyinə salıb sıçradı atın belinə, düzəldi yola. O nesə deyərlər dağlar aşdı, dərələr keçdi, yel oldu, əsdi, mənzillər kəsdi, orda ayla, illə, burda müxtəsər dillə, günlərin birində gəlib Ruma çatdı.

Bəlli Əhməd Düratın üstündə, çiyində də saz küçə ilə getməkdə olsun, sənə kimdən deyim, Məhbub xanımdan.

Məhbub xanım elə ki Aşıq Sünunu yola saldı, bir müddət gözlədi. Sonra qızlara dedi:

– Qızlar, yaman ürəyim darıxır. Gözdə–qulaqda olun, harada çiyində saz aşıq gördünüz mənim yanıma gətirin. Bir az dedirdək ürəyimiz açılsın.

Qızlara da ki, elə belə bir şey lazım idi. Hay–hayda idilər ki, Məhbub xanım bir aşıqdan–zaddan gətirib çaldırsın, onlar da qulaq assınlar. Oldular dördgöz. Gizlinsə öz aralarında növbət düzəldilər.

Bir gün yenə haman Aşıq Sünunu Məhbub xanımın yanına çağırıb gətirən qarabaş küləfirəngidə dayanmışdı, bir də gördü ki, budu, bir aşıq, çiyində də saz, küçənin o başından küləfirəngilərə diqqət yetirə–yetirə

Koroğlu

gəlir. Amma bu aşiq atlıdı. Özü də yaman bazburutlu şeydi. Tez özün yetirdi Məhbub xanımın yanına ki:

– Xanım, xanım, aşiq. Gedirəm çağırmağa.

Məhbub xanım istədi soruşsun ki: «Nesə aşiqdi? Nə təhər adamdı?». Baxdı ki, qız hanı? Qız çoxdan gedib. Qərəz, qız təngənəfəs özünü küçəyə salıb Bəlli Əhmədin qabağını kəsdi ki:

– Aşiq, Rum paşasının qızı Məhbub xanım səni çağırır. Deyir gəlib bir az çalıb oxuyasan.

Bəlli Əhməd: «Mənim gözüm üstə!» deyib atdan düşdü. Qız qabaqda, Bəlli Əhməd dalda girdilər həyəətə. Bəli, atı bağladılar, rahatladılar, çıxdılar yuxarıya, Məhbub xanımın yanına. Bəlli Əhməd bir müştəri gözü ilə baxdı Məhbub xanıma. Gördü doğrudanda elə Məhbub ki, Məhbub. Atana rəhmət ay buna ad tapıb qoyan. Sünun deyəndən də min qat artıqdı. Dedi:

– Salaməleyküm, xanım!

Məhbub xanım dedi:

– Əleykümsalam, aşiq! Əyləş! Bir az çal, oxu, qulaq asağ.

Bəlli Əhməd dedi:

– Mənim gözlərim üstə! Kaş elə mən çalar, sən qulaq asasan.

Bəlli Əhməd Məhbub xanımın gözünə şirin gəlmişdi. Odu ki ona bir sataşmaq istədi. Dedi:

– Hər çalana qulaq asmağ olmur, aşiq! Bəlkə heç sənin çalmağın, oxumağın bizim xoşumuza gəlməyəsək.

Bəlli Əhməd dedi:

– Yox, xanım, mən bilməsəm demərəm. Mən bilirəm ki, mənim sazım da, özüm də sənə xoş gələsək.

Bunu deyib Bəlli Əhməd sazı ipək köynəkdən çıxartdı. Məhbub xanım baxdı ki, saz Aşiq Sünun sazıdı. Yerini rahatlayıb dedi:

– Aşiq, sazın yaxşı sazıdı. Oxu görək, sözün nesə olasaq?

Koroğlu

Bəlli Əhməd dedi:

– Sözümləməyəm də yaxşı olacaq. Sən qulaq as!
Bunu deyib, Bəlli Əhməd sazı basdı döşünə, dedi:

Düratı səyirdib düşmüşəm yola,
Urum deyib Çənlibeldən gəlirəm.
Gümüş qolçaqları bağlayıb qola,
Polad geyib Çənlibeldən gəlirəm.

Dolanıb dağları gəzmişəm əzəl,
Heyvalı bağlarım görməyib xəzəl,
Urum ölkəsində bir türfə gözəl
Seçib, sevib, Çənlibeldən gəlirəm.

Koroğlunun dəlilərdi imdadı,
Qılıns çəkdi, hasil olsun muradı,
Rumlu paşa qızı, Məhbubdu adı,
Məhbub deyib, Çənlibeldən gəlirəm!

– Məhbub xanımın Şirin xanım adında bir əmisi qızı var idi. Özü də əmisi qızından qalan deyildi. Ondan da bir az çoxbilmiş idi. Məhbub xanımın da yaman xatirini istərdi. Şirin xanım baxdı ki, aşığın sözlərindən deyəsən qızlar şübhələnən kimi oldular. Deyəsən, bir-birinə göz-qaş eləyib irişirlər. Tez üzün qızlara tutub dedi:

– Qızlar, görürsünüzmü? Bax, haqq aşığı belə olar ha... Gördüz əmim qızının adını nesə düz dedi. Hələ Rum paşasının qızı olduğunu da bildi.

Şirin xanımın sözündən Bəlli Əhməd bildi ki, belə açıq deməkdə səhv iş görüb. Tez sazı götürüb döşünə basdı, eşitdiyi, bildiyi aşıqların

Koroğlu

sözlərindən çalıb–oxumağa başladı. O qədər çaldı, oxudu ki, ta gesənin bir aləmi oldu. Axırda Məhbub xanım dedi:

– Aşıq, day bəsdı. Yoruldun. Qızlar, aşığa elə bu otaqdasa yer qayıran, yatsın. Siz də durun, gedin yatın!

Sonra üzün Şirin xanıma tutub dedi:

– Əmim qızı, dur, biz də gedək, yataq!

Bəli, hamı durdu dağıldı. Elə ki ara sakitləşdi, Məhbub xanım yavaşsa qapını açıb, gəldi Bəlli Əhmədin yanına. Dedi:

– Haradan gəldiyini bilirəm. Ansaq de görüm kimsən, Koroğlusanmı?

Bəlli Əhməd güldü, dedi:

– Xanım, mən hara, Koroğlu hara? Mən heç Koroğlunun bir dırnağı da ola bilmərəm. Mənim adım Bəlli Əhməddi. Özüm də Koroğlunun lap o nəverim dəlilərindən biriyəm.

Məhbub xanım onun bir şəsti–bəstinə baxdı, bir boy–buxununa baxdı, bir qol–basağına baxdı; ürəyində dedi: «Yox, yalan deyir. Bu heç nəverim–zad deyil. Koroğlunun lap adlı–sanlı dəlilərindən biridir». Sonra dönüb bir müştəri gözü ilə onun sir–sifətinə nəzər saldı. Baxdı ki düzdü, bir az kor–kobuddu, amma elə ürəyəyatan oğlandı ki, min paşa oğluna dəyər, min də xan oğluna. Qəsdən ona sataşmaq üçün dedi:

– Yaxşı, mən Koroğluya nə pislik eləmişəm ki, dəlilərinin belə nəverimini mənim üçün göndərib? Day bir əməlli–başlısını göndərə bilmirdi?

Bəlli Əhməd dedi:

– Xanım, adamına baxıb dalınsa adam göndərərlər. Koroğlu həmişə yazıq–yuzuğun, əlindən iş gəlməyən adamların dalınsa ya özü gedər, ya da dəlilərin say–seçmələrindən göndərər. Amma Aşıq Sünun sənın ağılını, kamalını o qədər təriflədi ki, Koroğlu dedi elə belə qıza birsə bələdçi lazımdı ki, yolu tanıtın. Qalan işləri özü görər.

Koroğlu

Məhbub xanım baxdı ki, yox, Bəlli Əhməd ağ ılda da hər yetənə bas verən deyil. Özü də yaman hazırsavabdı. Birdən onun qaşları çatıldı. Amma çatıldı, nə çatıldı... Vallah, demə görməmişəm, elə bil ki, iki dənə şahmar ilan quyruğunu qaldırıb qara gözlərin üstünə yatdı... Bəlli Əhməd az qaldı ki, ağı sərdən verə. Məhbub xanım dedi:

– De dur, atı hazırla gedək! Gesə keçir.

Bəlli Əhməd dedi:

– Yox, xanım! Mən bayaq sazı çalanda aşığının birini sındırmışam. Belə apara bilmərəm. Aşıq Sünun mənim atamı yandırır. Mən gərək səhər burada bir usta tapam, onu qayırtıram. İnşallah biz sabah gesə çıxarıq.

Məhbub xanım çox dedi, Bəlli Əhməd az eşitdi. Məhbub xanım gördü yox, bu dediyindən dönən deyil, axırda çar-naçar razı oldu. Çəkilib öz otağına getdi.

Bəlli Əhməd yorğun adam, elə onu bildi ki, yerinə girdi. Bir də baxdı ki səhərdi; səld yerindən durdu, atı yemlədi, suladı, sonra sazı da götürüb bazara çıxdı. Az dolandı, çox dolandı, axırda gəlib meydan başında bir saz qayıran usta dükanı tapdı. Salamdan sonra sazı verdi ki:

– Usta, başına dönüm, bunu tez qayır, yol adamıyam, gedəsəyəm.

Usta heç başını da qaldırmadı. Elə altdan, ağızının yanı ilə dedi ki:

– Bu gün vaxtım yoxdu. Sabah gəl!

Bəlli Əhməd dedi:

– Usta, mən dedim ki, yol üstəyəm. Nesə yə`ni sabah gəl.

Usta dedi:

– Neyləyim yol üstəsən. Gözlərimin ikisi də birdən aydın ki, yol üstəsən. Dedim ki, bu gün vaxtım yoxdu.

Bəlli Əhməd dedi:

Çənlibeldən səni deyib gəlmişəm,

Usta, qulun ollam, al düzəlt sazı!

Koroğlu

Qırılıbdı sazım, mə` təl qalmışam.
Usta, qulun ollam, al düzəlt sazı!

Usta dedi:

– Əyə, nə qanmaz adamsan. Dedim ki, bu gün düzəldə bilmərəm.

Bəlli Əhməd dedi:

Dərin–dərin dəryalara dalmışam.
Heyva kimi saralmışam, solmuşam,
Anadan olan gün peşman olmuşam,
Usta, qulun ollam, al düzəlt sazı!

Usta lap hirsləndi, dedi:

– Əşi, səhənnəmə peşmansan, kora da yanınsa! Nə eləyim ki
peşmansan. Peşmansan vur özünü öldür.

Bu sözdə ustanın şagirdi dedi:

– Ay usta, yol adamıdı. Nə olar? Al düzəlt, getsin də...

Usta şagirdin ağzına bir şillə vurdu ki:

– Kəs səsini, haramzada! Böyük duran yerdə kiçik qələt eləyə
danışmaz.

Bəlli Əhməd dedi:

Qoşun çıxdı Çənlibelin düzünə,
Qurban olum şagirdinin gözünə,
Xırda sədəf doğra sazın üzünə,
Usta, qulun ollam, al düzəlt sazı!

Usta başladı söyüb savaşımağa.

Bəlli Əhməd gördü ki, usta sazı düzəltməyəsek, dedi:

Koroğlu

Bəlli Əhmədəm, əslim, soyum Kürdisə,
Söylə görüm, usta əl muzdur neçə?
Könlüm qubar eylər ortandan biçə,
Usta, zındıq oğ lu, al düzəlt sazı!

Koroğ lu deyər, Çənlibeldə bəy mənəm,
Paşaya, xotkara boyun əymənəm,
Al sazımı düzəlt, qorxma dəymənəm,
Usta, qulun ollam, al düzəlt sazı!

Usta dedi:

– Nə dedin? Koroğ lu? Çıx bu saat bayıra! Elə birsə bu qalmışdı ki, gədə–güdənin, quldur–qaçağ ın adı mənim dükanımda çəkilsin. Çıx bayıra sənə deyirəm, yoxsa bu saat gedib paşaya xəbər verrəm, tutub dərinə saman təpər.

Hirs vurdu Bəlli Əhmədin başına. Elə birsə onu bildi ki, saz qalxdı göyə. Nə ki güsü var, elə çaldı ustanın tərəsinə ki, saz da parça–parça oldu, ustanın başı da. Usta güslə özünü bir təhər bayıra saldı, başladı havar çəkməyə ki: «Ay havar, qoymayın Koroğ lu məni öldürdü».

Rum şəhərində dam altında bir nəfər adam deyəsən, qalmadı. Bir su içim saatda məmə yeyəndən pəpə deyənə hamı yığ ıldı meydana.

Bəlli Əhməd dükandakı sazlardan bir yaxşısını seçdi. Pulunu qoydu piştaxtanın üstünə. Sazı çiyinə salıb çıxdı bayıra. Gördü vallah, burada bir ərəsəti–məhşər di ki, elə bil meydanda dörd bir tərəfinə ətdən divar çəkibsən. Amma heç kəs yaxına gəlmir. Hamı elə uzaqdan durub tamaşa eləyir. Bu tərəfdən də xəbər gedib çatdı Rum paşasına. Paşa qoşun böyüyünü çağ ırıb əmr verdi ki:

Koroğlu

– Bu saat qoşun götürüb meydanı halqa–mə`rəkə elə! Hər nə təhər olsa, gərək onu tutub gətirəsən mənim yanıma. Əgər tutub gətirdin, qızım Məhbub xanımın kəbinini kəsdirib verəsəyəm sənə. Yox, əgər gətirə bilmədin, boynunu vurdurasağam.

Bəlli Əhməd bir də baxdı ki, qoşun ətrafı bürüdü. Gördü day ayrı əlas yoxdu. Sazı çiyindən çıxarıb bir tərəfə atdı. Misri qılınsı çəkib, özünü vurdu qoşuna. Qaş qaralana qədər meydanda bir qiyamət oldu ki, gəl görəsən. Bəlli Əhməd qoşundan o qədər qırdı ki, meydanda leş–leşə dayandı. Day, o nesə deyərlər, ayaq qoymağa yer qalmadı. Gördülər yox. Beləliklə olmayasaq. Gesəni araya versə əldən çıxasaq. Məsləhət, məşvərət...Axırda, meydanın günbatan əlində bir köhnə quyu vardı, gətirib onun üstünə çır–çırpı töküüb örtülər. Qurğunu qəsdən elə qurdular ki, Bəlli Əhmədin ağzını saldılar quyuya tərəf. Bəlli Əhməd də işdən xəbərsiz. Nə bilsin yazıq, sağa–sola qılıns vurur. Sağa vurdu, sola vurdu, ortaya vurdu ki, özünə bir yol açıb çıxsın, bir də guppultu ilə getdi quyunun dibinə.

Paşaya muştuluqçu getdi ki, bəs, gözün aydın olsun. Koroğlunu saldıq quyuya. Paşa əmr elədi ki:

– Bu saat tutun, gətirin mənim yanıma!

Gedən xəbər gətirdi ki, bəs, paşa deyir bu saat tutun gətirin mənim yanıma. Qoşun qaldı məəttəl ki, nə eləsin. Nə təhər onu tutsun. Qorxudan quyuya kim girə bilər ki, kim də onu tuta. Qoşun böyüyü özü getdi paşanın yanına ki:

– Paşa sağ olsun, onu tutmaq heç bir vəşhlə bizim işimiz deyil. Qılınsı da əlində dayanıb quyunun dibində. Elə bir adamın quyuya düşməyini gözləyir ki, başını bədənindən ayıra.

Paşa dedi:

– Onda başına daş tökün, ölsün. Sonra ölüsünü çıxardın, gətirin!

Koroğlu

Qoşun böyüyü qayıtdı dala. Hökm elədi bir-iki dənə böyük daş gətirsinlər. Qoşun daş yığmaqda olsun, Bəlli Əhməd quyunun dibində, eşi Məhbub xanımdan.

Məhbub xanım küləfirəngidən baxırdı. Elə ki gördü əsgərlər daş yığırlar, məsələni başa düşdü. Tez əmisi qızı Şirin xanımı da yanına alıb, özünü yetirdi atasının yanına.

Məhbub xanım atasının ağlına, kamalına bələd idi. Həmişə deyərdi ki, bir qara toyuq mənim atamdan ağıllıdır. Baxdı ki, atasının keyfi yaman sazdı. İçəriyə girdi. Ədəb salamını yerinə yetirib dayandı. Paşa soruşdu:

– Hə, nə var? Nəyə gəlmisən? Yoxsa sən də Koroğluya tamaşa eləmək istəyirsən? Dayan, bu saat gətirəsəklər. Amma ki diri tutmaq olmur. Demişəm öldürüb, ölüsünü gətirsinlər.

Məhbub xanım dedi:

– Ata, sən onu öldürüb nə eləyəsəksən?

Paşa dedi:

– Başını kəsdirib göndərəsəyəm xotkara.

Məhbub xanım dedi:

– Yaxşı, göndərdin. Sonra?

Paşa dedi:

– Sonra da bədəninə asdırasağam qala qapısından. Qoy bütün osmanlı torpağında məni tanısinlər. Görsünlər ki, Rum paşası kimdir.

Məhbub xanım dedi:

– Yaxşı, tanıdılar. Sonra?

Paşa dedi:

– Day nə sonra? Sonra da olasağam xotkarın sədrəzəmi.

Məhbub xanım dedi:

– Bunların hamısı çox yaxşı. Sən mənə de görüm, Koroğluya nesə savab verəsəksən?

Paşa güldü. Dedi:

Koroğlu

– Qızım, elə quyuya saldığımız Koroğludu da.

Məhbub xanım dedi:

– Eşit və agah ol, ata! Quyudakı Koroğlu deyil. Koroğlunun lap nəverim dəlilərindən birisidir. Adı da Bəlli Əhməddi. İnanmırsan get lap özün soruş!

Paşa getdi fikrə. Məhbub xanım dedi:

– Sən indi onu öldürdün. Sabah da Koroğlu yeddi min yeddi yüz yetmiş dəli ilə kəsdi şəhərin kənarını, görüm onda xotkar sənin harayına gələsəmi? İndiyə kimi hansı paşanın harayına gedib ki, sənin də harayına gələ. Xotkar Koroğlunun qorxusundan heç gesələr evində yata bilmir. İgiddi getsin, qızı Nigar xanımı onun əlindən alsın da...

Paşa gördü Məhbub xanım doğru deyir. Dedi:

– Yaxşı, qızım, bəs nesə eləyək? Buraxaq çıxsın getsin? Bu heç bizim şə`nimizə yaraşar?

Məhbub xanım dedi:

– Yox, niyə buraxırsan? Biz gərək Koroğlunun özünü tutub xotkara verək. Onda hə... sədrə`zəm də olarsan, lap ondan da böyük olarsan.

Paşanın kefi duruldu. Dedi:

– Bəs onu biz nə təhər tuta bilərik?

Məhbub xanım dedi:

– Qoy elə quyuda nesə ki qalıb, eləsə də qalsın. Koroğlu əvvəl–axır dəlisinin dalınsa gələsək. Onda onu da tut, bir yerdə göndər xotkara.

Paşa dedi:

– Yaxşı, bəs sən bu saat elə özün dedin ki, biz yeddi min yeddi yüz yetmiş dəlini nesə tuta bilərik?

Məhbub xanım dedi:

– Sən bu saat qoşun böyüyünü çağır. Bir namə ilə göndər xotkarın yanına ki, bizə tez kömək göndərsin. O vaxtasan da şəhərdə nə qədər qoşun varsa göndər dağlardan daş yığıb gətirsinlər. Elə ki, daş hazır

Koroğlu

oldu, ondan başlayıb şəhərdən kənarında, yeddi min yeddi yüz yetmiş quyu qazsınlar. Elə ki Koroğlu dəliləri ilə gəldi, ağızlarını salarlıq haman quyulara, elə ki hərəsi düşdü bir quyuya, biz də daşları tökərik başlarına.

Paşa dik qalxdı ayağa ki:

– Afərin! Mərhəba! Afərin belə tədbirə!

O saat hökm elədi ki, day daşları tökməsinlər, qoşun böyüyünü də onun hüzuruna çağırınsınlar. Sonra üzün vəzirə tutub soruşdu:

– Hə, vəzir, bu tədbirə sən nə deyirsən?

Vəzir dedi:

– Tədbirə söz yoxdu. Məhbub xanım çox ağıllı tədbir töküüb.

Paşa dedi:

– Bəs nesə? Bəs sən nə bilirdin? Gör bir o kimin qızıdı? Bəs mənim qızımın tədbiri pis olar?

Vəzir dedi:

– Xeyr paşa sağ olsun! Allah eləməsin. Ansaq bu yeddi min yeddi yüz yetmiş quyunu inanmıram bir qaza bilək.

Məhbub xanım tez onun sözünü kəsib dedi:

– Nə qədər qaza bilərik qazarıq. Hökm deyil ki, elə hərəsinə bir quyu çatsın.

Paşa da tez onun sözünü kəsib dedi:

– Hə də... Olmasın yeddi min, olsun onun yarısı. Gördük quyu çatışmır, ikisini salarlıq bir quyuya.

Qərəz, paşa qoşun böyüyünü bir namə ilə İstambula xotkarın yanına göndərdi. Qoşuna da hökm elədi elə o gündən düşdülər dağlara daş yığmağa. Məhbub xanım elə ki, bu işləri gördü qurtardı, qayıdıb gəldi öz mənzilinə. O qədər gözlədi ki, oldu gesənin yarısı. Hamı yatdı. Ondan durub birinci dəfə aşırıq Sünunu, sonra da Bəlli Əhmədi onun yanına gətirmiş olan qarabaşı çağırırdı öz otağına. Qapıları bağlayıb, aranı xəlvət eyləyəndən sonra dedi:

Koroğlu

– Sən bilirsənmi ki, bizim aşığımızı tutublar?

Qarabaş dedi:

– Bilirəm, xanım! Hələ onu da bilirəm ki, o aşıq deyilmiş, Koroğluymuş.

Məhbub xanım dedi:

– Yox. Yalan sözdü. O Koroğlunun dəlisidi. Özü deyil. İndi sən mənə qulaq as!

Məhbub xanım bütün əhvalatı qarabaşa danışdı. Axırda dedi:

– Biz indi gərək bir şey eləyək. Gərək elə bir yol tapaq ki, hələ nə qədər qoşun böyüyü burada yoxdu, qoşun da şəhərdə deyil, Çənlibelə xəbər çatdıraq, gəlib onu qurtarıb aparsınlar.

Qarabaş dedi:

– Sənə qurban olum, xanım, tədbirin çox yaxşı tədbirdi.

Məhbub xanım dedi:

– Tədbir gözəldi. Amma çətindi. Çənlibelə bu xəbəri kim çatdırasaq?

Qarabaş dedi:

– San Məhbub xanım, sən bunun fikrini heç çəkmə! Ölməmişəm ki? Xəbəri Çənlibelə mən çatdıraram.

Məhbub xanım qulaqlarına inanmadı. Bir də soruşdu ki:

– Sən?

Qarabaş dedi:

– Bəli, mən qurban olum lap sənə də, Koroğluya da, onun dəlisinə də.

Məhbub xanım getdi fikrə. Dedi:

– Mən sənənin qoçaqlığına bələdəm. Ansaq axı sən ki Çənlibeli tanımırısan.

Qarabaş dedi:

Koroğlu

– Sən Məhbub xanım, sən onun da fikrini çəkmə! Mənim bələdçim var.

Məhbub xanım tələsik dedi:

– Yox, yox... Bu sirri heç kəsə vermək olmaz.

Qarabaş dedi:

– Mənim bələdçim elə bələdçidir ki, sirri ya ona dedin, ya quyuya dedin, ikisi də birdi.

Məhbub xanım soruşdu:

– Axır kimdi sənin bu bələdçin?

Qarabaş dedi:

– Dur gedək göstərim.

Qarabaş Məhbub xanımı gətirdi tövləyə. Məhbub xanım Düratı görən kimi işi başa düşdü. Qarabaşın fikrinə afərin dedi.

Qarabaş dedi:

– Bundan yaxşı bələdçi? Özü birbaş məni aparasaq Çənlibelə.

Məhbub xanım dedi:

– Doğru deyirsən. Onda sən hazırlaş. Mən də Koroğluya bir namə yazım.

Qərək, baş ağrısı olmasın, qarabaş atı tez yəhərlədi, yüyənlədi, çəkdi bayıra. Məhbub xanım da gəldi. Deməlisin dedi, tapşırmalısın tapşırıldı. Naməni də verib yola saldı. Qız düşdü yola. Ta şəhərdən çıxana qədər atı yavaş–yavaş sürdü. Elə ki şəhərdən çıxdı, atın başını boşladı.

Dürat elə bil ki, işi başa düşmüşdü. Elə ki başını boş gördü, dördnala Çənlibelə tərəf yol başladı. Qarabaş hər nə qədər elədisə, atın başını yığa bilmədi. Axırda gördü olmayasaq, yapışdı atın yalından, özü də sərildi yəhərə.

İndi qulaq as, sənə kimdən deyim, Koroğludan.

Sübh zamanı idi. Koroğlu genə də Ağ qayada dayanmışdı. Yollara baxırdı. Bir də baxdı ki, budu, yolda toz dumana qarışdı, duman toza.

Koroğlu

Diqqət elədi, gördü Düratdı. Özü də elə gəlir, elə gəlir ki, nallarından od qalxır. Hay vurdu, dəlilər hamısı töküldü. Dürat gəlib düz Koroğlunun qabağında dayandı. Baxdılar ki, atın üstündə bir qız xeylağı var. Soruşdular: kimsən?

Qız Məhbub xanımın naməsini uzatdı. Koroğlu naməni oxuyanasan Dəli Mehtər qızı atdan düşürdü. Koroğlu baxdı ki, Məhbub xanım yazıb:

«Koroğlu!

Bəlli Əhməd ölüm ayağındadı. Naməm sənə çatan kimi, ya özün gəl, ya da bir tədbir töküb, onu ölümdən qurtar».

Altında da qol qoyub: «Rum paşasının qızı Məhbub xanım».

Koroğlu döndü qıza ki:

– De görüm, bu nə olan əhvalatdı? Bəlli Əhməd hardadı? Sən kimsən?

Qız əhvalatı əvvəldən axırasan Koroğluya danışdı. Elə ki Koroğlu işdən agah oldu, Dəli Mehtərə hay vurdu ki:

– Tez Qıratı yəhərlə!

Dəli Mehtər o saat Qıratı ifçin yəhərləyib, çəkdi Koroğlunun qabağına. Koroğlu ayağını üzəngiyə qoyanda Nigar xanım dedi:

– Dayan, Koroğlu! Əvvəldən mənim bu işdən gözüüm su içmir. Bu Məhbub xanımda bir tülkülük var. Bu səfərə sən getməyəsəksən. Qoy Bəlli Əhmədin dalısınca uşaqlardan biri getsin.

Koroğlu dedi:

– Yox, Nigar, özüm gedəsəyəm. Mən gərək o Rum paşasına bir divan tutam ki, tarixlərə yazıla.

Bu sözdə Tanrıtanımaz yeridi qabağa, tutdu atın yüyənindən. Dedi:

– Koroğlu, indiyə kimi hər səfərə sən gedibsən. Mən Çənlibeldə qalmışam. Amma bu səfərə mən gedəsəyəm.

Koroğlu

Koroğlu Tanrıtanımazın xatırını çox istəyirdi. Heç onun bir sözünü iki eləməzdi. Yavaşsa ayağını üzəngidən çıxartdı. Dedi:

– Sözüüm yoxdu. Get! Amma tək getmə! Özünə yoldaş götür!

Tanrıtanımaz bir dəlilərə baxdı. Gördü hamı ayaqdadı ki, ay allah, məni aparaydı. Üzünü Tüpdağıdana tutub dedi:

– Tüpdağıdan, hazırlaş gedək!

Elə bil ki, yeri-göyü verdilər Tüpdağıdana. Sevinə-sevinə qaçdı tövləyə. Nigar yanaşdı Tanrıtanımaza ki:

– Tanrıtanımaz! Bax, deyirəm. Məbada, məbada Rumda dava-zad eləyəsiz. Elə eləyin ki, sizi heç tanımasınlar... Gesəni salın arıya. Bəlli Əhmədi qurtarın, götürün gəlin! Qisas qoy sonraya qalsın. Biz də düz üç gün sizi gözləyəsəyik. Gəldiz, gəlibsiz, gəlmədiz, onda uşaqlar dalınızsa gələsək.

Tanrıtanımaz əlini gözünün üstünə qoyub dedi:

– Baş üstə!

Elə ki, Tüpdağıdan da atı hazırlayıb bayıra çəkdi, dəlilər hamıyla görüşüb üzəngiyə ayaq qoymaq istəyəndə qarabaş durdu ayağa. Soruşdular:

– Sən haraya?

Qarabaş dedi:

– Bəs mən getmirəm?

Koroğlu dedi:

– Yox. Sən uşaqlar qayıdınsa burada qalmalısan. Kişi olsaydın səni zənsirə çəkdirəsəkdim, ansaq ki qızsan. Qalarsan xanımların yanında.

Ondan üzün Telli xanıma tutub dedi:

– Telli xanım, onun üstündə gözün olsun!

Bəli, dəlilər ikisi də Koroğlu ilə, dəlilərlə, xanımlarla görüşüb, atları minib yola düşdülər. Aşırımlar aşdılar, keçirimlər keçdilər, özlərini Ruma yetirdilər. Onlar çatmaqda olsunlar, sənə kimdən deyim, paşadan.

Koroğlu

Paşa axır bir az ağıldan kəm idi. Məhbub xanım hər nə demişdisə hamısına inanmışdı. Elə ki qoşun böyüyünü İstambula, xotkarın yanına, qoşunu da dağlara daş yığmağa göndərdi, özü durub– gəldi quyunun ağzına. Dedi:

– Hə... Mənə də Rum paşası deyərlər. Sənin o Koroğlunu bir Koroğlu eləyim ki, biri də yanından çıxsın.

Bəlli Əhməd güldü. Dedi:

– Paşa, Koroğluya kələ–kələlər nə eliyə bilib ki, sənin kimi kərtənkələlər nə eləsin?

Paşa özündən çıxdı. Əlini atdı böyük bir daşa ki, həlləyib salsın onun başına. Nə qədər zor verdi, güsü çatmadı. Hirsi soyudu. Dedi:

– Salardım daşı başına, elərdim səni xınsım–xınsım. Ansaq lə`nət şeytana. Koroğlunun xatirinə, gərək o gəlinsə səni saxlayam. Elə ki o gəldi, onu da tutub ikinizi birgə öldürürəm.

Bəlli Əhməd dedi:

– Paşa, Koroğlunu heç əhrimənlər tuta bilmir. İndi Koroğlu o qədər ölü oldu ki, sənin kimi dilğıra bas verdi?

Paşa yenə hirsləndi. İstədi əlini atsın daşa. Ansağ daşın yekəliyini görsək yenə də hirs soyudu. Dedi:

– Tutaram, tutaram. Buna Məhbub xanım tədbiri deyərlər. Səni quyuya salan, onu da salar. Onda danışarıq.

Paşa sözünü deyib getdi. Bəlli Əhmədin dərdi bir idi, oldu iki. Öz dərdi yadından çıxdı. Qaldı Koroğlunun hayına ki, onu işdən nesə xəbərdar eləsin. Amma ki nə qədər fikirləşdi, bir çarə tapa bilmədi. İndi Bəlli Əhməd qalsın burada, sən eşit dəlilərdən.

Dəlilər Ruma çatanda gesə idi. Hamı yatmışdı. Şəhəri dolanırdılar, bir də gördülər ki, bir meydandı, amma bunun bir tərəfində beş–altı əsgər keşikdədi. Tüpdağıdan yavaşsa atdan düşüb yüyəni verdi Tanrıtanımaza, özü əsgərlərə yanaşib soruşdu ki:

Koroğlu

– Gesə vaxtı burada nə eləyirsiniz?

Əsgərlərdən biri dedi:

– Dustaq var, keşik çəkirik.

Tüpdağ ıdan ətrafa baxdı, dedi:

– Bura ki, meydandı. Meydanda da dustaq olar?

Tüpdağ ıdan elə eləyirdi ki, quyunun səmtini öyrənsin. Çünki qarabaş demişdi ki, Bəlli Əhmədi meydanda quyuya salıblar. Əsgər dedi:

– Bax odu ey... Ora quyudu. Dustaq da quyudadı.

Tüpdağ ıdan soruşdu ki:

– Kimdi dustağ ınız?

Əsgər dedi:

– Bir quldurun biri. Nə bilək? Biri deyir Koroğ ludu, biri deyir onun yoldaş ıdı. Heç əslini biləm yoxdu.

Bu arada Tanrıtanımaz atları bir tərəfdə bağ layıb gəlib onlara çatdı. Dəlilər bir də baxdılar ki, deyəsən, uzaqdan bir oxumaq səsi gəlir. Diqqətlə qulam asıb gördülər Bəlli Əhməddi; quyuda oxuyur. Baxdılar ki, Bəlli Əhməd deyir:

Tanrı, yaman yerdə düşmüşəm dara,
Mənə özün kömək ol, aman, aman!
Tutulub bəndərgah, kəsilib bərə,
Tapmıram çıxmağ a yol, aman, aman!

Yağ ı düşmən özün burda bildirər,
Ağ ladıban göz yaşımı sildirər,
Hiylə qurar, Koroğ lunu öldürər,
Olar başımıza kül, aman, aman!

Bəlli Əhməd girər olsa meydana,

Koroğlu

At oynadar, qılıns çalar düşmana,
Qolu bağılı salınmışam ovdana,
Çatmır bir tərəfə əl, aman, aman!

Tüpdağ ıdan Bəlli Əhmədin səsinə eşitsək əl qılınsa sumdu əsgərlərin üstünə. Tanrıtanımaz işi davasız qurtarmaq istəyirdi. Elə ki gördü Tüpdağ ıdan belə elədi, day dayanmayıb o da döşəndi əsgərlərə. Ola beş–altı nəfər paşa əsgəri qaranlıq gesədə düşsə Koroğlu dəlilərinin əlinə. Heç gözlərini açmağa masal tapa bilmədilər. Bir su içim saatda onların işini bitirib özlərini atdılar quyuya tərəf.

Tüpdağ ıdan dedi:

Dara düşübsən, Bəlli Əhməd,
Yetişdik, budu yetişdik.
Hara düşübsən, Bəlli Əhməd?
Yetişdik, budu yetişdik.

Bəlli Əhməd səsi eşitsək tanıdı, dedi:

Yaxşı yetişdin dadıma.
Tüpdağ ıdan, Tüpdağ ıdan!
Bəlkə çatam muradıma,
Tüpdağ ıdan, Tüpdağ ıdan!

Tüpdağ ıdan aldı sözü o biri bəndini dedi:

Ağsa Qumuz şığıtmağa,
Düşman qanın axıtmağa,
Zindanları dağıtmağa,

Koroğlu

Yetişdik, budu yetişdik.

Aldı Bəlli Əhməd:

Peymanamdı dolhadolda,
Halqa zənsir bağı qolda,
Məhbub xanım gözü yolda,
Tüpdağ ıdan, Tüpdağ ıdan!

Tüpdağ ıdan dedi:

Misri qılınslar tovladıq,
Dərin dəryalar boyladıq,
Keşikçiləri qovladıq,
Yetişdik, budu yetişdik.

Bəlli Əhməd dedi:

Dəlilər qaynayıb soşa,
Ş eşpəri getməyə boşa,
Qaç qabağ ından paşa,
Tüpdağ ıdan, Tüpdağ ıdan!

Tüpdağ ıdan Çənlibeldən özü ilə bir uzun zənsir gətirmişdi. Tez zənsiri atdılar quyuya. Çəkib Bəlli Əhmədi çıxartdılar. Elə ki görüşdülər, öpüşdülər, Bəlli Əhməd dedi:

– İndi mən bu paşaya bir divan tutum ki, sümükləri oynasın.

Tanrıtanımaz dedi:

Koroğlu

– Yox, Nigar xanım tapşırıb səssiz gəlib, səssiz də gedək. Bu saat buradansa geri dönmək lazımdı. Paşa elə bu saat ölmədi ki... Allaha şükür, o durur, biz dururuq. Qisas üçün sonra gələrək.

Bəlli Əhməd Tanrıtanımazın sözünün üstündə söz deyə bilmədi.
Dedi:

– Neynək. İndi ki Nigar xanım deyib, sözüm yoxdu. Gedək deyirsiz gedək.

Üçü də bir yerdə döndülər atların yanına. Baxdılar ki, onların atı iki idi, olub üç. Bir dənə də yəhərli, yüyənli at bağlanıb atların yanına, tərkində də bir dənə balıns. Elə fikirləşirdilər ki, görsünlər bu nə sirdi, bir də gördülər atlardan bir az aralı bir qaraltı var. Yaxınlaşıb baxdılar ki, Məhbub xanım. Bəlli Əhməd onu görsək işi başa düşdü. Ona tərəf yaxınlaşanda baxdı ki, Məhbub xanımın əlində bir dənə də saz var.
Soruşdu:

– Məhbub xanım, bu nədi?

Məhbub xanım dedi:

– Sazdı. Aşıq Sünun üçün qayırdırmışam.

Bəlli Əhməd əlini uzadıb sazı Məhbub xanımdan aldı. Basdı döşünə, dedi:

Yolum düşüb Çənlibelə
Ala gözlü Məhbub xanım!
Atlan, gedək bizim elə,
Şirin sözlü Məhbub xanım!

Aldı Məhbub xanım:

De görək, bu nə səfərdi?
Bəlli Əhməd, Bəlli Əhməd!

Koroğlu

Paşa bundan bixəbərdi,
Bəlli Əhməd, Bəlli Əhməd!

Aldı Bəlli Əhməd:

Qızıb çəkərəm haşanı,
Sən qılarsan tamaşanı,
Bir muy saymaram paşanı,
Qəmər üzlü Məhbub xanım!

Məhbub xanım dedi:

Düşmən səndən qisas alar,
Meydan açıb, qılın çalar,
Axar qanın göl-göl olar,
Bəlli Əhməd, Bəlli Əhməd!

Aldı Bəlli Əhməd:

Bəlli Əhməd mayil saçına,
Müştaqdı üzdə maçına,
Qarğalar neylər laçına?
Ala gözlü Məhbub xanım!

Aldı Məhbub xanım:

Məhbub xanım qadan alsın,
Eşqin dəryasına dalsın,
Sanım sənə qurban olsun,

Koroğlu

Bəlli Əhməd, Bəlli Əhməd.

Söz tamama yetişdi. Üçü də atlandılar. Bəlli Əhməd Məhbub xanımı aldı tərkinə. Elə atları sürmək istəyəndə qaranlıqdan bir adam birdən tullandı, tutdu Bəlli Əhmədin atının yüyənindən. Məhbub xanım belə baxanda gördü əmisi qızı Şirin xanımdı. Şirin xanım dedi:

– Əmi qızı, ta Aşıq Sünun bura gələndən bu günəşən olan bütün işləri bilirəm. O sirri ki, sən Koroğluya deməyə gedirsən, mənim də sinəm elə haman sirrin xəzinəsidə, mən də sənənlə gedirəm.

Tanrıtanımaz dedi:

– Min sən də Tüpdəğidən tərkinə.

Tüpdəğidən o saat əlini uzadıb Şirin xanımı dik götürüb aldı tərkinə.

Səhər tezdən gün elə təzəsə çıxırdı ki, dəlilər özlərini yetirdilər Çənlibelə. Elə ki, dəlilər, xanımlar hamısı yığışdılar, hamısı görüşdülər qurtardılar, ondan Koroğlu Tanrıtanımazdan soruşdu:

– Yaxşı, Rum paşasının qızı Məhbub xanım bunların hansıdır?

Tanrıtanımaz dedi:

– Odu, o ki Bəlli Əhmədin tərkindədi, Rum paşasının qızı Məhbub xanımdı. O ki Tüpdəğidən tərkindədi, o da Məhbub xanımın əmisi qızı Şirin xanımdı.

Onda Koroğlu döndü Məhbub xanıma, dedi:

– Məhbub xanım, siz ikiniz də bizə xoş gəlibsiz. İndi buyur görək o hansı sirrdi ki, sənəni oradan buraya gətirib?

Məhbub xanım qabaqsa başını aşağı saldı. Ansaq baxdı ki, yox, beləliklə olmayasaq. Hamı gözünü dikib onun ağzına. Savab gözləyirlər. Amma nə qədər elədisə, utandığından deyə bilmədi. Deyəsən, elə bir az da Koroğlunun vahiməsi onu basmışdı. Şirin xanım gördü əmisi qızı danışa bilmir, utanır, dedi:

Koroğlu

– Koroğlu, rüsxət versən, sirri sənə mən deyərəm.

Koroğlu dedi:

– Rüsxətdi. De!

Şirin xanım dedi:

– Koroğlu, bizi buraya gətirən o sirrdi, hansı ki Nigar xanımı İstambuldan, Telli xanımı Ərzrumdan, o biri xanımları da öz yerlərindən buraya gətirib.

Koroğlu məsələni başa düşdü. Bir Şirin xanıma baxdı, bir də Məhbub xanıma baxdı. Soruşdu ki:

– Məhbub xanım, doğrudurmu?

Məhbub xanım dedi:

– Bəli, doğrudu.

Koroğlu ona sataşmaq üçün gülə–gülə dedi:

– Çox əsəb eləmişiniz ki, gəlmisiniz. Ansaq axı bu xanımlar, elə lap Nigar xanım olsun, Telli xanım olsun, ya o biriləri olsun, Çənlibelə gəlirlər, amma heç o sirri bizə deməyiblər. İndi Məhbub xanım, gəlsənə, o sirri sən deyəsən, biz də bilək.

Məhbub xanım gördü Koroğlu keçdi zarafata. O da gülə–gülə dedi:

– Koroğlu, o elə bir sirrdi ki, hamıya demək olmaz. O sirr ansaq bir adama deyilər. Onu da mən gələndə yolda Bəlli Əhmədə demişəm.

Hamı dönüb Bəlli Əhmədə baxdı. Gördülər Bəlli Əhməd başını salıb aşağı dayanıb.

Düzdü, Məhbub xanım sözü dedi, amma özü də pul kimi qıpqırmızı qızardı. Koroğlu baxdı ki, Məhbub xanım utanır. Onun ürəyini almaq üçün dönüb Tanrıtanımazdan soruşdu:

– Tanrıtanımaz, bu sözə sən nə deyirsən?

Tanrıtanımaz dedi:

– Koroğlu, mən sözümü Rumdan çıxanda demişəm.

Koroğlu soruşdu:

Koroğlu

– Nesə?

Tanrıtanımaz dedi:

– Görmürsən, elə əvvəlcədən Məhbub xanımı Bəlli Əhmədin, Şirin xanımı da Tüpdağdanın tərkinə mindirmişəm. İndi birsə qalıb Nigar xanımın, bir də sənün razılığın.

Nigar xanım irəli yeriyib qızların ikisinin də üzündən öpdü, xoşgəldin elədi. Sonra gülə–gülə dedi:

– Amma yaman haramzada şeysiz. Sizin bu sirriniz məni şübhəyə salmışdı. Sən demə, işin içində iş varmış.

Ondan üzün Koroğluya tutub dedi:

– Koroğlu, söz sənindi. Di razılığını ver!

Koroğlu dedi:

– Day mən nə deyim? Sən ki razısan, qurtardı. Elə bu söhbətdə birdən Dəli Mehtər dəlilərin içindən çıxdı ki:

– Yox, hələ qurtarmayıb, hələ bir iş də qalır.

Nigar xanım soruşdu:

– Dəli Mehtər, o nə işdi ki, hələ qalıb deyirsən?

Dəli Mehtər dedi:

– Nigar xanım, vallah deməyə də utanıram. Bilirsən, dünən mən Qıratı aparırdım suvarmağa. Tövlənin qabağında atı mindim. Bir də gördüm bir şey tullanıb daldan mindi mənim tərkimə. Özü də bərk–bərk yapışdı məndən. Əvvəl–əvvəl yaman qorxdum. Sonra baxdım ki, tərkimə minən Məhbub xanımın qarabaşığı. Dedim:

– Nə eləyirsən? Tərkimə niyə minirsən?

Dedi:

– Tanrıtanımaz mənə dedi ki, Məhbub xanımı Bəlli Əhmədin, Şirin xanımı da Tüpdağdanın tərkinə mindirmişəm. Day sən belə piyada qalma. Get sən də Dəli Mehtərin tərkinə min!

Dəlilər, xanımlar hamısı gülüşdülər.

Koroğlu

Koroğlu yeddi gün, yeddi gesə toy eləyib Məhbub xanımı Bəlli Əhmədə, Şirin xanımı Tüpdəğidana, qarabaşı da Dəli Mehtərə verdi.

KOROĞLUNUN BAYAZİD SƏFƏRİ

İndi eşit, sənə kimdən danışım, Toqatda Hasan paşadan.

Biz qalmışdıq o yerdə ki, Hasan paşa Bolu bəyi Ərzinsana, Keçəl Həməzəni də Çənlibelə yola salandan sonra bir namə də Bayaziddə Əhməd tasirbaşıya göndərmişdi.

Elə ki qasid gəlib Bayazidə çıxdı, Əhməd tasirbaşı naməni oxuyub gördü Hasan paşa yazıb: «Səninlə çox vasib işim var. Başını orada islat, burada qırxdır».

Əhməd tasirbaşı elə oradasa yerindən durub tövləyə gəldi. Bir yüyrek at minib, durma gəldim – özünü Hasan paşanın yanına çatdırdı. De xoş, on beş, əyləşdilər danışmağa. Hasan paşa dedi:

– Əhməd tasirbaşı, sən tüssarlıq işini beş barmağın kimi bilirsən. Özü də igid bir adamsan. Başında yaraqlı–yasaqlı adamların, nöker–nayıbın da var. Budu, sənə deyirəm. Eşit və agah ol! Bir dənə karvan Koroğlunun əlindən qurtarıb bizim torpağa keçə bil mir. Hamısını tutub mallarını qarət eləyir, özlərini də öldürdüyünü öldürür, öldürmədiyini də iki quruşa möhtas eləyib yola salır. İndi sən gərək güslü bir karvan düzəldəsən. Gedib mal gətirəsən. Onu da deyim ki, bunu tapşırıran xotkar özüdü.

Əhməd tasirbaşı bir az fikirləşdi, o nesə deyərlər, ölçdü, biçdi, götürdü, qoydu, axırda razı olub, tədarük görməyə başladı. De düşdü şəhərbəşəhər gəzməyə. Beş gün, on gün, bir ay, almalısın aldı, bağlamalısın bağladı, dəvələri, qatırları çatdı, yükünü tutdu, güslü bir

Koroğlu

karvan ilə yola düşdü. Amma getməmişdən iki dənə çoxbilmiş, haramzada iş gördü. Bu işlərin biri bu oldu ki, getməmişdən qabaq Bayazid paşası Xəlil paşanın yanına getdi. Dedi:

– Paşa sağ olsun, mən gedirəm. Hələ bu yaşa gəlmişəm, indiyə kimi mənim karvanımı bir quldur, qaçaq dəstəsi soya bilməyib. Yeddi ağasdan yeddi ağasa bir qaraltı görsək baxmışam, seçmişəm, quldur, qaçaq olduğunu bilən kimi karvanı götürüb, yolu azdırmışam. İndi genə də gedirəm. Allah mənə yar olsa, inşallah bu dəfə də karvanı sağ –salamat gətirəsəyəm. Amma ki şər deməsən, xeyir gəlməz. Bu dəfə səfərim qorxuludu. Koroğlunu çox haramzada deyirlər. İşdi eyhəna, birdən tutulsam onda bir qurğ u qurub Koroğlunu Bayazidə göndərəsəyəm. Gözdə–qulaqda ol ki, gələndə onu tutub Hasan paşaya xəbər çatdırasan.

Xəlil paşa Əhməd təsirbaşının bu tədbirinə afərin dedi.

Əhməd təsirbaşı paşanın yanından mürəxxəs olub, evinə gəldi. Bir dənə özü kimi haramzada qara qulu var idi. Ərəbistandan alıb gətirmişdi, onu yanına çağıraraq dedi:

– İstəyirəm səni evləndirəm, qulluqdan azad eləyəm, özünə də maya verib bir dükan açam. Nə deyirsən?

Qul yıxıldı Əhməd təsirbaşının ayaqlarına. Əhməd təsirbaşı dedi:

– Ansaq bu işin bir şərti var. Əgər o şərti yerinə yetirə bilsən, dediklərimi eləyəsəyəm. Yox, yetirə bilməsən, ömrünün axırınasan elə beləsə qul oğ lu qulsan.

Qul dedi:

– Ağ a, sən şərti de? Hər nə olsa sanla, başla yerinə yetirməyə hazırım.

Əhməd təsirbaşı dedi:

– Budu, bir nesə gündən sonra mən səfərə gedirəm. Sən gərək elə bu gün gedəsən Çənlibelə, qoç Koroğlunun yanına. Qorxma, sənə heç bir şey eləməz. Deyəsən ki, bəs gəlmisən ona dəli olmağa. Qalasan onun

Koroğlu

yanında. Ta o vaxta qədər ki, ya mən özüm sənə xəbər göndərib çağırırdıram, ya da ki, özüm oraya gələm. Özü də sənə deyim ki, bu iş qırx gündən artıq çəkməyəsək.

Qul razı oldu. Səhər tezdən almalısın aldı, götürməlisin götürdü, payı–piyada Çənlibelə tərəf yola düşdü. O nesə deyərlər, çəkdi çarığının dabanını, qırdı yerin damarını, günə bir mənzil, az getdi, üz getdi, dərə, təpə düz getdi, günlərin birisində gəlib Çənlibelə çatdı. Keşikçilər onu Çənlibelin həndəvərində görüb, tutub Koroğlunun yanına gətirdilər. Koroğlu soruşdu:

– Balam kimsən? Nəçisən? Haradan gəlmisən?

Qul dedi:

– Qoç Koroğlu, Ərəbistandan gəlirəm. Qulam. Adım da İmirzədi. Sənin adını eşidib, gəlmişəm sənə dəli olam.

Koroğlu bir onun bazburutuna baxdı. Gördü qollu basaqılı yekəpər bir adamdı. Bir boynu var ki, elə bil kəl boynudu. Özü də qapqaradır. Elə ikisə gözləri ağ arır, bir də dişləri. Dedi:

– Oğul, heç qılıns–zad oynatmağı, at minməyi, şeşpər atmağı basarırsanmı?

Qul dedi:

– Yox. Mən elə həmişə qul olmuşam. Onun–bunun qapısında işləyib, dolanmışam. Öyrədərsiz, öyrənərəm.

Koroğlu belə dönüb bir dəlilərə baxdı. Gördü hamı dövrə vurub oturub. Dəmirçioğlu da oturub lap qulun böyründə. Hal vurub dedi:

– Ayə, verin mənim sazımı!

Sazı verdilər Koroğluya. Ondan üzün Dəmirçioğluya tutub dedi:

– Ayə, Dəmirçioğlu!

Dəmirçioğlu dedi:

– San Koroğlu!

Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Sən onun qollarını al əlinə, gözlərini də tik gözlərinə. Mən çalıb oxuyasağam. Baxarsan, əgər mənim sazım, səsım, sözüm ona əsər elədi, bil ki, mərd adamdı. Halal süd əmib. Yox, əgər əsər eləmədi, bil ki, namərd adamdı.

Dəmirçioğlu qulun qollarının qarısını aldı əlinə, gözlərini də tikdi gözlərinə. Koroğlu sazı basdı döşünə. Başladı, görək nə dedi:

Söylə görüm Ərəb oğlu,
Sanından küsdüyün varmı?!
Dost yolunda bu dünyada
Başından keçdiyin varmı?!

Xan Eyvaz oturmuşdu Koroğlunun yanında, Koroğlu dönüb bir ona baxdı. Ondən üzün qula tutub, aldı sözün o biri xanəsini, dedi:

Eyvazım on beş yaşında,
İgiddi ər savaşıanda.
Usa dağların başında
Yel təkı əsdiyin varmı?

Eyvazım xəras alanda,
Hələbə talan salanda,
Düşmən çox, sən tək olanda
Hirslənib soşduğun varmı?

Meydanda açıb savaşı,
Düz eyləyib dağı, daşı,
Qançırğadan qanlı başı
Döyüşdə əsdiğın varmı?

Koroğlu

Durub əsəl ayağ ında,
Mərd igidin dayağ ında,
Namərd düşməən qabağ ında
Diksinib çaşdığ ın varmı?

Koroğ luyam, almam deyin,
Çıxardaram olmaz oyun,
Bir qılınsa yeddi boyun
Endirib kəsdiyın varmı?

Söz tamam oldu. Dəmirçioğ lu dedi:

– Koroğ lu, sözlərinin misli–bərabəri yoxdu. Əvəzsiz sözdü. Amma sən deyən sifətdən bu adamda əsər yoxdu.

Koroğ lu dedi:

– Oğ ul, mənim ki nə sazım, nə səsım, nə sözüm səni əsər eləmədi, səndən Koroğ lu dəlisi olmaz. Amma mən namərd deyiləm. Ətəyimdən tutan əli kəsmərəm. Qal, ye, iç, dolan! Özü də dəlilərlə gəz, otur, dur, məşq elə! Öyrənərsən, öyrənərsən, öyrənə bilməsən də ki heç.

Qul bu qalmaqla qaldı Çənlibeldə. İndi bu burada qalmaqla olsun, sənə kimdən deyim, Əhməd təsirbaşından.

Gün o gün oldu ki, Əhməd təsirbaşı qəflə–qatırla gəlib çıxdı Çənlibelin on beş, iyirmi ağaslığına. Hey vurdu, karvan əyləndi. Özü sərkərinı, sarbanını, bir də nökərlərinin gözə gələn igidlərini götürüb çıxdı bir usa tərənin başına. Sağ əlini kölgəlik eləyib qoydu gözlərinin üstünə. Diqqət eləyib Çənlibelin qaraulxanasında keşikçiləri gördü. Onları yanındakı adamlara göstərib dedi:

– Görürsünüzümü? Koroğ lunun keşikçiləri yolu marıtdayıblar.

Koroğlu

Yanıdakı adamlar hər nə qədər baxdılar, hər nə qədər diqqət etdilər, heç bir şey görə bilmədilər. Əhməd tasirbaşı lovğa–lovğa dedi:

– Siz görə bilməzsiz. Amma mənim gözümdən quş quşluğu ilə yayına bilməz.

Deyirlər ki, Əhməd tasirbaşının gözləri doğrudan da çox işıqlı imiş. Anası onu lap körpəliyində həmişə xalı–xalça üstündə gəzdiribmiş. Ayağı quru yerə dəyməyibmiş. Odu ki gözləri pişik gözü kimi alısı imiş.

Sarban dedi:

– İndi ki deyirsən keşikçilər oradadı, onda day – biz haraya gedirik? Ya hələ gözləyək, ya da qayıdaq, çıxacaq gedək.

Əhməd tasirbaşı dedi:

– Yox, siz bilmirsiniz. Mən Koroğlunun xasiyyətini bilirəm. Onun belə bir xasiyyəti var ki, kənar yerlərdən gələn karvanları soymur. Elə birsə xəras alıb buraxır. Amma vay geri dönən karvanların halına. Bir quruşa möhtas eləməmiş buraxmır. İndi bizim də əsil bələmiz qayıdan başdadı. İndi bizə heç bir zaval yoxdu. Öhd eləsə, bir az maldan–puldən alıb ötürəsək. Qayıdan başdan da ki qorxmayın. Bu göz ki məndə var. Yüz dənə Koroğlu ola genə də quyruq ələ vermərəm.

Qərək, Əhməd tasirbaşı tərədən düşdü, hay vurdu, karvan təzədən qalxıb yola düşdü.

İndi karvan Çənlibel yolu ilə gəlməkdə olsun, Əhməd tasirbaşı da karvanın qabağında, eşit, sənə kimdən deyim, Çənlibeldən.

Sən demə keşikçilər də Əhməd tasirbaşının karvanını görübmüşlər. Tez gəlib əhvalatı Koroğluya xəbər verdilər. Koroğlu çağırdı Dəli Həsəni ki:

– Uşaqlardan götür, get o tasirlə haqq–hesabı çək!

Dəli Həsən dedi:

– Koroğlu, sözün bir az ikibaşlıdı. Nə sür haqq–hesab çəkim? Pulla haqq–hesab çəkim, yoxsa misri qılınsla?

Koroğlu

Koroğlu soruşdu:

– Karvan gələn karvandı, ya gedən karvandı?

Dəli Həsən dedi:

– Gələn karvandı.

Koroğlu dedi:

– Sən haqq–hesabını pul ilə çək! Bas–xəras al, burax getsin. O biri haqq–hesabı mən özüm qayıdan baş onunla çəkərəm.

Dəli Həsən «baş üstə» deyib hay vurdu, dəlilərdən bir neçəsi atlandı. Gəlib kəsdilər yolun üstünü. Elə ki Əhməd təsirbaşının karvanı gəlib çatdı, dəlilər pusqudan çıxıb kəsdilər başlarının üstünü. Aldı Dəli Həsən dedi:

Yaxşısa düşdün əlimə,
Xosa, tez mənə xəras ver!
And gətirmişəm dilimə,
Xosa, tez mənə xəras ver!

Əylən, bir qulaq as sözə,
Sürüb qəflən, getmə düzə,
İndi sənə vurrəm nizə,
Xosa, tez mənə xəras ver!

Yoxsa tanımadın məni?
Qırram Hələbi, Yəməni,
Vuraram öldürrəm səni,
Xosa, tez mənə xəras ver!

Dağıdıb allam pulunu,
Soyaram dövlət, malını,

Koroğlu

Kəsərəm sənin yolunu,
Xosa, tez mənə xəras ver!

Dəli Həsən gəldi dilə,
Misri qılıns aldı ələ.
Apararam Çənlibelə,
Xosa, tez mənə xəras ver!

Söz tamama yetdi. Dəli Həsən dedi:

– Tasirbaşı, yoxsa məni tanımırısan?

Əhməd tasirbaşı döş basıb dedi:

– Niyə tanımıram? Sən Çənlibelli qoç Koroğlunun sərkarı Dəli Həsənsən. Mal da, pul da, qətlə də, qatır da, nökar də hamısı qurbandı sənə.

Dəli Həsən dedi:

– O yağlı dili saxla, bazarda sənə lazım olar. Xərası ver, keç get!

Əhməd tasirbaşı əmr elədi, sərkar Dəli Həsənə hər nə ki, istəyirdi verdi. Onlar dönüb Çənlibelə gəldilər, karvan da yol alıb Qafın bu biri tayına addadı.

Bəli, Əhməd tasirbaşı başladı xırıda. O şəhər sənin, bu kənd mənim, bazar açdı, sövdə qurdu, gətirdiyi malların hamısını satdı. Hasan paşanın tapşırdığı malları alıb, təzədən qəflə–qatırı yükləyib düz qırx gündən sonra yola düşdü. Gəlib Çənlibelin düz on beş ağaslığında bir tərənin dibində mənzil elədi. Adamlarını başına yığıb dedi:

– İndi əsil mə`rəkə burdadı. Ya Koroğluya verən allah, ya mənə. Görək indi kim kimə dov gələsək.

Yenə də çıxdı tərənin başına, sağ əlini kölgəlik eləyib qoydu gözlərinin üstünə, başladı Çənlibelin qaraulxanalarına baxmağa.

Koroğlu

Bunlar burada baxmaqda olsunlar, indi sənə kimdən deyim, Koroğludan.

Koroğlu bilirdi ki, Əhməd tasirbaşı qayıdacaq. Özünün də nesə çoxbilmiş olduğunu bilirdi. Gözlərinin işığına da bələd idi. Odu ki, özü başladı onun yolunu gözləməyə. De beş gün, on gün, on beş gün, axırda gün gəlib o gün oldu ki, Əhməd tasirbaşı karvanla gəlib Çənlibelin on beş ağaslığına çatdı.

Əhməd tasirbaşı karvanı əyləyib tərənin başına çıxanda Koroğlu Ağ qayada, qaraulxanada idi. Durub yollara baxırdı. Gördü ki, bəli, karvan gəldi, düşdü. Ansaq çox uzaq idi deyən lap əməlli seçə bilmədi ki, görsün Əhməd tasirbaşının karvanıdı, yəni başqa karvanıdı. Bu tərəfdən Əhməd tasirbaşı da baxıb qayanın başında Koroğlunu gördü. Ansaq çox uzaq olduğuna görə yaxşı seçə bilmədi. Hay vurdu adamlarına ki:

– Qəflə-qatırı çəkin, tez geri qayıdaq. Deyəsən, qaraulxanada adam var. Əl-ayaq eləyin ki, yoxsa bu saat üstümüzü alarlar.

Bir su içim saatda karvan qatarlanıb geri döndü. Koroğlu bildi ki, karvan Əhməd tasirbaşının karvanıdı. Özünü də onu qayada görüb, odu ki, qorxudan dönüb qaçır. Tez özü yerə sindi, yapınsını qayadan dərəyə tulladı. Dalınsa da bir sərnis qatıq atdı.

Əhməd tasirbaşı hələ tərədən düşməmişdi. Baxdı ki, qayanın başından bir qara şey qalxıb dərəyə tərəf endi. Dalınsa da bir ağ şey düşdü. Hay vurub, karvanı əylədi. Dedi:

– Qorxmayın! Gözlərim məni aldadıb. Qayadakı adam deyilmiş. Qaraquşmuş. Zil atıb uçub getdi.

Karvan əyləndi. Koroğlu da ki gizlənib. Sərkər Əhməd tasirbaşından soruşdu:

– İndi nə deyirsən? Düşək? Ya gedək?

Əhməd tasirbaşı dedi:

Koroğlu

– Nesə ki yə`ni düşək? Qaraulxanada adam olsaydı o quş oraya qona bilməzdi. Bu saat Çənlibeldə adam yoxdu. Genə görəsən haraya çapqına gediblər. Tez olun, sürün karvanı, keçək gedək.

Bəli, karvan təzədən yol başladı. İndi karvan gəlməkdə olsun, görək Koroğlu nə elədi? Koroğlu elə ki arxayınlaşdı ki, karvan gəlir, yavaşsa qayadan düşdü, Qıratı minib başladı gözləməyə. O qədər gözlədi ki, karvan gəlib Çənlibelin yanına çatdı. Koroğlu birdən pusqudan çıxdı. İldırım kimi şığıyıb karvanın başının üstünü aldı. Karvan əhli bir–birinə dəydi. Bir çaxnaşma düşdü ki, gəl görəsən. Koroğlu bir həmlədə Əhməd təsirbaşının qabağına gəlib dedi:

Ağır halaylar döşlərəm,
Tök malını, get bəzircan!..
Çox belə fellər işlərəm.
Tök malını, get bəzircan!..

Əlimdən gələrsən sana,
Misri qılıns sığmır qına.
Çəksəm boyanarsan qana,
Tök malını, get bəzircan!..

Sənsən Əhməd təsirbaşı,
Tökdürrəm didəndən yaşı,
Başlamamış tər savaşı,
Tök malını, get bəzircan!..

Qaya başında dururam,
Müxənnət boynun buraram,
Sənə bir əmud vuraram,

Koroğlu

Tök malını, get bəzircan!..

Koroğ luyam, bir aslanam,
Qılıns deyiləm paslanam.
Çətin dinsələm, yaslanam,
Tök malını, get bəzircan!..

Əhməd tasirbaşı gördü iş işdən keçib. Təzədən Koroğlu buna mal verəsi deyil. Özlərini də elə pis yerdə bəndərgaha salıb ki, dava eləmək fikrinə düşsə, hamısı qırılasaq. Hiylə niqabın üzünə çəkib dedi:

– Kor olsun mənim anam. Uşaqılıqda bir dəfə məni ayaqyalın kilim üstündə gəzdirib. Odu ki, gözüm bir az işıqdan düşüb. Yoxsa o olmasaydı yapınsını qaraquşdan seçərdim. İndi qoç Koroğlu, keçənə güzəşt deyərlər. Olasağa çarə yoxdu. Sən mənə dov gəldin. Ansaq bu karvan Toqat paşası Hasan paşanın karvanıdır. Day bundan sonra mən onun üzünə çıxma bilmərəm. İndi ki, malları aparırsan, elə özümüzü də apar. Sənin yanında qalaq. Xeyrimizdən savayı zərərimiz dəyməz.

Koroğlu dedi:

– Malları aparmağa aparasağam. Nə qədər ki, mən sağam Qafın bu üzündən o üzünə gərək bir arşın bez də getməyə. O ki qaldı sizi Çənlibelə aparmağa. Mən mərdəm. Qonaq ki var mənim əzizim, iki gözümdü. Düşün qabağma!

Əhməd tasirbaşı qətlə-qatırı da, nöker-nayibi də götürüb düşdü Koroğlunun qabağına. Birbaşa gəldilər Çənlibelə.

Bəli, yetişdilər. Dəlilər hamısı yığışdı. İşdən əhval-pürsən olanda Əhməd tasirbaşı özü Koroğlunun nesə fənd gəlib, onları aldatmağına afərin dedi. Koroğlu üzünü Əhməd tasirbaşıya tutub dedi:

Koroğlu

– Əhməd tasirbaşı, indi siz mənim qonağımsız. Deyin görüm, könlünüz nə istəyir, hazır elətdirim. Onda görərsiniz ki, Hasan paşanın məslisi yaxşı olur, ya Koroğlunun.

Əhməd tasirbaşıya da elə bu lazım idi. Dedi:

– Koroğlu, əgər bizə yaxşı hörmət eləmək istəyirsənsə Bayazid yazısında yaxşı seyranlar olur. Göndər, onlardan vurub gətirsinlər, bizə seyran kababı ver!

Koroğlu dedi:

– Əhməd tasirbaşı, mən elə bildim ki, sən məndən çox qiymətli bir şey istəyəsənsən. Seyran kababı nədi ki? Bu çox asan işdi. Sizə seyran kababı vermək mənə bors olsun.

Koroğlu belə desək Eyvaz yeridi irəliyə ki:

– Koroğlu, izin ver, qonaqlarımıza seyran əti gətirməyə mən gedim.

Koroğlu izin verib dedi:

– Yaxşı. Halaypozanla Toxmaqvranı da özünə yoldaş götür, get! Ansaq tez gəl!

Eyvaz tez yaraqlandı, yasaqlandı. Halaypozanla Toxmaqvranı da yanına götürüb getmək istəyəndə dəlilər, xanımlar yerbeyerdən töküldülər Koroğlunun üstünə ki:

«Sən seyran ətindən ötrü bunları niyə Bayazid kimi uzaq səfərə göndərirsen? Gedərlər, başlarına bir iş–zad gələr». Dəlilər belə deyəndə Koroğlu ayağa durub dedi:

– Koroğlu sözü bir dəfə deyər. Onlar getməsələr özüm gedəsəyəm. Mən qonağa verdiyim sözdən dönmərəm.

Dəlilər də, xanımlar da gördülər yox, Koroğlunu sözündən döndərmək olmayasaq. Bir də ki, söz verib qurtarıb. Bundan sonra heç döndərmək də yaxşı düşməz. Çar–naçar razı oldular. Eyvazgil atları minəndə Koroğlu aldı sazi. Dedi:

Koroğlu

Eyvaz, atı yaxşı saxla,
Döşdü Bayazid yolları.
Yollar ayrısını yoxla,
Beşdi Bayazid yolları.

Halaypozan qollar bükər.
Toxmaqvuran qəhrin çəkər.
Ərəb at nal-mıxın tökər,
Daşdı Bayazid yolları.

Bayazid xoş mənzərədi,
Tülək, tərlana bərədi,
Qayadı, dağdı, dərədi,
Qaşdı Bayazid yolları.

İstərəm ər bağı yaran,
Qanlı meydanlarda duran,
Duman, çovğun, soyub, boran
Qışdı Bayazid yolları.

Koroğluyam, hovur, hovur,
Açma qanlı yaram soyur.
Namərd qaçır, somərd qovur,
Leşdi Bayazid yolları.

Xan Eyvaz, Halaypozan, Toxmaqvuran Koroğlu ilə, dəlilərlə, xanımlarla görüşüb atlarını mindilər. Yol başlamaq istəyəndə Nigar xanım dedi:

Koroğlu

– Eyvaz, de görüm, sizi nə vaxta gözləyək? Neçə günə gələrsiz?

Eyvaz dedi:

– Bu gün yolda, sabah ovda, birisi gün axşam inşaallah burdayıq.

Bunu deyib atları sürdülər. Bayazidə tərəf yol başladılar. O nesə deyərlər aşırım aşdılar, keçirim keçdilər, axşam üstü özlərini Bayazid kövşəninə yetirdilər. Baxdılar ki qaranlıq qovuşur. Düşüb atları yansidar eləyib ota buraxdılar, özləri də bir balasa çəmənlikdə başlarının altını dik eləyib yatdılar ki, səhər tezdən durub ova başlasınlar. Atlar otlamaqda olsunlar, bunlar da yuxlamaqda, sənə kimdən deyim, kimdən deyim, Əhməd tasirbaşından.

Əhməd tasirbaşı gesəni araya salıb, özünü verdi qulun yanına. Bir tərəfə çəkib dedi:

– De görüm, əhdinə vəfalısan, ya yox?

Qul dedi:

– Mənim sözüm sözdü, ağa! Bu neçə müddətdə səni gözləmişəm.

Əhməd tasirbaşı dedi:

– Səhərə yaxın gərək bir at oğurlayıb düşəsən yola. Hər nesə olsa, özünü yetirəsən Toqatda Hasan paşaya. Bizim tutulmağımızı da ona xəbər verəsən, Eyvazgilin Bayazidə getdiyini də. Amma gərək elə gedəsən ki, bir adam səni görməyə. Yoxsa bilsələr ki, səni mən göndərmişəm, mənim burada dərimə saman tərərlər.

Sözünü deyib, Əhməd tasirbaşı yenə də qayıtdı öz yerinə. Qul o qədər gözlədi ki, gesə lap keçdi. Durub özünü verdi Yağı qoruğuna. Ərəb atı tutub mindi, bir baş Toqat sənsən deyib yola düşdü.

İndi eşit, sənə deyim Bayazid paşası Xəlil paşadan. Elə ki Xəlil paşa gördü Əhməd tasirbaşının verdiyi və`dədən keçdi, bildi ki, onun başında bir iş var. O saat Əhməd tasirbaşının dediyi sözlər düşdü onun yadına. O gündən bütün yollara, bəndlərə, yazılara, kövşənlərə adamlar qoydu ki, «gözdə–qulaqda olun. Gərək bu yaxınlarda Koroğlu bu tərəflərə gələ. Kim

Koroğlu

onu görüb xəbərini mənə gətirsə, onu dünya malından qəni eləyəsəyəm». Özü də əlaltı tədarük görüb, qoşun–zad hazırladı.

Qərəz, az keçdi bilmirəm, çox keçdi bilmirəm, bir gün səhər tezdən keşikçilərdən biri gəldi ki:

– Paşa sağ olsun? Deyəsən o adamlar ki, sən deyirdin, gəlib çıxıblar.

Xəlil paşa qorxudan bir boy atlandı. Soruşdu:

– Ədə, nesə adamlar? Bir əməlli–əməlli danış görüm, nə deyirsən?

Keşikçi dedi:

– Vallah, paşa sağ olsun, kövşəndə üç nabeləd adam var. Heç bizim yerlərin adamına oxşamırlar. Elədirlər ki, hərəsi bir kəl boyda. Səhərdən kövşəndə seyran ovlayırlar.

Xəlil paşa o saat qoşun böyüyünü çağırırdı ki:

– Öyrən, gör o adamlar kimdilər?

Tez adam göndərdilər, bələdçi saldılar, əl altından öyrəndilər ki, yox Koroğlu deyil, amma Koroğlunun dəlilərinəndirlər. Özü də biri Koroğlunun oğlu Eyvazdı. Xəlil paşanın kefi açıldı. O saat əmr elədi pəhlivanlar, sərkərdələr hamısı yığılsın. Məslis açıb başladılar məşvərətə. Axırda çox götür–qoydan sonra hamısı belə dedilər ki: bəs, əgər biz kövşəndə dava başlasaq, onları tuta bilməyəsəyik. Qırdıqlarını qırıb, öldürdüklerini öldürüb, özləri də qaçıb əldən çıxasaqlar. Xəlil paşa dedi:

– Yaxşısı budu ki, qarabaqara dallarınca göz qoyub gözləyək, görək axırda nə eləyəsəklər. Əgər şəhərə gəldilər, nə yaxşı. Şəhərdə tutmaq asan olar. Yox əgər elə oradan geriyyə dönmək istəsələr, day onda ayrı əlas yoxdu. Başlarıq davaya. Ya onlara verən allah, ya bizə.

Bu tərəfdən də dəlilər işdən bixəbər seyran ovla yırdılar. De bir seyran vurdular, beş seyran vurdular, baxdılar ki qaranlıq qovuşur. Eyvaz dedi:

Koroğlu

– Gəlin gesəni burada keçirək. Səhər tezdən durub bir neçəsini də vurub, axşam özümüzü Çənlibelə çatdırırıq.

Dəlilər Eyvazın fikrini bəyəndilər. Seyranları da, atları da götürüb bulaq başına gəldilər. Atları yenə də yansidar eləyib ota buraxdılar, özləri də bir az kabab bişirib yedilər, sərin sudan içdilər, toqqanın altın bərkidib uzandılar.

Xəlil paşaya da elə bu lazım idi. Qoşuna hökm elədi ki:

– Gözləyin, elə ki yuxuya getdilər, üçünü də tutub əl-ayaqlarını bağlayın!

Bəli, bir saat gözlədilər, iki saat gözlədilər, dəlilərin səs-səmiri kəsildi. Xəlil paşa pəhlivanlardan bir neçəsini ayırıb dedi:

– İndi meydan sizindi. Yeriyn! Amma elə gedin ki, oyanmasınlar.

Pəhlivanlar pusqudan çıxıb, yavaş-yavaş ayaq aldılar dəlilərə tərəf. İndi eşit, sənə deyim kimdən. Halaypozandan.

Halaypozan çox ehtiyatlı adam idi. Özü də elə sayıq yatardı ki, lap sərçə kimi. Balasa şıqqıltı oldu, oyanardı. Bir də bir hənirtiyə gözlərini açdı. Gördü ki, qaranlıqda, budu, bir neçə adam sinə-sinə gəlir. Tez dümsükləyib yoldaşlarını oyatdı ki:

– Uşaqlar durun! Üstümüzə düşməən gəlir.

Dəlilər oyandılar. Amma heç birisi yerindən tərpənmədi. Gözlədilər ki, görsünlər gələnələr kimdirlər, nə eləyəsəklər?

Bəli, pəhlivanlar gəlib lap yaxınlaşdılar. Elə əllərindəki ipləri hazırlayıb onların üstünə atılmaq istəyəndə dəliləh yerdən qalxdılar. Misri qılınslar çəkildi. Birinsi dəstə pəhlivanlardan bir baş qaldı, bir də leş. Xəlil paşa işi belə görüb, hökm elədi qoşun yeridi. Dəlilər tez atları mindilər. Özlərini vurdular qoşuna. Deyirlər ki, dəlilər düz səhərin özünəsən dava elədilər. Bir gündə nə qədər seyran vurmuşdularsa dörd, beş o qədər Xəlil paşanın qoşunundan qırdılar. Səhər açılanda Xəlil paşa gördü beləliklə bir

Koroğlu

kar hasil olmayasaq. Bunlar qoşunu qırıb tərək eləyəsəklər. Özləri də ki ələ keçməyəsəklər. Qoşun böyüklərini çağırıb hökm elədi ki:

– Atlarını vurun, piyada qalsınlar.

Qoşun böyükləri hər tərəfdən döşəndilər atların üstünə. At ha at, axırda ki atların üçünü də vurdular. Dəlilər qaldılar piyada. Xəlil paşanın qoşunu hər tərəfdən şalğam eləyib, onları arakəsməyə salıb təklədi.

Şirin davada Eyvazın ayağı ilişib üzü qoylu yıxıldı. Day yanında yoldaş yoxdu ki, başının üstünü kəsdirib qorusun. Düşmən hər tərəfdən töküldü. Tutub əllərini bağladılar. Halaypozanla Toxmaqvuranın Eyvazı tutulmuş görəndə əlləri boşaldı. Elə bilə-bilə düşməyə təslim oldular. Xəlil paşa hökm elədi, üçünün də ayağına kündə vurub, zindana saydılar. Qarıya da yüz yaraqlı-yasaqlı keşikçi qoydular. Ondan Xəlil paşa götürüb Toqatda Hasan paşaya bir namə göndərdi ki: «Koroğlunun üç dəlisini tutmuşam. Durma gəl!».

Qasid naməni aparmaqda olsun, dəlilər zindanda yatmaqda, sənə kimdən deyim, Nigar xanımdan.

Nigar xanım və`də günü axşamasan gözlədi, Eyvazgil gəlib çıxmədilər. Nigar döndü balasını itirmiş marala. Çənlibeli götürdü başına. Dəlilər, xanımlar yığıldılar. Dəlil-dəlayil, axırda bir təhər sakitləşdirdilər ki: «səhərəsən gözləyək, gəlməsələr dallarınsa gedərik». Gesə döndü oldu bir səhənnəm. O nesə deyərlər, ilan vuran yatdı, çayan vuran yatdı, Nigar xanım yata bilmədi. Elə gözünü yumsaq uşaqlar gəlib durdu gözünün qabağında. Qərəz, fikir, xəyal, gesənin bir aləmində yuxu onu apardı. Elə gözlərini təzəsə yummuşdu, gördü qandan bir dəryadı, Halaypozan, Toxmaqvuran, Eyvaz da bu dəryanın içində. Amma Eyvaz elə az qalır ki, batsın. Nigar dəli kimi yerindən sıçrayıb özünü saldı Koroğlunun üstünə. Aldı, görək nə dedi:

Verdiyi və`dədən keçdi,

Koroğlu

Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.
Yağ ılar qanını içdi,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Çənlibelin obasında,
Könlüm xan Eyvaz yasında,
Çalxanır qan dəryasında,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Düşmüşdün boğ az lovuna,
Yolladın seyran ovuna,
Qurbanam Eyvaz boyuna,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Sərdar ölmə, ələm yatar,
Müxənnət məqsədə çatar,
Çənlibelim yasa batar,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Eyvazı yolladın Ş ama,
Qılınsından qanlar dama,
Və ` də vermişdi axşama,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Bayazid qırağı sazdı,
Göllərində ördək-qazdı,
Düşmən çoxdu, onlar-azdı,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi..

Koroğlu

Eyvaza bəslədim güllər,
Ötüşməz şeyda bülbüllər,
Ay Nigar, başına küllər!..
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Nigarın ağlamağı Koroğlunu soşdurdu. Aldı, onun savabında görək nə dedi:

Ürəyimi eləyib qan,
Ağlama, Nigar, ağlama!..
Olum gözlərinə qurban,
Ağlama, Nigar, ağlama!..

İgid olan səfa çəkər,
Dost yolunda qanın tökər,
Ağlamağın bağırim sökər,
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Qəmli könül dəmə gəlməz,
Dərdi olan ağlar, gülməz.
Qorxaqlar ər qədri bilməz.
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Dəlilərim gələr soşa,
Müxənnət eylər tamaşa,
Qan qusasaq Xəlil paşa,
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Meydanda nə`rə çəkərəm,

Koroğlu

Göydən od-alov tökərəm,
Dağlar, qayalar sökərəm,
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Qızıb soşmamışam hələ,
Sidayla qumaş ölçülə,
Əsir gələ Çənlibelə
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Koroğluyam ər götürürəm,
Mən Bayazidə yetirürəm,
Eyvazı alar, gətirürəm,
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Söz tamama yetişdi. Koroğlu hay vurdu Dəli Həsəni çağırıb hökm elədi ki:

– Eyvazın, Halaypozanın, Toxmaqvuranın dəstələri atlansınlar. Hər dəstə öz sərkərdəsinin dalınsa gedəsək.

Ondan dönüb Dəli Mehtərə dedi ki, Qıratı yəhərləyib gətirsin.

Bir su içim saatda dəlilər toplandı. Koroğlu üzün dəlilərə tutub aldı:

Qoç dəlilər, qulaq asın!
Gedənlər axı gəlmədi.
Gəlin dolaq at belinə,
Gedənlər axı gəlmədi.

Qışa döndü gözəl yazım,
Sanasan ki sındı sazım,

Koroğlu

Mən bu dərdi hara yazım?

Gedənlər axı gəlmədi.

Qanlı fələk nesə qıydı,

Koroğlunun qəddin əydi.

Qarı düşmən genə çəkdi

Sinəmə dağı, gəlmədi.

Söz elə təzəsə tamama yetişmişdi, bir də Dəli Mehtər başı lovlulu qayıtdı ki:

– Nə oturubsuz? Bəs, Ərəb at atların içərisində yoxdu.

Çənlibel dəydi bir–birinə. Hər yeri axtardılar. At tapılmadı ki, tapılmadı. Koroğlu hay vurdu ki, yoxlayın görün, kim yoxdu.

Bir anda hər sərkərdə öz dəstəsini yoxladı. Tasirlər yoxlandı, nökər–nayıb yoxlandı, Dəli Həsən baxdı ki, Ərəbistandan gələn qul yoxdu.

Koroğlu heç bir kəlmə də kəsmədi. Getdi fikrə. Az fikirləşdi, çox fikirləşdi, çağırırdı Dəli Həsəni.

Dedi:

– Mən gəlinsə Əhməd tasirbaşının əllərinə, ayaqlarına zənsir vurub zindana salarsan.

Əhməd tasirbaşı addımının birini qabağa qoyub dedi:

– Koroğlu, sizdə qonağa beləmi hörmət eləyirlər?

Koroğlu dedi:

– İnsimə! İnşallah qul tapılandan sonra hamısının əvəzini çıxardırıq.

Ondan Dəmirçioğlunu çağırub dedi:

– Gürsüoğlu Məmmədlə Tanrıtanımağı da yanınca götür, gəl!

Koroğlu

Bəli, dəlilər atlandı. Dəmirçioğlu, Koroğlu, Məmməd, Tanrıtanımaz da atlanıb hazır dayandılar. Bu tərəfdən də Dəli Mehtər Qıratı ipçin yəhərləyib çəkdi ortaya. Koroğlu hər şeyi hazır görəndə Kosa Səfərə dedi:

– Birbaş Bayazidə gələrsiniz. Mən sizi orada gözləyəyəm.

Ondan dönüb Dəmirçioğluga dedi:

Bir qul qaçırmişəm Ərəbistana,
Axtarın, axtarın, tapın, gətirin!
Əgər girmiş olsa dəlikli daşa,
Aparın Fərhadı, çarın, gətirin!

Bir qulum qaçıbdı adı İmirzə,
Verməzdim əllyə, altmışa, yüzə,
Varını–yoxunu tökün Təbrizə,
Dəyərin dəyməzə satın, gətirin!

Axtarın Hələbi, gəzin Misiri,
Bağlayın yolları, kəsin səsi,
Qol–qola bağlayın, tutun əsi,
Səğirin kəbirə qatın, gətirin!

Xəbər alın o namərdin zatını,
Aparıbdı mərd igidin atını,
Tutun, kəsin rizə–rizə ətini,
Atlar torbasında ətin gətirin!

Koroğlu içibdi düşmən qanını,
Qoyar dava günü şirin sanını,
Qırın vəzirini, tutun xanını,

Koroğlu

Qolunu qoluna çatın, gətirin!

Söz tamama yetdi. Dəli Mehtər atın üzəngisini basdı. Koroğlu sıçradı Qıratın üstünə. At Koroğlunu üstündə görsək elə kişnədi ki, Çənlibelə səs düşdü. Koroğlunun ürəyi atlandı, beyni qızdı, gözləri tərlən gözü kimi alovlanıb yandı. Saz əvəzində misri qılınsı çəkib dedi:

Yığ ılsa məxluqat, qurulsa məhşər,
İsrafil surunu çala, qoymaram.
Çəkərəm qılınsı, girrəm meydana,
Uçurdaram, burda qala qoymaram.

Koroğlu elə sözün birinci bəndini demişdi. Aşıq Sünun elə bir bayatı çəkdi ki, hamının bədəni lərzəyə gəldi. Dedi:

Mən aşiq Təhlədənəm.
Tək evli Təhlədənəm.
Arasbar tərləniyəm,
Sonalar təklədənəm.

Koroğlu dedi:

Xəbər olsun Bayazidin elinə,
Düşməyiblər mən dəlinin felinə.
Hay deyib minmişəm Qırat belinə.
Bu qisası Rüstəm–Zala qoymaram.

Yenə də Aşıq Sünun əlin qoydu qulağına. Dedi:

Koroğlu

Mən aşıqəm şonqara.
Şahin gərək şonqara,
Sik-sik deyən sərçələr
Neylər şahin-şonqara?

Koroğlu dedi:

Bir igid ki, atasından var ola,
Tülək, tərlan qürbət eldə sar ola.
Bayaziddə neçə dəlim var ola,
Aya aparmasam, ilə qoymaram.

Sünun dedi:

Mən aşıq Ordubada.
Salmasdan Ordubada,
Sərkərdə qoçaq olsa,
Heç verməz ordu bada.

Koroğlu dedi:

Badələr içmişəm, hələ sərxoşam,
Qorx o günümdən ki, qaynayam, soşam,
Tüləklər sındıran bir tərlan quşam,
Sarlar şikarımı ala qoymaram.

Sünun dedi:

Mən aşıq, ovun ovlar.

Koroğlu

Ovçular ovun ovlar.
Alvızdan qalxan tərlən
Murğ uzda ovun ovlar.

Koroğlu dedi:

Qırram qayaları, yıxaram dağ ı,
Xanlar zəhər içər, sultanlar ağ ı.
Çənlibeldi qoç Koroğlu oylağ ı,
Şah da gəlsə, Çənlibelə qoymaram

Sünun gəldi lap Koroğlunun yanına dedi:
– Koroğlu! Sözlərimə qulaq as!

Mən aşiq ləngəridi.
Gəmidi, ləngəridi,
Çox bilib, az danışmaq
İgidin ləngəridi.

Söz Koroğlunu aldı dedi:
– Aşiq Sünun, sözünü başa düşdüm.

Sünun dedi:

– Get, Koroğlu! Yolçu yolda gərək. Yadından çıxartma! Aşiq deyib

ki:

Mən aşığam bu daşa,
Bu qaynaya, bu daşa,
Elə vur ki yağ ını
Kəlləsindən bud aşa!

Koroğlu

Koroğlu dedi:

– Aşiq Sünun, indi ki belə oldu, sabah axşama uşaqları burada məndən istə!

Bunu deyib Koroğlu atın başını çevirdi. Dəlilər, xanımlar elə birsə bunu gördülər. Koroğlu elə bil ki, bir ox oldu, qaranlığa atıldı.

İndi qabaqda Koroğlu, onun dalınsa Dəmirçioğluga, onların da dalınsa dəlilər getməkdə olsunlar, sənə kimdən deyim, quldan.

Qul nesə ki Çənlibeldən çıxdı, günortaya kimi bir baş at sürdü. Elə ki arxayınlaşdı ki, day dalınsa gəlib eləyən yoxdu, bir bulağın başında düşüb mənzil elədi. Bir az at otladı, bir az da özü dinsəldi, qalxıb yenə də yol başladı. Amma day elə san dildən at sürmürdü. Belə-belə sabahısı səhərə yaxın gəlib bir yol ayrısına çıxdı. Bir də qulağına bir səs dəydi. Dönüb dala baxanda gördü vallah, ayın aydınlığında daldan bir atlı elə gəlir, elə gəlir ki, elə bil oxdu, yayından çıxıb süzür. Tez atı yoldan çıxarıb özünü verdi tərənin dalına. Baxdı ki, gələn Koroğludu. Koroğlu gəlib ildirəm kimi qulun yanından keçdi, getdi. Qul öz-özünə dedi: «Ey dili-qafil, yəqin işin üstü açılıb. Əhməd təsirbaşı əhvalatı Koroğluya deyib. O da mənim dalımsa Toqata gedir». Təzədən qul olan bəndə Toqata gedər? Yavaşsa yolunu dəyişib, düşdü ikinci yola. İndi qul ikinci yol ilə getsin, biz görək Koroğlu nesə oldu? Qırat səhərəsən yol gedib, gün təzə çıxanda Koroğlunu çatdırdı Bayazidə. Koroğlu elə atın üstündə girdi şəhərə. Bir az o yana dolandı, bir az bu yana dolandı, gəlib çıxdı bir yerə. Baxdı ki, burada yüzəsən yaraqlı-yasaqlı adam dayanıb keşik çəkir. Çatıb onlara, soruşdu:

– Ayə, kimsiniz? Burada nə dayanıbsınız?

Savab verdilər ki: «Koroğlunun dəliləri burada, zindanda dustaqdırlar. Onlara keşik çəkirik».

Koroğlu

Koroğlu bir fikirləşdi ki, hələ heç bir şey eləməyib dəliləri gözləsin, bir də Sünunun sözü yadına düşdü. Nigarın ağlamağı gözünün qabağına gəldi. Elə bil ki, dünya başına hərləndi. Misri qılınsı çəkib keşikçilərə hüsum elədi. Bir sağa vurdu, bir sola vurdu, bir də dönüb ortaya vurdu. Keşikçiləri qatım–qatım qatlayıb qabağına qatdı. Xəlil paşaya xəbər çatdı. Paşa hökm elədi qoşun yeridi Koroğlunun üstünə. Koroğlunun gözü elə qızmışdı ki, dalbadal qoşun gəlməyini görmürdü. Şirin davada bir də gözü sataşdı, gördü Xəlil paşa durub bir usa yerdə, qoşuna ürək–dirək verir. Bir dəli nə`rə çəkib dedi:

Eyvaz deyib Çənlibeldən gəlmişəm,
İndi burda məhşər quraram paşa!
Dəlilərim tutduğunu bilmişəm,
Gedər, zindanını qıraram, paşa!

Soşub oxuyaram dövrən içində,
Görərsən özünü al qan içində,
Şir kimi qızaram meydan içində,
Təpinib bağrını yararam, paşa!

İndi mən eylərəm yaman halını,
Yıxaram qalanı, sah–səlalinı,
Yığaram, aparram dövlət, malını,
Taxtına od–alov vuraram, paşa!

Koroğlu sözün üç xanəsini deyib bir də özünü vurdu dəryayi–ləşgərə. Qıra–qıra çatdı meydanın başına. Bir də oradan geri dönəndə gördü budu dəlilər gəlir, nə gəlir. Dəliləri görsək Koroğlunun ürəyi atlandı. Aldı sözün o biri xanəsini, dedi:

Koroğlu

Bir nə`rə çəkərəm dəlilər yerir,
Günün qabağında səsədin sürür,
Duman tək yurdunu, yuvanı bürür,
Tamam dağ it, daşı yararam, paşa!

Koroğlu qayıtmaz tufan salmasa,
Sida işlətməsə, qılıns çalmasa,
Eyvazı əlindən bu gün almasa,
Dişlərini bir–bir qıraram, paşa!

Dəlilər daha heç nəfəs almayıb, siyirməqılıns özlərini vurdular qoşuna. Koroğlu özünü zindana yetirdi. Atdan düşüb zindanın qapısına elə bir əmud vurdu ki, dəmir qapı pul–pul olub yerə töküldü. İçəriyə girib, uşaqların əllərini–ayaqlarını açıb bayıra çıxartdı. Ondan atı minib, durma gəldim, özünü yetirdi Xəlil paşaya. Xəlil paşa əl–ayaq açınsa Koroğlu onun başının üstünü aldı. Amma Xəlil paşanı öldürə bilmədi. Elə əlini qılınsına atmaq istəyirdi ki, Qirat ağzını dəyirman kimi ayırıb, Xəlil paşanın başını saldı ağzına.

Xəlil paşa bayaq ha səhənnəmə vasil oldu. Qoşun paşanı ölmüş görüb təslim oldu. Koroğlu hökm elədi, dəlilər davadan əl çəkdilər. Qoşuna aman verdi. Ondan sazı döşünə basıb dedi:

Xəbər olsun Bayazidin elinə,
Aparram Eyvazı, qala qoymaram.
Deyin sultanlara köç eləməsin,
Bu qisası Rüstəm–Zala qoymaram.

Bilmirəm baxaram, yoxsa ki qışam,

Koroğlu

Qorx o zamandan ki, qaynayam, soşam,
Qırılmaz qayayam, tərənəmz daşam,
Fərhad külüngünü çala qoymaram.

Aladı gözləri, qaşları yağ ı,
Nigar olub xan Eyvazın dustağ ı,
Çənlibeldi Koroğ lunun ovlağ ı,
Ş ah da gələ Çənlibelə qoymaram.

Koroğ lu Eyvazı, Halaypozanı, Toxmaqvuranı da götürdü, dəlillərlə birlikdə Çənlibelə döndülər.

QULUN QAÇMAĞI

Eşit quldan!

Elə ki qul Koroğ lunun qorxusundan yolu dəyişdirdi, dayanmayıb, birbaş atı sürdü Ələmqulu xanın yanına.

Ələmqulu xan bir varlı–karlı, dövlətli xan idi. Kəndləri, bağları, sürüləri, ilxıları, naxırları, o nesə deyərlər, birsə donuzu əskik idi. Dövləti yer batırırdı. Deyərlər ki, hərə bir şeyin bazı olar. Bu Ələmqulu xanın da bir xasiyyətini sənə deyim ki, yaman atbaz idi. Bunun bir ilxısı vardı ki, dünyada olan atların hər rəngindən, hər yaşarından bu ilxıda bir süt var idi: bir erkək, bir dişi.

Elə ki qul gəlib çıxdı bura, Ələmqulu xana xəbər verdilər ki, bəs bir qara qul gəlib amma altında bir at var, bir at var ki, ruzigarın gözü belə at görməyib. Özü də səni görmək istəyir.

Koroğlu

Xan hökm elədi. Qulu atı ilə bərabər çəkdilər onun hüzuruna. Ələmqulu xan baxdı ki, doğrudan da at, nə at?.. At deyil, bir bəzəkli gəlindi. Özü də yerlə, göylə oynayır. Ələmqulu xanın gözü düşdü Ərəb ata. Üzün qula tutub soruşdu:

– De görüm, kimsən? Nə karasan? Haradan gəlib, haraya gedirsən?

Qul dedi:

– Xan sağ olsun, mən Əhməd təsirbaşının quruyam. Qafın anrı üzünə xırıda getmişdik. Qayıdan baş quldurlar düşdülər üstümüzə. Mal-dövləti aldılar. Karvan əhlinin də hamısını əsir eləyib apardılar. Birsə bu atın sayəsində mən sanımı qurtarıb qaçdım. İndi mən gərək bu xəbəri Toqatda Hasan paşaya çatdıram. Ansaq qorxudan gedə bilmirəm. Quldurlar mənim qaçmağımı görüb dalımsa at saldılar. İndi yəqin ki, bütün bəndələri, yolları kəsiblər.

Ələmqulu xan getdi fikrə. Dedi:

– Yaxşı, əgər mən bu xəbəri Hasan paşaya çatdırsam, mənə nə verərsən?

Qul dedi:

– Xan sağ olsun, mən bir qul adamam. Mənim nəyim var ki sənə də nə verim? Dari-dünyada bir bu sanımdı ki, o da öz ixtiyarımda deyil. Amma ki sən bu xəbəri Hasan paşaya çatdırıb, Əhməd təsirbaşını ölümdən qurtarsan, o səni dünya malından qəni elər. Hasan paşanın da yanında hörmət sahibi olarsan.

Ələmqulu xan dedi:

– Mənə dünya malı lazım deyil. Mən bu xəbəri Hasan paşaya çatdırıram. Amma bir şərtlə.

Qul dedi:

– Bu sanım qurban olsun sənə, xan, o şərt nə şərttdi?

Ələmqulu xan dedi:

Koroğlu

- Şert budu ki, gərək bu atı satasan mənə. Özün də ta ağan qurtarınsan mənə qonaqsan. Gedəndə də sənə ilxıdan ürəyin istəyən bir at verərəm.

Qul dedi:

- At da sənə qurbandı, mənim sanım da. Ansaq adam göndəriləndə mənim də o adama tapşırılması sözü var.

Ələmqulu xan dedi:

- Yaxşı.

O saat əmr olundu, qasid hazırlandı. Namə yazıb verdilər qasidə. Üstəlik bir namə də qul yazdırıb verdi ona ki, bəs:

«Hasan xan, Əhməd tasirbaşı Koroğlunun üç dəlisini seyran əti adı ilə aldadıb göndərib Bayazid yazısına. Tez qoşun yeridim–onları tutasan».

Bəli, elə ki namələr hazır oldu, qasid bir yürək at minib düşdü yola.

İndi qasid şəhərdən çıxmaqda olsun, qul da Ələmqulu xanın yanında qalmaqda, sənə kimdən deyim Dəmirçioğlugildən.

Dəmirçioğlu, Gürsüoğlu Məmməd, bir də Tanrıtanımaz səhər təzəsə açılarda çatdılar haman yol ayrısına. Xoşbəxtlikdən o gesə də yaman şəh düşmüşdü. Baxdılar ki, at ləpirləri ayrıldı. Ləpirin biri gedir Bayazidə tərəf. Amma o biri ayrılıb düşüb ikinci yola. Dəlilər bildilər ki, Bayazidə tərəf gedən ləpir Qıratındı, ikinci yola gedən Ərəb atın. Onlar da atların başını döndərüb düşdülər haman yola. Gəlhagəl, gəlhagəl, gəlib çatdılar Ələmqulu xanın kövşəninə. Elə şəhərə tərəf gəldilər, bir də baxdılar ki, budu, bir atlı çaparaq gəlir. Dəmirçioğlu dedi:

- Dayanın, bu atlı şəhərdən gəlir. Qoy gəlsin, bəlkə bundan bir şey öyrəndik.

Dayanıb başladılar gözləməyə. Atlı gəlib çatdı. Sən demə bu Hasan paşanın yanına gedən qasiddi. Tanrıtanımaz ata bir qırmans göstərib, aldı qasidin başının üstünü. Dedi:

Koroğlu

– Ayə, dayan görüm kimsən? Haradan gəlib, haraya gedirsən?

Qasid dedi:

– Ələmqulu xanın qasidiyəm, Toqata gedirəm. Hasan paşaya namə aparıram.

Tanrıtanımaz soruşdu:

– Nə namə?

Qasid dedi:

– Əhməd tasirbaşını quldurlar soyublar. Malların alıb, özünü də əsir eləyiblər. İndi onun xəbərini aparıram Hasan paşaya.

Elə bu sözdə Dəmirçioğlu çatdı. Dedi:

– Ələmqulu xan bu işi haradan bilib?

Qasid dedi:

– Əhməd tasirbaşının qulu xəbər gətirib. Altın da da bir yaxşı at var idi, bağışladı Ələmqulu xana. O da əvəzində ona söz verdi ki, xəbəri Hasan paşaya çatdırırsın.

Tanrıtanımaz dedi:

– Naməni bəri ver görüm!

Qasid dedi:

– Niyə verim?

Qasid elə bunu deməyini gördü. Bayaq Tanrıtanımaz tutdu qasidin xirtdəyindən ki:

– Ayə, nesə yanı niyə verim?

Qasidin gözləri çıxdı kəlləsinə. Dəmirçioğlu bir təhər ki qasidi onun əlindən alıb buraxdı. Elə ki qasidin ağılı başına gəldi, Dəmirçioğlu ona dedi:

– Əhməd tasirbaşını quldurlar tutmayıb. Əhməd tasirbaşını tutan Koroğludu. O qul hər nə deyibsə, hamısını yalan deyib. O at da ki, o, xana bağışlayıb o da Koroğlunun atıdı. İndi buradan birbaş qayıdarsan

Koroğlu

Ələmqulu xanın yanına. Ona deyərsən ki, Koroğlunun üç dəlisi gəlib, qulu da, atı da istəyirlər.

Qasid birbaş qayıtdı Ələmqulu xanın yanına. Ələmqulu xan əhvalatdan xəbərdar olsaq, hökm elədi qoşun yeridi. Dəmirçioğlu baxdı ki, qulun əvəzinə, budu qoşun gəlir.

Başə düşdü ki, Ələmqulu xanın fikri özgədi. Üzün yoldaşlarına tutub dedi:

Dağlara düşüb alasa,
Payızdımı, yazdımı ola?
Deyəsən qurd-quş hərlənir,
Qarğadımı, qazdımı ola?

Üstümüzə gəlir qənim,
Gəldiyini sizə deyim.
Yarı sizin, yarı mənim,
Söhbətdimi, sazdımı ola?

Dəlilər baxdılar ki qoşun gəlir. Sən demə Dəmirçioğlu qoşunu qarğaya, qaza oxşadırmış. Gürsüoğlu Məmməd dedi:

– Dəmirçioğlu, orasını çox düz deyirsən ki, «söhbətdimi, sazdımı ola» çoxdandı ki, dava eləməmişik. Bu dava bizim üçün elə söhbət-saz kimi bir şey olsaq. Amma yarı özünə götürüb, yarı bizə verməkdə yaxşı eləmirsən. Bu yoldaşlıq olmadı. Sən bizim ikimizi bir adam, özünü də bir adam hesab eləyirsən. İndi ki belə oldu, mən gedirəm.

Dəmirçioğlu gördü ki; söz Gürsüoğlu Məmmədə dəyib. Aldı sözün üçünsü xanəsini, dedi:

Qarşımızda şikar gördüm.

Koroğlu

Gizlin deyil, aşkar gördüm.
Hər nə ki var, sənə verdim,
Yoxsa payın azdımı ola?

Elə bu sözdə qoşun gəlib çatdı. Tanrıtanımazla Gürsüoğlu Məmməd qılınsları çəkdilər ki, dava başlasınlar. Dəmirçioğlu qoymadı, dedi:

– Dayanın! Qoy görək hələ bunun fikri nədi? Biz ondan öz atımızı istəyirik. O bizdən nə istəyir ki, belə qoşun gətirib.

Atını sürüb gəldi qoşunun qabağına. Aldı görək Ələmqulu xana nə dedi:

Gəl sənə söyləyim, Ələmqulu xan!
And verirəm, bu gün döyüş olmasın!
Kükrəyib aslan tək axıdaram qan,
And verirəm, bu gün döyüş olmasın!

Çəkərik qılınısı kəsərik yolu,
Bizik dəlilərdə üç dəli–dolu,
Hələ gəlməyibdi o qoç koroğlu,
And verirəm, bu gün döyüş olmasın!

Mərd igidlər müxənnətdən sapılsın,
Qarı düşmən dərələrə təpilsin,
Gərək Koroğlunun atı tapılsın,
And verirəm, bu gün döyüş olmasın!

Ələmqulu xan elə bildi ki, Dəmirçioğlu belə deməkdə qoşundan qorxur. Hay vurdu ki:

Koroğlu

– Tutun, qollarını bağ layın! Atlarını da əllərindən alın!
Qoşun yeridi dəlilərin üstünə. Misri qılınslar çəkildi. Dəmirçioğlu
üzünü yoldaşlarına tutub dedi:

Misri qılıns alın ələ,
Siz o yandan, mən bu yandan!..
Al qanı döndərək selə
Siz o yandan, mən bu yandan!..

Düşmənin qəddini bükək,
Başlar kəsib, yerə tökək,
Xan qoruğ unda turp əkək
Siz o yandan, mən bu yandan!..

Haydı düşmənin tuşuna,
Qan udduraq bu qoşuna,
Gələk Koroğlu xoşuna,
Siz o yandan, mən bu yandan!..

Söz tamam oldu. Dəlilər as qurd kimi özlərini vurdular Ələmqulu xanın qoşununa. Axşam qaş qaralana san bu qoşuna bir vay verdilər ki, dünyanı Ələmqulu xanın başına dar elədilər. Xan dava başlamağına peşman oldu. Ansaq day iş o yerdən getmişdi. Axşam üstü xan hökm elədi. Qoşun qayıdıb şəhərə doldu. Qapıları da bərk–bərk bağladılar. Onlar oturub səhəri gözləməkdə olsunlar, eşit dəlilərdən!

Dəlilər dedilər: «Beləliklə biz nə atı, nə də qulu ala bilməyəsəyik. İndi şəhərə də girsək onları tapmaq olmayasaq. Bəs biz nə eləyək ki, bu özü atı da versin, qulu da versin».

Tanrıtanımaz dedi:

Koroğlu

– O məndə.

Soruşdular:

– Nesə?

Dedi:

– Biz səhər gələndə Ələmqulu xanın ilxısı, bax, o dərənin içində idi. Gəlin gedək ilxıçıları tutaq. Əl-ayaqlarını bağlayaq. Özünə də sifariş göndərək ki, ya atı, qulu ver, ya da ki ilxını aparırıq. Onda sanının dərdindən gətirib verər.

Tanrıtanımazın tədbiri dəlilərin beyinlərinə batdı. Durub atları minib, özlərini verdilər haman dərəyə. Baxdılar ki, ilxı doğrudan da dərədədi. Hay demədən düşdülər ilxıçıların üstünə. İlxiçilər qısqını bərk görüb təslim oldular. Dəmirçioğlu onlara dedi:

– Bu saat gedərsiz xanınızın yanına. Deyərsiniz ki, ya qulu da, atı da versin, ya da budu ki, bütün ilxını haylayıb aparasağıq.

İlxıçılar özlərini yetirdilər Ələmqulu xanın yanına ki:

– Taxtın taras olsun, yəhərin qanla dolsun, nə oturmusan? Bəs hal-hekayət belə. Koroğlunun dəliləri bu saat əyləşiblər dərənin gədiyində, özləri də belə deyirlər.

Ələmqulu xan soruşdu:

– Ədə, bir əməlli-əməlli danışın görüm. Hansı dərədə?

İlxıçıbaşı dedi:

– Belə daşlı dərədə ey... daşlı dərədə. Başının çarəsini tap!

Ələmqulu xan getdi fikrə. Handan-gəsdən dedi:

– Bəli, onlar ki girdilər daşlı dərəyə, bir il də – orada qalsalar nə biz onlara bata bilərik, nə də ilxını onlardan ala bilərik.

İndi sənə deyim daşlı dərədən, gör nesə dərə idi.

Daşlı dərənin girəşəyi dar bir gədik idi. İki adam güslə girə bilərdi. Çıxasağı da beləsə dar idi. Özü də çıxasağına iri bir daş düşüb yolu elə kəsmişdi ki, kim dərəyə girsəydi, gərək yenə də qayıdıb girəsəkdən geri

Koroğlu

çıxaydı. Odur ki, adına daşlı dəre deyirdilər. İndi ilxı dərənün içində idi. Dəlilər də kəsmişdilər haman o dar gədiyi. Odur ki, Ələmqulu xan bu sözü ilxıçılardan eşitsək əl-ayağı yerdən-göydən üzüldü. Döndü qoşun böyüklərinə ki:

– Tədbir! Deyin görək nə təhər eləyək?

Heç kəs bir məsləhət verə bilmədi. İş belə olanda Ələmqulu xan hökm elədi ki:

– Qızım Ruqiyə xanıma deyın, gəlsin mənim hüzuruma!

Xəbər getdi Ruqiyə xanıma. Ruqiyə xanım durub gəldi Ələmqulu xanın məslisinə.

Ruqiyə xanım ki var idi, Ələmqulu xanın birsə qızı idi. Dari-dünyada bu qızdan başqa züriyyəti olmamışdı. Odur ki, Ələmqulu xan əlindən gələn Ruqiyə xanım üçün eləmişdi. Day elm qalmamışdı, kitab qalmamışdı ki, ona oxutmamış olsun. Qız özü də çox fəhmli-fərasətli idi. Bütün elmləri əzbər eləyib, açarını qoymuşdu sibinə. Ələmqulu xan həmişə çətin iş düşəndə Ruqiyə xanımı məsləhətə çağırardı. İndi də ona görə çağırtdırılmışdı.

Qərək, Ruqiyə xanım gəldi atasının yanına. Ələmqulu xan əhvalatı nesə ki olmuşdu ona danışib məsləhət istədi. Ruqiyə xanım bir öz fikrində götür-qoy eləyib dedi:

– Ata! Bu gələn hələ Koroğlunun üç dəlisidi. Sabah, birisi gün Koroğlu görsə ki, dəlilər gəlmədi, durub özü də gələsək. Sən bir fikir elə gör, onda nə olasaq.

Ələmqulu xan dedi:

– Yaxşı, bəs nesə eləyək?

Ruqiyə xanım dedi:

– Nesə eləyəsəksən? Gərək qulu da, atı da verəsən. Onlar ki sənə bir pislik eləmişdilər. Elə genə də eləmişlər. Öz atlarını, bir də düşmənlərini istəyirlər.

Koroğlu

Ələmqulu xan dedi:

– Qızım, iş o yerdən keçib. Əgər dünən elə qasidi göndərəndə versəydim, sən deyən düz idi. Ansaq indi versəm, bütün xanların, paşaların içində bihörmət olub gedərik. Hər yerdə deyərlər ki, Ələmqulu xan üç adamın əlində asiz qalıb təslim olub.

Ruqiyyə xanım dedi:

– Sən niyə elə eləyirsən ki? Götür onlara bir namə yaz! Yaz ki, bəs mən bilməmişəm ki, siz Koroğlunun dəlilərinəsiniz. Mən çoxdan Koroğlu ilə dost olmağa fürsət axtarırdım. Naməni lap elə mən özüm götürüb vəzir, vəkil ilə gedim onların yanına. Gətirim onları evə. Bir neçə gün qonaq saxla. Hörmət elə. Atı da, qulu da ver, getsinlər. Eşidənlər də desinlər ki, Ələmqulu xan Koroğlunun dostudu. Ondan sonra qorxudan bir xan, bir paşa sənə həndəvərindən keçə bilməz.

Məslisdəkilərin hamısı Ruqiyyə xanımın məsləhətinə afərin dedi. Tez namə yazıldı, Ruqiyyə xanım vəzir–vəkil, ağsaqqal–qarasaqqalları da yanına alıb, daşlı dərəyə tərəf yol başladı. Dəlilər bir də baxdılar ki, budu, bir dəstə adam gəlir, qabaqlarında da bir qız. Heç birinin də yaraq–yasağı yoxdu. Dəmirçioğlu dedi:

– Afərin sənə, Tanrıtanımaz! Tədbirin yaman baş tutdu. Ələmqulu xan barışığa gəlir.

O qədər gözlədilər ki, dəstə gəlib yaxınlaşdı. Baxdılar ki, vallah, bu qız elə bir qızdı, elə bir qızdı ki, şam kimi şö`lə verir, çıraq kimi işıq salır. Elə bil ki, zalımın qızı büllurdan yaranıb. Gürsüoğlu Məmməd dedi:

– Dəmirçioğlu, Koroğluya məndən salam yetirərsən. Deyərsən ki, Gürsüoğlu Məmməd oldu eşq dəlisi! Day ondan Koroğlu dəlisi çıxmaz. Məndən ümidini–üzsün. Mən dönüb oluram Məsnun. Boynuma bir zənsir bağlayasağ am, usunu da verəsəyəm bu qızın əlinə. Hara çəkər, özü bilər.

Dəmirçioğlu masal tapmadı ki, Gürsüoğlu Məmmədin savabını versin. Ələmqulu xanın adamları gəlib çatdılar. Ruqiyyə xanım salam verdi.

Koroğlu

Dəmirçioğlu ədəblə onun salamını alıb, əleyk dedi. Ruqiyə xanım Ələmqulu xanın naməsini verdi. Dəlilər oxuyub namədən hali olsaq Gürsüoğlu Məmməd dedi:

– Gedək!

Dəmirçioğlu dedi:

– Sən dayan!

Sonra üzünü Ruqiyə xanıma tutub dedi:

– Biz xanın məslisinə gedərik. Ansaq şərtimiz var.

Ruqiyə xanım soruşdu:

– Şərtiniz nədi?

Dəmirçioğlu dedi:

– Şərtimiz budu ki, qulu da, alı da gətirib buradasa verəsiniz bizə.

Bizlərdən birimiz onlara gərək tez aparıb Koroğluya çatdıra. İkimiz gələrək xanın hüzuruna.

Ruqiyə xanım dedi:

– Baş üstə! Siz gözləyin. Biz yarım saata gələrək.

Bunu deyib, Ruqiyə xanım adamları da götürüb geri qayıtdı. Elə ki onlar gedib gözdən itdilər, dəlilər başladılar məşvərətə.

Dəmirçioğlu dəlilərdən soruşdu:

– Deyin görüm, məsləhətimiz nədi?

Tanrıtanımaz dedi:

– Mənim məsləhətim budu: o qədər gözləyək ki, at ilə qulu gətirsinlər. Elə ki gətirdilər, ikisini də götürək. Birbaş çıxıb gedək. Bizim Ələmqulu xanın yanında nə işimiz var? Sonra ortalıqda hiylə–miylə olar. Xan tayfasına bel bağlamaq olmaz.

Gürsüoğlu dedi:

– Yox, Tanrıtanımaz, hər nə desən de, bunu demə. Biz gərək xanın yanına gedək. Getməsək heç olmaz.

Dəmirçioğlu dedi:

Koroğlu

– Tanrıtanımaz, Gürsüoğlu ayrı fikirlə deyir. Amma ki biz xanın yanına getməliyik. Yoxsa sən deyən kimi eləsək, elə biz də olarıq xanların, paşaların tayı. Day ondan sonra heç kəs bizim sözüümüzy inanmaz. Bir də deyərlər ki, Koroğlu dəliləri qorxdular. Lap hiylə də olsa, biz gərək gedək. Amma ki işimizi də möhkəm tutaq.

Dəlilər soruşdular:

– Nesə?

Dəmirçioğlu dedi:

– Belə ki, bizim birimiz gərək atla qulu götürüb Çənlibelə apara, Koroğluya çatdırı ki, işdi bir hiylə–zad olsa, atla qul əldən getməsin. İndi deyin görüm, Çənlibelə hansınız gedəsəksiniz?

Gürsüoğlu Məmməd üzün Tanrıtanımaza tutub dedi:

– Tanrıtanımaz, sən özün bilirsən ki, mən dost yolunda sandan keçərəm. Amma bu yerdə gərək sən mənə kömək eləyəsən. O nesə deyirlər, ölmüşəm, yerdən götür. Mən gərək o xanın məslisinə gedəm. O qıza heç olmasa bir doyunsax baxam. Mən ölüm, sözüümü yerə salma!

Tanrıtanımaz dedi:

– Sən niyə ölürsən? Qurban olsun sənə at da, qul da, Ələmqulu xanın özü də. Hələ desən, lap Ələmqulu xanın.

Gürsüoğlu Məmməd tez onun sözünü kəsdi ki:

– Amandı, elə söz demə!

Dəlilər gülüşdülər. Bu dəmdə bir də gördülər ki, dəstə gəlir. Ərəb atı da gətirirlər, qulu da. Tanrı tanımaz dedi:

– Eybi yoxdu. Siz gedin Ələmqulu xanın yanında kef eləyin. Mən də bu kefin əvəzini yolda puldan çıxasağam.

Dəmirçioğlu dedi:

Ansaq biz Ələmqulu xanın yanında birsə gün qalasağıq. Sabah axşam Çənlibeldə olasağıq. Olduq, olduq. Olmadıq, onda bilin ki, o nesə

Koroğlu

deyərlər, başımız əlimizdə deyil. Koroğluya elə beləsə deyərsən. Sonrasını özü bilər. Hər nesə ki eləmək lazımdır, özü elər.

Bəli, dəstə gəlib çatdı. Ruqiyə xanım atı da, qulu da Dəmirçioğluna verib dedi:

Əl-əhdi minəl-vəfa. Biz öz vədimizi yerinə yetirdik. Siz də öz sözlünüzün ağası olun!

Dəmirçioğlu dedi:

– Bizə Koroğlu dəlisi deyərlər, xanım! Bizdə xilaf söz olmaz.

Ondan Dəmirçioğlu götürüb, qulu mindirdi Tanrıtanımazın atına. Ayaqlarını da atın qarnının altın da möhkəm-möhkəm bağladı. Qul başladı yalvarmağa ki:

– Bir qələtdi eləmişəm.

Dəmirçioğlu dedi:

– Bizə heç zad demə! Hər nə ki sözün var, Çənlibeldə Koroğluya deyərsən.

Elə ki, qulun işi düzəldi, ondan Tanrıtanımaz da Ərəb atı minib onu saldı qabağına. Elə yol başlamaq istəyəndə Dəmirçioğlu dedi:

– Ayə, Tanrıtanımaz, sən tanrısız, allahsız bir adamsan. Yolda asığın tutar, ona bir şey-zad eləyərsən ha... Bax, Çənlibelə salamat apar çıxart!

Tanrıtanımaz dedi:

– Tanrını da tanımasam, Koroğlunu tanıyıram. Elə şey eləməyəm.

Bunu deyib, Tanrıtanımaz ata dəydi. Qul da qabağında Çənlibelə tərəf yol başladı. Dəmirçioğlu o qədər gözlədi ki, onlar gedib gözdən itdilər. Ondan üzünü Ruqiyə xanıma tutub dedi:

– Xanım, indi biz sizin qulluğunuzda hazırıq. Haraya deyirsən gedək!

Ruqiyə xanım dedi:

– Qul sahibi olasınız! Buyurun!

Koroğlu

Ruqiyyə xanım düşdü qabağa. Dəmirçioğlu sağ tərəfində, Gürsüoğlu Məmməd sol tərəfində, qalan adamlar da onların dalınca şəhərə tərəf yol başladılar.

Bəli, şəhər qapıları taybatay açıldı. Qoşun çıxdı istiqbala. Qurbanlar yığıldı yerə, sahi-səlal ilə gəlib çatdılar xanlar qapısına. Ələmqulu xan özü yerindən durub onları pişvaz elədi. Əllərindən tutub məslisə gətirdi. Birini sağ tərəfində oturtdu, birini də sol tərəfində. Vəzir, vəkil, hamı yerli-yerində əyləşdi; sonra məslisin yuxarı tərəfində bir ipək pərdə asdılar. Ruqiyyə xanım da öz başının qızları ilə gəlib bu pərdənin dalında qərar tutdu. Ələmqulu xan başladı söhbətə. Bir az oradan danışdı, bir az buradan danışdı, axırı mətləb üstə gəlib dəlilərdən üzrxahlıq elədi.

Amma məslisdə nə danışıldısa Gürsüoğlu Məmməd heç birini eşitmədi. Gözləri elə zillənib qalmışdı pərdənin dalında. Dəmirçioğlu hətta bir-iki dəfə onu dümsüklədi də, bir şey çıxmadı.

Elə ki xan üzrxahlığını elədi, yemək-içmək başlandı. Saqi girdi məslisə. Ələmqulu xan dəlilərə burada bir qonaqlıq verdi, bir qonaqlıq verdi ki, nə deyim. Yedilər, içdilər, çalğıcılar çaldı, oxuyanlar oxudu, gesədən də bir pas keçmiş məslisə dağıldı. Dəmirçioğlu ilə Gürsüoğlu Məmmədə də yer salıb, çəkilib getdilər. Hamı yatdı. Amma sən gəl ki ilan vuran yatdı, amma nə Dəmirçioğlunun gözünə yuxu getdi, nə də Gürsüoğlu Məmmədin. Səhəri beləsə açdılar. Dan yeri söküləndə Dəmirçioğlu qalxdı ki:

– Dur! Getmək lazımdı.

Gürsüoğlu dedi:

– Dəmirçioğlu, ölümə desən bu saat gedərəm. Amma ki, Ruqiyyə xanımı aparmamış buradan gedəsi deyiləm.

Dəmirçioğlu dedi:

Koroğlu

– Ayə, dəli olma, axmaq olma, biz qızı nesə apara bilərik? Buna aləm nə deyər? Koroğlu nə deyər? Biz kişi ilə dost olmuşuq, çörək kəsmişik.

Gürsüoğlu dedi:

– Bəs nesə eləyək?

Dəmirçioğlu dedi:

– Heç zad. Nesə eləyəsəyik? Gedərik, mən əhvalatı Koroğluya deyərəm. Elçi göndərərik, alarıq.

Gürsüoğlu dedi:

– Onda bir gün də qalaq. Heç olmazsa birsə dəfə də, pərdə dalından da olsa, onu görüm, sonra gedək.

Dəmirçioğlu nə qədər elədisə bir şey çıxmadı. Gürsüoğlunu yola gətirə bilmədi. Axırda çar–naçar qaldı.

İndi bunlar burada qalmaqda olsunlar, eşit Çənlibeldən.

Tanrıtanımaz sağ–salamat Çənlibelə gəlib atı da, qulu da Koroğluya verdi. Qul düşdü Koroğlunun ayaqlarına. Koroğlu heç ona tərəf baxmadı da. Dəli Həsənə işarə elədi ki:

– Apar, sal ağasının yanına. Qoy uşaqlar da gəlsinlər, sonra onların işinə baxasağam.

Qulu da Əhməd tasirbaşının yanına salıb, başladılar Dəmirçioğlugili gözləməyə. Gündüzü gözlədilər, gesəni gözlədilər, sabahı da axşamasan gözlədilər, dəlilər gəlib çıxmadı. İş belə olanda Koroğlu asiqləndi. Hay vurdu, bir Dəli Mehtərdən, bir də xanımlardan başqa Çənlibeldə nə qədər dəli var idi, hamısı atlandı. Gesə ilə yeddi min yeddi yüz yetmiş dəli duman kimi Ələmqulu xanın şəhərini araya aldı. Elə ki səflər düzəldi, dəstələr hərə öz yerini tutdu, Koroğlu Tanrıtanımazı çağırırdı ki:

– De görüm, nə məsləhət görürsən? Gesə ikən şəhərə girək, ya səhəri gözləyək?

Koroğlu

Tanrıtanımaz dedi:

– Koroğlu, biz yaxşı eləyib gəlmişik. Ehtiyat ki var, yaxşı şeydi. Amma ki mənim ürəyim çox sakitdi. Dəlilərin başında heç bir şey yoxdu. Yəqin elə Gürsüoğlunun şuxluğu tutub. Qızın yanından ayrılı bilmir.

Dəmirçioğlu da ona görə dayanıb qalıb. Hər halda səhəri gözləmək yaxşıdı. Sonra xəsalətli olarıq.

Dəlilər Tanrıtanımazın fikrini bəyəndilər, o qədər gözlədilər ki, səhər açıldı. Şəhər əhli duran–duran baxdı ki, şəhərin ətrafı tutulub. Samaatı vahimə aldı. Töküldülər xanlıq qapısına. Ələmqulu xan durub gördü bəli, nesə ki, deyirlər elədi. Şəhərin ətrafı elə tutulub, elə tutulub ki, elə bil ətdən divar çəkilib. Tez vəzirə çağıraraq göndərdi ki, bilsin–görsün bu nə olan işdi. Vəzir gəlib çatanda gördü nə.

Gələnlər Koroğlunu... Koroğlu vəzirə görsək dedi:

Qarı düşmən, fənd–felini bilirəm,
Dəlilərim bu şəhərdə qalıbdı.
Saat yarım sizə möhlət verirəm,
Dəlilərim bu şəhərdə qalıbdı.

Şəhərin yerində kotan əkərəm,
Zər–zibasın Çənlibelə çəkərəm,
Misri qılıns çəkib al qan tökərəm,
Dəlilərim bu şəhərdə qalıbdı.

Koroğlu fərmanı mərdi–mərdana,
Dəlilərim yerikləyir al qana.
Qataram şəhərdə tozu dumana,
Dəlilərim bu şəhərdə qalıbdı.

Koroğlu

Vəzir başı lovlı qayıdıb əhvalatı Ələmqulu xana danışdı. Ələmqulu xan Ruqiyə xanımı çağırırdı. Ruqiyə xanım dedi:

– Qorxma! Mən bu saat işi yoluna qoyaram.

Oradan birbaşa gəldi Dəmirçioğlugin otağına. Dəlilər də işdən bixəbər hazırlaşırıdılar ki, yola çıxsınlar.

Ruqiyə xanım aldı görək nə dedi:

Dərdiz alım, qoç qardaşlar,
Bir umudum sizə gəlir...
Çox çətin olubdu işlər,
Bir umudum sizə gəlir...

Kəsiblər dörd bir yanımı,
Dağ idarlar xanmanımı,
Axıdarlar al qanıma,
Bir umudum sizə gəlir...

Ş ad ürəyim olubdu qan,
Könlüm olubdu pərişan,
Ruqiyə xanım sizə qurban,
Bir umudum sizə gəlir...

Dəlilər soruşdular:

– Nə olub?

Ruqiyə xanım hal-əhvalatı danışdı. Dəmirçioğlu dedi:

– Sən heç qorxma, Ruqiyə xanım. Bu saat biz özümüz gedərik onun yanına.

Koroğlu

Bunu deyib, ikisi də bayıra çıxdı. Atları minib, birbaş Koroğlunun yanına gəldilər. Koroğlu elə ki, dəliləri sağ–salamat gördü, arxayınladı, onları məzəmmət etməyə başladı. Dedi:

Barakallah, səd mərhəba!..
Tez gələn beləmi əyləni?
Yaxşı yaradız qulluğa,
Tez gələn beləmi əyləni?

Fikrinizə nə qoyubsuz?
Qeyri yollara uyubsuz, ..
Görünür məndən doyubsuz,
Doymayan beləmi əyləni?

Demə dünya gedər belə,
Uymayın fitnəyə–felə,
Koroğlunu gətdiz dilə,
Tez gələn beləmi əyləni?

Dəlilər ikisi də başlarını saldılar aşağıya. Dəmirçioğlu dedi:

– Koroğlu, biz taqsırkarıq. Hər nə eləsən ixtiyar san.

Bunu deyib Dəmirçioğlu qılınsını çıxarıb iki əlinin üstündə Koroğlunun qabağına qoydu, özü də diz çökdü. Koroğlu onun qolundan yapışib qaldırdı. Sonra soruşdu:

– De görüm, əsil müqəssir kimdir? Sənsən, ya Gürsüoğludu.

Dəmirçioğlu dedi:

– Elə ikimizin də taqsırımız birdi. Bir–birindən nə əskikdi, nə artıq.

Koroğlu nə qədər elədi ki, Dəmirçioğlu işin əslini desin, demədi.

Elə birsə bunu dedi ki:

Koroğlu

– İkimizin də taqsırımız birdi.

Koroğlu işi bilirdi. Bilirdi ki, Dəmirçioğlu Gürsüoğlu Məmmədə görə gesikib. Amma onu da bilirdi ki, Dəmirçioğlu ölüm də olsa, yoldaşı pis ayaqda tək buraxmaz, namərdlik eləyib yoldaşı ələ verməz.

Odu ki onu bir də sınamaq üçün belə qısnayırdı. Elə ki gördü Dəmirçioğlu sözündən dönmədi, yoldaşın sirrini açmadı, dedi:

– Mərhəba! Mən səni qəsdən sınayırdım. Sağ ol!

Sonra dönüb Gürsüoğlundan soruşdu:

– Hə... nə var, nə yox, Gürsüoğlu? Deyəsən Ələmqulu xanın qızı çox xoşuna gəlib.

Gürsüoğlu başını saldı aşağı. Elə bunlar bu sözdə idilər, Ələmqulu xan öz vəzir-vəkili ilə gəlib çatdı. De əl verdilər, görüşdülər. Ələmqulu xan dedi:

– Qoç Koroğlu, mən səninlə dost olmaq istəyirəm. Bütün dəlillərlə mənə qonaqsan.

Koroğlu nə qədər boyun qaçırmaq istədisə olmadı.

Axırda Ruqiyə xanım irəli yeriyib dedi:

– Qoç Koroğlu, sən buradan elə beləsə çıxıb getsən, atamı bütün dünyada bədnam elərsən. Kişi dostluq üçün uzanan əli kəsməz.

Koroğlu Ruqiyə xanımın sözündən keçə bilmədi. Ansaq şəhərə də girmədi. Hökm elədi, şəhərin kənarında çadırlar quruldu. Üç gün, üç gesə yemək, içmək oldu. Ələmqulu xan Koroğluya bir qonaqlıq verdi ki, hələ ruzigarın gözü belə qonaqlıq görməmişdi. Elə ki üç gün tamam oldu, Koroğlu Ələmqulu xanı çağıraraq dedi.

– Xan elədiyən hörmətə görə sağ ol! Ansaq mənim səndən bir təvəqqəm var.

Xan dedi:

– Təvəqqə nədi? Sən əmr elə, mən yerinə yetirim.

Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Yox. Bu elə bir şeydi ki, əmrlə olmaz. Belə ki, ansaq təvəqqüddən aşar.

Xan dedi:

– Buyur!

Koroğlu sazı basdı döşünə dedi:

Qulluğ una birsə kəlmə sözümlə var,
Mənim o sözümdən insimə ay xan!
O sözlər bu yerin sözü döysə də.
Sən allah, o sözdən insimə, ay xan!

Xan dedi:

– Əşi, insimək nədi? Sən lap öhd eləsən mənim başımı istəyəsəksən, o da ki sənə qurbandı. Sözümlə de!

Koroğlu dedi:

Lazımdı araya elçi salaydım,
Neçə minnətçiyə dilçi salaydım,
Qayda buydu, gedib, bir də gələydim,
Mənim bu işimdən insimə, ay xan!

Xan məsələni başa düşdü. Ansaq gözlədi ki, görsün sözün axırı nə olur. Koroğlu aldı sözün o biri xanəsini, dedi:

Koroğlunun sözün yazma qələtə,
Hesab etmə qanmaza, nabelədə,
Ruqiyyə xanımı gəl ver Məmmədə,
Sən gəl bu sövdadan insimə, ay xan!

Koroğlu

İnsimək nədi? Xan allahdan belə bir qohumluq axtarırdı.

O saat molla, qazı çağırıldı. Ruqiyə xanımın kəbini kəsildi Gürsüoğlu Məmmədə. Toy təzədən başlandı. Üç günün üstünə bir dörd gün də gəldilər, oldu yeddi gün, yeddi gesə. Yeddi günün tamamında istədilər gəlini tapşırsınlar bəyə. Koroğlu razı olmadı. Dedi:

– Çənlibeldə dəlilərin də, xanımların da anası Nigardı. Mən gərək aparıb bir toy da orada eləyəm.

Dəlilər atlandı, Ruqiyə xanımı da götürüb Çənlibelə gəldilər. Xanımlar işdən xəbərdar oldular. Nigar Ruqiyə xanıma xoşgəldin elədi. Toy təzədən başladı. Sazlar səs–səsə verdi, saqi məslisə girdi. Koroğlu belə baxdı Nigarı sağ yanında gördü, belə baxdı Eyvazı sol yanında gördü, qabağa baxdı yeddi min yeddi yüz yetmiş dəlini qabağında gördü. Ürəyi atlandı, qəlbi soşdu, üçtelli sazı sinəsinə basdı, dedi:

Məslis qurduram həmişə,
İşrətim, damağım ola!...
Əmliklər çəkdirəm şişə,
Bir ağır yığnağım ola!.

Çənlibeldə köçüm, qonum,
Atlasdan biçilər donum,
Ortadan qalxmaya xonum,
Gündə yüz qonağım ola!...

Vuram xotkar, tutam paşa,
Xanlar məndən çəkə haşa.
Bu dövrənim vara başa,
Sönməyən çırağım ola!..

Koroğlu

Eyvaz imdadıma çata,
Dəmirçioğlu şeşpər ata,
Sıçrayam, minəm Qırata,
Bəlli Əhməd dayağım ola!..

Şir qanı ola qanımda.
Qorxu olmaya sanımda,
Dəlilər olsa yanımda,
Qırram yüz min yağım ola!..

Düşmən qanın içəm, doyam,
Müxənnət gözlərin oyam,
Çəkəm bəzircanlar soyam,
Təsirlər dustağım ola!..

Koroğluyam savaşımda,
İgid dəlilər başımda,
Nigar əyləşə qarşımda,
Keçən savan çağım ola!..

D Ü R A T I N İ T M Ə Y İ

Yenə də yaz ayları gəlmişdi. Çənlibeldə başqa bir aləm var idi. Hər tərəf ala–yaşıla bürünmüşdü. Elə idi, elə idi ki, gül gülü, bülbül bülbülü çağırırdı. O nesə deyərlər, lalələr bənövşələrə göz vururdu. Sıldırım qayalarda xınalı kəkliklər qaqqıldışırdı. Bülbüllər Koroğlunun səsinə səs verirdi. Çənlibelin ətəklərində ot adam boyu qalxmışdı. Koroğlunun ipə–

Koroğlu

sapa yatmayan, qoruq-qaytaq bilməyən ayğ ırları ilxı ilə göy ota buraxılmışdı. Koroğlu bu yaz Düratı da ilxıya qatdırmışdı.

Dürat ola, çöl ola, xam dəli ayğ ırlar ola. Olmuşdu dəlisov bir şey. Day bir at ilə yola getmirdi. Çəçikləşirdi, qapışırdı, vuruşurdu. Day, o nesə deyərlər ilxını götürmüşdü başına, eləmişdi ləlik-giryan.

Yenə də günlərin bir günündə Düratın nadinsliyi tutdu. Başladı ayğ ırlarla gisiməyə. De birini vurdu, birini qapdı, birini çəçiklədi, axırda hamısını qabağ ına qatdı, Çənlibeldən aşağı töküb qovmağ a başladı. İlxının ağ zı düşdü çöllü bərri-biyabana. Gethaget, gethaget, ilxı dağlar aşdı, düzlər keçdi, yamaslar dırmandı, enişlər endi, gəlib Ballısada. Qaraxan deyilən bir xan var idi, onun qoruğ una doldu. İndi eşit Qara xandan.

Qara xan əzazil bir xal idi. Çox az adam tapılardı iki, onun əlindən sinədağlı olmasın. Özü də yaman tamahkar idi. Kimdə bir yaxşı şey görsəydi ya xoşlaya hiylə ilə, ya da ki, bunların heç birisi baş tutmayanda, zorlu tutub əlindən alardı. Day samaat onun əlindən zinhara gəlmişdi. Hər yerdə özünü elə göstərirdi ki, guya İrən padşahının qohumudu. Odu ki qorxudan heç kəs ona bir söz deyə bilmirdi.

Elə ki Koroğ lunun ilxısı gəlib onun qoruğ una doldu, nöqərlər gəlib əhvalatı Qara xana xəbər verdilər.

Qara xan o saat hökm elədi ki, ilxını haylayıb gətirsinlər.

Qara xanın adamları ilxını aparmaqda olsunlar, sənə kimdən deyim, Koroğ ludan.

Koroğlu Çənlibeldə idi. Ələmqulu xanın yanından qayıdandan sonra hələ heç bir səfərə-zada getməmişdi. Bir də ilxıçı başı lovlı gəldi ki, bəs ilxı itib.

Koroğlu əvvəl-əvvəl buna əhəmiyyət vermədi. Elə ki eşitdi ki, bəs Dürat da itib, qəzəbləndi. Elə bir nə`rə çəkdi ki, bütün Çənlibel titrədi. Dağlar, daşlar səs səsə verdi. Dəlilər hamısı tökülüb gəldilər.

Koroğlu

Aldı Koroğlu görək nə dedi:

Hoydu dəlilərim, hoydu oğullar,
Hardasa Düratım, tapılsın gərək!..
Aman çəksin əlimizdən yağ ılar,
Müxənnət obası çapılsın gərək!..

Durub mərd meydanda göstərrəm hünər,
Qənimlər nə`rəmdən eləyər həzər,
At üstə sağ–sola işlədək şeşpər.
Qoşun qayalara səpilsin gərək!..

Qoç igid yalılar özü öz qanın,
Koroğlu, hər yana işlər fərmanın.
İndi bəy, paşanın, xotkarın, xanın,
Dərisinə saman təpilsin gərək!..

Dəli Mehtər tez atlanı. Dəlilərdən, mehtərlərdən də bir neçəsini yanına alıb, ilxını axtarmağa getdi.

Amma sən de ki, ilxı hayanda idi? İlxi odu Qara xanın qoruğunda, Dəli Mehtər axtarır Çənlibelin kövşənlərini. Hər yeri bir–birinə vurdular. Dağı–daşı əldən–ayaqdan saldılar. Axırda kor–peşman Çənlibelə qayıtdılar.

Koroğlunun dərdi bir idi, oldu min. Dəlilər başladılar ona ürək verib yoşutmağa ki:

– Ay Koroğlu, niyə bu qədər səzə–fəzə eləyirsən? İlxiydi, görəsən ağzı hayana düşüb, çıxıb gedib. İtməyəsək ki? Harada olsa tapılsaq. Qorxudan kim sənin ilxına gözünün usu ilə baxa bilər?

Koroğlu

Dəlilər çox dedilər, Koroğlu az eşitdi. Nə qədər elədilər, yoşumadı ki, yoşumadı. Elə olmuşdu, elə olmuşdu ki, asiğindən biğlərini gəmirirdi. Nigar gördü yox, Koroğlu soyumaq bilmir. Elə bil ki, yanmış kürədi, getdiksə qızır. Axırda dedi:

– Ay Koroğlu, hirsənəndə soyumaq bilmirsən. İndi nə olub axı? İlxıdı, itib, tapılar da.

Koroğlu Nigarın savabında aldı görək nə dedi:

Nigar, Düratın itməyi
Yandırır məni, yandırır....
Əməyim zaya getməyi
Yandırır məni, yandırır...

Alnımdakı qalın qatlar,
Düşmən görsə bağı çatlar,
Sandan əziz bədöy atlar
Yandırır məni, yandırır...

Sinəmin düyünü, dağı,
Müxənnət, meydan açmağı,
Mən dəliyə sataşmağı
Yandırır məni, yandırır...

Yaradan hoyuma yetə,
Bu müşkül mətləbin bitə
Dürat da Qıratdan ötə,
Yandırır məni, yandırır...

Koroğluyam, deyim düzü

Koroğlu

Saymaram əllini, yüzü,
Hərsayının tə`nə sözü
Yandırır məni, yandırır...

Söz tamama yetişdi. Nigar dedi:
– Yaxşı da... Axır asıqlanmaqdan, dodaqlarını çeynəməkdən ki, bir
şey çıxmayasaq. Tədbirin nədi, onu de!
Koroğlu sazı döşünə basıb, bir dəfə dəlilərə baxdı, dedi:

İndi bir mərd dəli gərək,
Tapsın mənim Düratımı.
Bəslənəndə quzu kimi,
Miniləndə kür atımı.

Kişnəyib meydanda gəzən,
Hərdən sağa–sola süzən,
Düşmanın başını üzən,
Bir əsrəmiş nər atımı.

Həmişə olan güsündə,
Şeşpər atıla üstündə,
Hünər göstərib dar gündə,
Düşürməyən ər atımı.

Koroğluyam, yol güdərəm,
Düşman bağrını didərəm,
Atlannam, özüm gedərəm,
Çəkin mənim Qıratımı!..

Koroğlu

Dəlilər hamısı qalxdılar ayağa. Ləpirçilər düşdülər qabağa. Koroğlu özü də başladı geyinməyə. Elə bu dəmdə bir də gördülər ki, budu, keşikçilər bir adam gətirir. Yaxınlaşanda Koroğlu baxdı ki, bu çiyində kəpənəyi, əlində dəyənəyi savan bir oğlandı. Özü də şəstli, bəstli, bazburutlu bir şeydi. Soruşdu keşikçilərdən ki:

– Kimdi bu?

Keşikçi dedi:

– Bilmirəm. Nə qədər elədik, demədi. Səni görmək istəyir.

Koroğlu dedi:

– Bala, kimsən? Nə istəyirsən?

Oğlan qabaqsa salam verdi. Koroğlu əleyk aldı. Ondan oğlan Koroğludan soruşdu:

– Hələ bir qabaqsa deyinən görüm, sizin ilxınız itib, ya yox?

Koroğlu dedi:

– Hə, itib? Nesə?

Oğlan elə bil arxayınladı. Dedi:

– Qoy hələ bir nəfəsimi dərim, yorulmuşam.

Koroğlu dedi:

– Əyləş!

Oğlan əyləşdi. Patavalarını açdı. Çarıqlarını çıxartdı. Silkib bir tərəfə qoydu. Ondan sorablarını çıxartdı. Onları da mafi-qayda silkib bir tərəfə qoydu. Ondan sonra başını qaldırıb dedi:

– Koroğlu, mən ballısalı Qara xanın mehtəriyəm. Budu, üç gündü ki, sənin ilxını Qara xan tutub. Gəlmişəm sənə xəbər verməyə. Dürat da ilxının içindədi. Mən də elə ondan bildim ki, ilxı sənindi.

Koroğlu elə bunu eşitsək dik yerindən qalxdı.

Dedi:

– Dəli Həsən!

Dəli Həsən dedi:

Koroğlu

– Bəli, qoç Koroğlu?

Dedi:

– Mən gəlinə bu oğlanın üstündə gözün olsun.

Dəli Həsən dedi:

– Baş üstə!

Ondan Koroğlu üzün dəlilərə tutub dedi:

At belinə, mərd dəlilər,

Ballısaya səfərim var!

Dava günü qurd dəlilər,

Ballısaya səfərim var!

Hünər elər qoç oğlu qoç,

Qorxar, keçməz yanından köç,

Alın ələ misri qılın,

Ballısaya səfərim var!

Hədyan sözə bəli deməm,

Müxənnət çörəyin yeməm.

Qoy düşman bilsin mən kiməm,

Ballısaya səfərim var!

Şeşpərim susayıb qana,

Düşmanlarım gəlib sana,

Qan uddurram Qara xana,

Ballısaya səfərim var!

Koroğluyam, budu sözüm,

Müşkül şişə nesə dözüm?

Koroğlu

Heç qovğ adan doymaz gözüm,
Ballısaya səfərim var!

Koroğlu sözünü tamam eləyib, quş kimi sıçradı Qıratın belinə. At bir dəfə kişnəyib iki dal ayağı üstə qalxdı, dəstənin qabağına düşdü. Dəstə Ballısaya üz qoydu. Yolları, yamasları üz elədilər, dağları, daşları düz elədilər, ildırım kimi süzüb Ballısaya çatdılar. Koroğlu dəliləri kənarında qoydu, özü ilxıçı paltarını geyinib, altdan da misri qılıns bağladı, şəhərə girdi. Gəzə-gəzə, dolana-dolana gəlib Qara xanın yanına çıxdı. Qara xan üç gün idi ki, ilxını tutmuşdu. Amma bir dənə ilxıçı ilxını boynuna götürmürdü. Qara xan nə qədər döyürdü, söyüldü, qorxudurdusa, yenə də bir şey çıxmırdı. İlxiçilər, mehtərlər bilmişdilər ki, ilxi Koroğlundu. Odu ki, bir adam baxım düşmürdü.

Yenə də Qara xan ilxiçiləri, mehtərləri yığmışdı başına. Bir də baxdı ki, budu bir adam gəlir, bir adam gəlir, elə bil ki, Rüstəm-Zaldı. Amma pal-paltarından ilxiçiyə oxşayır. Ürəyində sevindi ki, bu çox yaxşı oldu. Elə bunu götürürəm ilxiçi, tapşırım ilxını buna.. Qərəz, o qədər gözlədi ki, Koroğlu gəlib çatdı. Ədəblə əlini döşünə qoyub, Qara xana salam verdi. Qara xan əleyk alıb soruşdu:

– Ayə, kimsən? Deyəsən pal-paltarından ilxiçiyə oxşayırsan.

Koroğlu dedi:

– Bəli, ilxiçiyəm. Neçə il idi ki, Çənlibeldə Koroğlunun ilxısını otarırdım. Budu, bir ay olar ki, məni çıxardıb qovub.

Qara xan soruşdu:

– Niyə çıxardıb qovdu ki?

Koroğlu dedi:

– Mənə dedi ki, day bədi, bu qədər ilxiçi oldun. Gəl indi mənə dəli ol! Mən boyun qoymadım. O da qəzəblənib məni qovdu.

Qara xan dedi:

Koroğlu

– Səni Koroğlunun ilxısına göndərsəm gedərsənmi?

Koroğlu baxdı ki oğlan doğru deyirmiş. İlxi burdadı. Özün bilməməzliyə vurub soruşdu:

– Nesə yanı Koroğlunun ilxısına?

Qara xan lovğalana–lovğalana dedi:

– Koroğlunun haman ilxısı bu saat buradadı. Gətirmişəm.

Koroğlu özünü lap avamlığa vurub soruşdu:

– Nesə gətirtmişən?

Xan dedi:

– Gətirtmişəm də... Nə işin var nesə gətirtmişəm. Mən gətirdərəm.

Koroğlu qəsdən soruşdu ki:

– Yaxşı, xan, birdən Koroğlu bildi. Onda nə eləyə bilərsən?

Xan dedi:

– Bilsin də... Bilmiş mənə nə eləyə bilərsən?

Day burada Koroğlu özünü saxlaya bilmədi. Dedi:

Meydana girəndə pələng pənsəli,
Dağ ıdar elini gəlsə, Qara xan!
Qıratın üstündə qılıns oynadar,
Lal elər dilini gəlsə, Qara xan!

Mənəm deyib, yekə danışma belə,
Görməmişən zərbi–dəstini hələ,
Qaldırar başına, qırar gürz ilə,
Belini yəqin bil, gəlsə, Qara xan!

Talar dövlətini, aparar malın,
Dağ ıdar varını, yaşılın–alın,
Yıxar evin, yaman eləyər halın,

Koroğlu

Sovdurar külünü gəlsə, Qara xan!

Çətin qoç Koroğlu qorxa, üşünə,
Yetər yağ ıların yeddi, beşinə,
Hayqıranda qatar Qırat döşünə,
Bağ layar qolunu gəlsə, Qara xan!

Koroğlunun bu sözünə Qara xanın asiği tutdu, dedi:

– Mən dedim mənə ilxıcı ol, demədim ki, Koroğlunu mənim üstümə çək gətir. Bir də sən nə çox Koroğlu, Koroğlu deyirsən? Koroğlu bir adsız–sansız gədənin birisi, mən xan. Özüm də İran padşahının qohumu. Koroğlu gəlmiş mənə nə eləyəsək? Qoy lap gəlsin. Onu bir Koroğlu elərəm ki, biri də yanından çıxar.

Koroğlu baxdı ki, yox, Qara xan özündən çox müştəbehdi. Elə bir istədi paltarı atıb, desin, mən Koroğlu, özüm də budu, gəlmişəm. Sonra lə`nət şeytana eləyib aldı sazı, dedi:

– Yox xan, sən səhv eləyirsən.

Demə ki, Koroğlu təkdi,
Saysız–sansız dəlisi var.
Dəmirçioğlu, Bəlli Əhməd,
Eyvaz, İsabalı var.

Namərdlərdən durar iraq.
Mərdlər üçün arxa, dayaq,
Büllur şüşə, eyvan otaq,
Döşəməyə xalısı var.

Dara düşsən elər kömək,

Koroğlu

Dava günü dosta gərək.
Açar süfrə, verər yemək,
Qeyrəti var, namusu var.

Koroğlunun usa boyu,
Hər yerdə tutulur löyu,
Çənlibeldə götür-qoyu,
Ağır oba-ulusu var.

Qara xan bunun belə diri danışmağından şübhələnmişdi. Düzdü, Koroğlu olmağını güman eləməirdi, amma elə ürəyinə üşütmə düşmüşdü. Dedi:

– Sən, deyəsən, şərə-şürə adamsan. Bizimki sənnən tutmaz. Yaxşısı budu ki, çıx burdan get. Səndən ilxıçı olmaz.

Bunu deyib Qara xan döndü getsin. Koroğlu baxdı ki, Qara xan əkilmək istəyir. Aman verməyib, onu yaxaladı. İlxiçi paltarını soyunub kənara atdı. Bir nə`rə çəkdi. Qara xanın qulaqları batdı. Tez adamlarını köməyə çağırırdı. O tərəfdən də dəlilər Koroğlunun nə`rəsini eşidib, siyirməqılını töküdülər. Ara qarışdı. Dava başladı. Davanın şirin yerində Koroğlu özünü Qara xana yetirdi. Misri qılını havada parıldayıb, Qara xanın tərəsində elə gözdən itdi ki, elə bil ildırım yerə soxuldu. Qara xan bayaq ha səhənnəmə vasil oldu. Qoşun Qara xanı ölmüş görüb davam gətirə bilmədi. Qırılan qırıldı, qalan da qaçdı, dağıldı. Dəlilər qiymətdə ağır, vəzndə yüngül nə vardısı götürdülər. Düratla bərabər ilxını da qabaqlarına qatıb, Çənlibelə yol başladılar. Dağ aşıb, düz keçib gəldilər Çənlibelə çatdılar.

Nigar xanım qabağa çıxdı. Koroğlu atdan düşdü. Qara xanın mehtərini gətirdilər. Koroğlu ona bir at, bir də bir qılını bağışlayıb dəlilərin içinə qatdı.

Koroğlu

Məslis quruldu, keflər duruldu, saqi dolandı, ruh tazalandı. Nigar əlində badə Koroğlunun yanına gəldi. Dedi:

– Ay Koroğlu, bilirəm, sən səfərdən davasız–şavasız qayıtmazsan. De görüm, Ballısa səfərin nesə keçdi? Kimlə qabaqlaşdın? Kimlə dalaşdın? Koroğlu badəni alıb içdi. Üçtelli sazı döşünə basıb dedi:

Nə süzürsən ala gözü,
Sənə deyim, telli Nigar?!
Məslisimin şirin sözü
Sana, deyim, telli Nigar!

Ballısa da açdım meydan,
Müxənnət dilədi aman,
Qabağ ımdan qaçdı düşman
Yana, deyim, telli Nigar!

Qoç dəlilərim dalaşda,
Ər ürəkləri talaşda,
Çəkdim qılıns tər savaşda
Xana, deyim, telli Nigar!

Nərəm davada, qızğın nə,
Dünyada göstərdim hünər,
Boyandı əlimdə şeşpər
Qana, deyim, telli Nigar!

Müxənnətin üzü gülməz,
Namərd dostun qədrin bilmək
Koroğlu hünəri gəlməz

Sana, deyim, telli Nigar!

KOROĞLU İLƏ BOLU BƏY

Koroğlunun Ələmqulu xanla dostluq binası qoymağı bütün aləmə yayıldı. Bu xəbər gəlib axırda Toqatda Hasan paşaya da çatdı. Hasan paşa düşdü fikir-xəyala ki, nə təhər eləsin. Əgər xanlar, paşalar bir-bir başlayıb Koroğlu ilə dostluq binası qoysalar, day heç dünyasında ona batmaq olmaz. Odu ki, başladı xoşun böyüklərini tələsdirməyə. Əvvəl-əvvəl bir qasid Bolu bəyə, bir qasid də Ərəb Reyhana göndərib, ikisini də çağırırdı yanına. Elə ki ikisi də gəldi, Hasan paşa onlarla aranı xəlvət elədi, başladılar tədbirə. De yazdılar, pozdular, götürdülər, qoydular, axırda bu tədbirə gəldilər ki, Bolu bəy öz qoşunu ilə Ərzinsandan, Ərəb Reyhan öz qoşunu ilə Qarsdan, Hasan paşa özü də Toqatdan yerləş eləsinlər. Elə ki məslis qurtardı, Hasan paşa Toqatda qaldı, Ərəb Reyhan qoşunu da götürüb Qarsa tərəf yollandı. Bolu bəy də Ərzinsana, öz qoşununun yanına qayıtdı.

İndi gəl sənə deyim paşaların məkrindən.

Bu paşalar üçü də çoxbilmiş, hiyləgər adamdılar. Bir-birinə bas-xəras verən deyildilər. O ki Hasan paşa idi, istəyirdi ki, Ərəb Reyhanla Bolu bəyi qızıdırıb göndərsin Koroğlunun üstünə, özü lap axırda getsin. Tədarükünü də elə başlamışdı. O ki Ərəb Reyhandı, istəyirdi bir təhər olsun ki, bunlardan biri Koroğlunun başını qatsın, özü sonra işə başlasın. O ki Bolu bəy idi, o da istəyirdi ki, hamıdan qabaq özü gedib, işi də tək başına özü görsün ki, o biri paşaların adı çıxmasın. Odu ki, Hasan paşanın məslisindən mürəxxəs olub Ərzinsana çatsaq, dayanmayıb başladı yol tədarükü görməyə. De bir gün, iki gün... Elə ki hər şey hazır

Koroğlu

oldu, qoşunu götürüb Çənlibelə tərəf yola düşdü. Heç yerdə dayanmayıb, dinsəlməyib, gesə–gündüz at sürdü, gesələrin birində özünü çatdırdı Çənlibelin ətəklərinə, Mehtər Murtuz bu yerləri görsək tanıdı. Bolu bəyin yanına gəlib dedi:

– Bolu bəy, mən bu yerləri tanıyıram. Bundan o yana Çənlibeldi. İndi biz gərək burda düşüb səhəri gözləyək. Koroğlunun fənd–felindən baş açmaq olmaz. Gesə vaxtı qoşunu aparıb tələyə salarıq.

Bolu bəy Mehtər Murtuzun fikrini bəyəndi. Hökm elədi, qoşun düşüb düşərgə saldı. Özü də Qəsər Alını, Mehtər Murtuzu, bir də say–seçmə sərgərdələrini–götürdü ki, ətrafı gəzib bələdləsin.

Bunlar burada öz işlərində olsunlar, bu tərəfdən də səhər tezdən Koroğlu çölə çıxmışdı, dolana–dolana gəlib çıxdı Ağ qayaya. Bir də baxdı Çənlibelin anrı ətəyində o qədər at var, adam var ki, elə bil qarğa–quzğundu. Day geri qayıdıb dəlillərə xəbər eləməyə ərindi, elə ordan birbaş yüyürdü. Koroğlu qəsdən təpələrin dalı ailə gəlirdi ki, gözə görünməsin. Sən demə, Bolu bəygil də bu dəmdə elə buraları gözdən keçirirmişlər. Birdən Koroğlu ilə Bolu bəy çıxdılar üz–üzə. İş elə oldu ki, nə Koroğlu çəkilib gizlənə bildi, nə də ki, Bolu bəy. Bolu bəy ondan soruşdu:

– De görüm, kimsən?

Koroğlu özünü səmləşdirib dedi:

– Qoruqçuyam.

Bolu bəy bir onun bazburutuna baxdı, bir boy–buxununa baxdı, dedi:

– Kimin qoruqçususan?

Koroğlu dedi:

– Çənlibel qoruqçusuyam.

Bolu bəy sevindi ki, yaxşı oldu. Bundan əhval–pürsan olub Çənlibeldən bir az xəbər tutaram.

Koroğlu

Dedi:

– Ayə, de görüm, Koroğlu bu saat haradadı?

Koroğlu dedi:

– Dünən axşam Çənlibeldə idi. Əgər gesə bir yerə getməyibsə Çənlibeldədi.

Elə bu sözdə daldan Mehtər Murtuz gəlib yetişdi.

Mehtər Murtuzu Koroğlunu görsək tanıdı. Özünü Koroğluya göstərməyib, yavaşsa keçdi onun dalı qatına. Ordan Bolu bəyə göz vurdu ki, evin yıxılsın, yalan deyir, qoruqçu–zad deyil, Koroğlu özüdü.

Bolu bəy birdən hay vurdu, adamlar tökülüb Koroğlunu tutdular, əllərini, qollarını möhkəm–möhkəm bağladılar. Koroğlu belə baxanda Mehtər Murtuzu tanıdı. Bildi ki, onu satan Mehtər Murtuzdu.

Koroğlu baxdı ki, əgər burada Koroğlu olduğunu boynuna alsaydı, dinməz–söyləməz onu öldürəsəklər. Çənlibel uzaq, dəlilər işdən xəbərsiz, düşmən çox, özü də nə yaraq–yasağı var, nə də atı. Bir də deyirlər Koroğlunun bir belə xasiyyəti də vardı ki, düşmən əlinə keçəndə Koroğlu olduğunu heç boynuna almazdı. Deyərdi ki, düşmən məni tutulmuş bilsə, Çənlibelə ayaq alar. Odu ki, Bolu bəy hər nə qədər elədisə, Koroğlu olduğunu boynuna almadı. Elə «qoruqçuyam» dedi ki dedi. Bolu bəy hökm elədi, başladılar Koroğlunu döyməyə. Yenə də bir kar çıxmadı. Koroğlu elə dediyini dedi. Yaxında bir göl var idi. Bolu bəy hökm elədi onu əli–qolu bağlı saldılar suya. Az qaldı ki, boğulsun. Yenə də boynuna almadı. Başına nə iş gətirdilərsə elə dedi: qoruqçuyam ki, qoruqçuyam.

Axırda Bolu bəy də inandı ki, bu, Koroğlu deyil, qoruqçudu. İstədi ki, qollarını açıdırıb buraxa. Mehtər Murtuz başladı özünü yeyib–tökməyə ki:

– Evin yıxılsın, hara buraxırsan onu? Yalan deyir, Koroğludu.

Onda Bolu bəy üzünü ona tutub dedi:

Koroğlu

– Sən gəl öz xoşluğunla Koroğlu olduğunu boynuna al! Yoxsa birdi, səni öldürdürəsəyəm.

İş belə olanda Koroğlu aldı, onun savabında dedi:

Nahaq yerə gəl eyləmə yamanlıq,
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.
İnnən belə yaxşılığın günüdür,
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.

Koroğlu bir igid, əsli-zatı var,
Həm namusu, arı, həm qeyrəti var,
Dəmir silov altda Ərəb atı var,
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.

Ondan döndü Qəsər Aliya, dedi:

Gəl sənə söyləyim, ay Qəsər Alı,
Hələ eşitməyib qoç İsabalı,
Gəlsə bu qoşuna verməz masalı,
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.

Sonra Mehtər Murtuza dönüb, aldı sözün o biri xanəsini, dedi:

Koroğlu deyiləm, yırtma yaxanı,
Siyərimi eşq oduna yaxanı,
İgidin olmazmı qılıns-qalxanı?
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.

Koroğlu dediyin bir bəl-bəlidi,

Koroğlu

Çənlibeldə dövrən quran dəlidi,
Öz adım Rövşəndi, atam Alıdı,
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.

Söz Bolu bəyə əsər elədi. Döndü Mehtər Murtuza ki:

– Sən bizi aldadırmışsan. Bu Koroğlu deyilmiş.

Mehtər Murtuz dedi:

– Bolu bəy, mən neçə illərlə buna mehtərlik eləmişəm. Mən bunun dabbaxda gönünü görsəm tanıyaram. Nesə yanı qoruqçudu. Koroğludu, lap bir də üstündən.

Bolu bəy qaldı məəttəl ki, nə eləsin. Məsləhət–məşvərətdən sonra qoşun böyükləri hamısı dedilər:

– Biz heç birimiz Koroğlunu tanımırıq. Birsə tanıyan bu kişidi ki, bu da belə deyir. Day biz öz adamımızı qoyub onun sözünə niyə inanırıq? Götürüb gedək, vəssalam.

Bolu bəy hökm elədi, qoşun başladı hazırlaşmağa.

Koroğlu gördü yox, bunu aparırlar. Dedi:

– Yaxşı, indi sən məni aparıb xotkara verəsəksən ki, guya mən Koroğluyam, sən də məni tutubsan?

Bolu bəy dedi:

– Bəli. Bəs sənin fikrin nədi? Yoxsa elə bilirdin ki, səni toya, qonaqlığa aparıram?

Koroğlu gülüb dedi:

– Yaxşı, sənin ağılı yoxdu, bu adamın sözünə inanıb məni aparırsan, xotkarın da ağılı yoxdu? Ya mənim dilim yoxdu ki, onu başa salmayam? Niyə, xotkar görmür ki, mən yaraqsız–yasaqsız bir adamam? Belə də Koroğlu olar? Əgər Koroğlunu tutmaq belə asan olsaydı, onda nə var idi ki? Bir də Koroğlunu sən tanımırısan. O biri paşalar, xanlar ki,

Koroğlu

tanıyırlar. Xotkarın elə öz oğlu Bürsü Sultan da Koroğlunu tanıyır ki. Bəs onlara nə deyəsəksən?

Koroğlunun sözləri Bolu bəyi lap inandırdı. Fikirləşdi ki, bunu aparram, birdən Koroğlu olmaz, dünyayı–aləmdə biabır olub gedərəm. Ondan sonra ya gərək özümü öldürəm, ya da ki guşənişin olub evdə oturam, samaat üzünə çıxmayam.

Qərək, əmr elədi Koroğlunun əllərini açdılar.

Koroğlu durub getmək istəyəndə Bolu bəy dedi:

– Deyirlər qoç Koroğlu çox igiddi. Heç zaddan qorxmaz. Heç zadı da gizlətməz. İndi olan oldu, keçən keçdi. Görürsən ki, bax, əllərin də açıqdı. İndi mərdi–mərdana özün də görək, sən Koroğlusan, ya yox?

Koroğlu güldü dedi:

– İndi ki sən mərdi–mərdana soruşursan, mən də mərdi–mərdana sənə savab verəsəyəm. Bəli, Koroğluyam.

Bolu bəy istədi qalxıb qoşuna hay vursun, Koroğlu dedi:

– Dayan! Nahaq yerə zəhmət çəkmə! Day sən məni tuta bilməzsən. Ansaq de görüm, sən kimsən? Buraya niyə gəlmisən?

Bolu bəy hiylə niqabın üzünə çəkib dedi:

– Koroğlu, bil və agah ol! Mən ərzinsanlı Bolu bəyəm. Hasan paşa məni göndərüb ki, səni tutub aparam, əvəzində onun qızı Dünya xanımı alam.

Koroğlu güldü. Dedi:

– Balam, bu Hasan paşa mənim yoluma qızlarını nə yaman hərras bazara qoyub satır? İndi ki, belədi, qoy olsun. Mənim usbatımdan onun bir qızı Həmzəyə gedib, qoy bu biri də sənə getsin. Görək indi evdə qalan arvad–uşağını kimə və`də verib, mənim dalımsa göndərəsək.

Ondan Bolu bəyə dedi:

– Mən Koroğluyam. Bir sözü ki dedim, ölüm də olsa ondan dönmərəm. İndi ki sən Hasan paşanın qızını almaq istəyirsən, o da qızın

Koroğlu

əvəzində səndən məni istəyir, eybi yoxdu. Mən razıyam. Qoy gedim, yaraq–yasağımı götürüm gəlim. Apar məni Hasan paşaya təhvil ver, qızı al! Sonrası ilə sənin işin yoxdu.

Bunu deyib Koroğlu döndü, Çənlibelə yol başladı. Qoşun böyükləri hamısı ağız–ağıza verib Bolu bəyi məzəmmət elədilər ki:

– Nahaq yerə onu əldən buraxdın. Bu saat dəliləri töküüb, hamımızı qırıb çatasaq.

Mehtər Murtuz dedi:

– Yox. Düzdü, Koroğlu çox fənd–fel adamdı. Amma hər nədisə mərddi. Onda namərdlik olmaz. Nesə ki deyib, elə də eləyəsək.

Bolu bəy dedi:

– Mən bilirəm o, gələsək. Qoy gəlsin. Sonrası ilə sizin işiniz yoxdu. O Koroğludusa, mən də Bolu bəyəm.

Bu tərəfdən də Koroğlu özünü yetirdi Çənlibelə. Koroğlu bilirdi ki, əhvalatı dəlilərə, xanımlara danışsa, onu qoymayasaqlar getsin, Odu ki, heç kəsə bir söz deməyib gizlinsə geyindi. Yaraqlarını götürdü. Atı minib geri qayıtdı. Bolu bəygil bir də baxdılar ki, budu, Koroğlu gəlir. Gəlir, amma nə gəlir? Elə bil ki, bir dənə əcdahadı, minib bir filə. Bolu bəyin qoşununun yarısı elə onun bu heybətindən qorxub ürək ağrısına düşdü.

Koroğlu gəlib çatdı. Üzün Bolu bəyə tutub dedi:

– Bolu bəy, mən və`dəmə doğru çıxıb gəldim. İndi səninlə gedəsəyəm. Ansaq sən bayaq məni tutmuşdun. Birdən elə fikir eləyərsən ki, elə məni doğrudan da tutub apara bilərsən. Odu ki, sənle bir şərtim var. İndi gərək səninlə bir savaşam. Sən mənim güsühü görəsən, mən sənin. Ondan sonra gedək. Özü də sinəmə dörd xanə söz gəlib. Əvvəl qoy onu deyim, sonra vuruşaq.

Bunu deyib, Koroğlu Qıratı gətirdi sövlana. Bir o başa, bir bu başa sürüb dik Bolu bəyin qabağında saxladı, dedi:

Koroğlu

Əli beldə durub əmr eyləyərdin,
Koroğlunu tutan dəmlər nesoldu?
Hərdən–hərdən asın–kəsin deyərdin,
Koroğlunu tutan dəmlər nesoldu?

Deyirdin zamana gedəsək belə,
Uymuşdun şeytana, fitnəyə, felə,
Hərdən hökm eləyib basırdın gölə,
Koroğlunu tutan dəmlər nesoldu?

Çənlibeldə dövran quran dəliyəm,
Həryan sözə çox çətindi əyiləm,
Yeddi min dəlinin kəltə kəliyəm,
Koroğlunu tutan dəmlər nesoldu?

Koroğluyam, müxənnətə uymaram,
Qisasımı qiyamətə qoymaram,
Düşmanın qanından içsəm doymaram,
Koroğlunu tutan dəmlər nesoldu?.

Bolu bəy hiylə niqabın üzünə çəkib dedi:

– Ay Koroğlu, o nesə deyərlər, qul xətasız olmaz, ağa kərəmsiz.
Mərd basdığıni kəsməz. İndi bir iş idi olmuşdu. Nesə ki sən istəyirsən, de,
elə də eləyək.

Koroğlu dedi:

– Yox. Qoşununa de, dava başlasın. Yoxsa hamınızı qırasağam.

Bunu deyib Koroğlu misri qılınsı çəkdi. Qoşun böyükləri gördülər
yox, Koroğlu doğru–doğru dava başlayır. Qoşuna hay vurdular. Hər
tərəfdən töküldülər Koroğlunun üstünə. Koroğlu bir dəli nə`rə çəkib

Koroğlu

özünü vurdu qoşuna. Bir sağ a vurdu, bir sola vurdu. Qoşunu qatım–qatım qatladı. Qoşun şahin görmüş toyuq–süsə kimi pərən–pərənə düşdü. «Vay ana!» deyən kim, ağlayan kim, yalvaran kim. Bir qiyamət qopdu ki, nə təhər. Koroğlunun ürəyi atlandı, dedi:

Hay–hay deyib qənim üstə varanda,
Kəllə gərək bu meydanda qalansın.
Mərd igidlər qovğ a günü düşəndə,
Şərbət deyən öz qanına yalansın.

Qaldırram meydanın göyə tozunu,
Çıxardaram yamanların gözünü,
Gərək görəm Dünya xanım üzünü,
Ömür təzələnsin, san silvələnsin.

Koroğluyam, gədikləri busaram,
Qansırğadan qanlı başlar asaram,
Bolu bəy, sənə bir qılıns basaram,
Bağ ırsağın səmdəyinə dolansın.

Bolu bəy gördü qoşun əldən gedir. Qəsər Alıya hay vurdu ki:

– Evin yıxılsın, bəs mən səni bura niyə gətirmişəm? Qoşun əldən getdi axı...

Qəsər Alı çar–naçar qılınsını çəkib girdi meydana. Koroğlu heç aman vermədi ki, Qəsər Alı bir əl–qol açsın. Hələ lap uzaqdan şeşpəri qaldırdı. Bir dəfə əlində samlayıb elə tulladı ki, Qəsər Alı tərəsi üstə gəldi yerə. Bu il ölübsən, bildir, Qəsər Alı bayaq ha səhənnəmə vasil oldu. Bolu bəy işi belə görəndə, baxdı ki, day ayrı heç bir əlası yoxdu, özünü atdı Koroğlunun ayaqlarına.

Koroğlu

Koroğlu qızılquş kimi özün atdan yerə atıb, çökdü Bolu bəyin sinəsinə, dedi:

Qollarını bağladaram,
Bolu, mən sənin, mən sənin.
Anasığın ağladaram,
Bolu, mən sənin, mən sənin.

Gözlərinə kül qoyaram,
Ovusuna pul qoyaram,
Nişanlını dul qoyaram,
Bolu, mən sənin, mən sənin.

Mərd igidlərin gözüyəm,
Dəlilərin əziziyəm,
Bəbir oğlunun özüyəm,
Bolu, mən sənin, mən sənin.

Qızıb sinənə çökərəm,
Əlif qəddini bükərəm,
Üstünə alov tökərəm,
Bolu, mən sənin, mən sənin.

Koroğluyam, iş bitirəm.
Səni dünyadan itirəm,
Başın bədəndən götürəm,
Bolu, mən sənin, mən sənin.

Söz tamama yetdi. Koroğlu Bolu bəyin sinəsindən qalxdı, dedi:

Koroğlu

– İndi mən sənin ixtiyarındayam. Hara istəyirsən, nesə istəyirsən, anar!

Bolu bəy ufuldaya–ufuldaya yerindən durub dedi:

– Rəhmətliyin oğlu, sən bizdə bir islahat qoydun ki, bizim ağılimız başımızda olsun, səni də aparmaq fikrinə düşək?

Koroğlu gülüb dedi:

– Eybi yoxdu. İnşaallah elə ki məni aparıb Hasan paşaya verdin, Dünya xanımı aldın, toyda hamısı yadından çıxar. De atlanın, gedək!

Bolu bəy bir o yanına baxdı, bir bu yanına baxdı, dedi:

– Yox qardaş, mən səni heç yerə aparası deyiləm.

Koroğlu dedi:

– Niyə?

Bolu bəy dedi:

– Göz gördüyündən qorxar. Mən səndə gördüyümü gördüm. Kefin istədi bir belə zarafat da yolda elədin. Səninlə sövdə eləmək çətin işdi.

Koroğlu gülüb dedi:

– Qorxma! Heç bir şey eləməyəm.

Bolu bəy dedi:

– Yox, başına dönüm! Allah atana rəhmət eləsin mən nə Hasan paşanın qızını istəyirəm, nə də səninlə belə–belə zarafatlar eləmək istəyirəm

Koroğlu dedi:

– Ayə, mən Koroğluyam. Koroğlu söz verməz. Verdi, müxənnətlik eləməz. İndi ki ehtiyat eləyirsən, budu, gəl bağla qollarımı, elə apar.

Bolu bəyin də elə azarı bu idi. Tez adamlarına göz elədi ki, day fürsətdi, dayanmasınlar. Bir möhkəm zənsirlə o saat Koroğlunun qollarını bağladılar dalına. Sonra bir–iki kəndirlə də sarıdılar ata. Bolu bəy işi hazır görəndə hökm elədi qoşun atlandı. Koroğlunu qabaqlarına salıb Ərzinsana tərəf yol başladılar.

Koroğlu

Az getdilər, çox getdilər, yolun bir yerində Koroğlu geri qanrılıb Bolu bəyi çağırdı ki:

– Bolu bəy, amma yadında qalsın, qızı almamış məni Hasan paşaya vermə ha!..

Bolu bəy soruşdu:

– Niyə?

Koroğlu dedi:

– O işi ki, mən onun başına gətirəsəyəm, ondan sonra o sənə qız verməz. Sən qabaqsa qızı gətizdir Ərinsana, sonra məni onun əlinə ver!

Bolu bəy baxdı ki, day Çənlibel sərhədindən çıxhaçıxdadılar. Dedi:

– Baş üstə! Sən nesə ki deyirsən, eləsə elərəm. Ansaq mən bir şey də eləmək istəyirəm.

Koroğlu soruşdu:

– Nə şey?

Bolu bəy dedi:

– Mən səni belə aparsam heç kəs inanmayasaq ki, səni mən tutmuşam. Genə Qəsər Alı sağ olaydı, fikirləşərdilər ki, yəqin o tutub. Onu da ki vurub, öldürdün. İndi bilirsən mən nə eləmək istəyirəm?

– Nə eləmək istəyirsən?

Bolu bəy qanrılıb bir dala baxdı, ondan atının başını döndərüb Koroğluya dedi:

– Sən atını sür, mən qoşuna baxım, qayıdıb deyərəm.

Bunu deyib Bolu bəy ata bir məhmiz göstərdi, geri döndü. Koroğlu işdən bixəbər qabaqda, Bolu bəy elə bir az Koroğludan aralansa q atı təzədən döndərdi. Koroğlunu marıtlayıb atı dördəmə buraxdı. İldırım kimi gəlib Koroğluya çatanda nə güsü var, təpəsindən bir qılıns vurdu. Dedi:

– Bax, belə eləmək istəyirəm, Koroğlu!

Ola qılıns, ola açıq baş. Qılıns neçə barmaq işlədi Koroğlunun başına. Üz-gözü qızıl qana boyandı.

Koroğlu

Dedi:

– Ay namərd!.. Belə niyə elədin?

Bolu bəy dedi:

– Elə elədim ki, inansınlar. İndi inanarlar. Mən gəlmişdim sənə ya başını aparam, ya leşini. İndi başını da aparıram, leşini də. Sən Koroğlusansa, mənə də Bolu bəy deyərlər.

Koroğlu elə birsə bunu dedi ki:

– Günah səndə deyil, mənədi. Mənə bu da azdı.

Koroğlunun başını da bağlamadılar. Elə qanı axa-axa düzəldilər yola. Koroğlunun əli hər yerdən üzüldü. Bu dar vaxtında Çənlibel, dəlilər, xanımlar, yadına düşdü. Qanrılıb belə baxdı. Gördü uzaqdan Çənlibelin qoşa təpələri görünür. Ürəyi qubar elədi.

Dedi:

Qarşı yatan qarlı dağlar,
Dağlar, səndə qarım qaldı.
Əlim çatmaz, ünüm yetməz,
Dal budaqda narım qaldı.

Məni tutan Bolu bəydi,
Ağır zənsir boynum əydi,
Hamı bir-birindən yeydi,
İgid dəlilərim qaldı.

Məni tutdu qəm əsəli,
Öldürər, verməz masalı,
Göz qaralı, baş gisəli,
Sinəmdə dağlarım qaldı.

Koroğlu

Sanım Qırat, gözüm Qırat,
Səni minən alar murad.
Ağsaquzu, bir də Dürat,
Bağlı bədöylərim qaldı.

Yaxşıdı igidin varı,
Namusu, qeyrəti, arı,
Hanı Koroğlunun yarı?
Nigar kimi yarım qaldı.

Bir az da getmişdilər qabaqdan bir karvan çıxdı.
Koroğlu baxdı ki, dostu Xosa Əziz də bəzirganların içindədi. Üzün
ona tutub dedi:

Pünhanı sövdayar qardaş,
Aparırlar pünhan məni.
Ərənlərə qurban bu baş,
Aparırlar pünhan məni.

Adımı qoydular yava,
Dərdimə bir yazın dava!
Dilimdən Eyvaza duva!
Aparırlar pünhan məni.

Koroğluyam, tək qalmışam,
Qollarımı bağlatmışam,
Bolu bəyə qul olmuşam,
Aparırlar pünhan mənim.

Koroğlu

Xosa Əziz əvvəl elə bildi ki, Koroğlu deyir aparırlar pirə məni. Fikirləşdi ki, yəqin Koroğlu dəli olub, dəlilər onu pirə aparırlar. Ürəyində çox vaysındı. Çox hayıfılandı. Sonra baxdı ki, Koroğlunun başı yarılib. Qolları bağlanıb. Dalınsa böyük bir qoşun gedir, qabaqlarında da Bolu bəy. Xosa Əziz o saat barmağını dişlədi ki:

– Ey dili–qafil, yəqin burda bir sirr var.

Day dayanmayıb, karvanı tapşırırdı yoldaşlarına, birbaş daban aldı Çənlibelə.

Xosa Əziz gəlib Çənlibelə gördü ki, dəlilərin heç bir şeydən xəbərləri yoxdu. Heç Koroğlunun harada olmağını da bilmirlər. Açıb əhvalatı, nesə ki görmüşdü, danışdı. Dəlilər qaldılar mat–məəttəl ki, bu nesə olan işdi. Biri inandı, biri inanmadı, biri belə dedi, biri elə dedi, bilmədilər ki, nə eləsinlər. Dəlilər elə götür–qoyda idilər, bir də baxdılar ki, budu Aşiq Sünun gəlir. Gəlir, amma elədi ki, qan–tərin içində. Aşiq Sünunun elə birinci sözü bu oldu ki:

– Hanı Koroğlu?

Əhvalatı, nesə ki Qosa Əziz danışmışdı, ona dedilər. Aşiq Sünun əhvalatdan hali olan kimi iki əllərini dizinə vurub dedi:

– Koroğlu getdi.

Soruşdular:

– Axır bir de görək nə var? Hardan gəlirsən? Nə öyrənmişən?

Aşiq Sünun dedi:

– Eşidin, agah olun! Mən bu ayaq Toqatdan gəlirəm. Paşalar Çənlibelə qoşun çəkirlər. Bolu bəy Ərzinsan tərəfdən, Ərəb Reyhan Qars tərəfdən, Hasan paşa özü də Toqat tərəfdən. Xotkarın fərmanıdır. Mən dünən Toqatda eşitdim ki, Bolu bəyin qoşunu Çənlibelə yola düşüb.

Dəlilərin içinə bir vəlvələ düşdü ki, hamısı başladı silov gəmirməyə. Dəli Həsən hay vurdu Dəli Mehtərə ki:

Koroğlu

– Atı yəhərlə! Gərək Bolu bəyə bir toy tutam ki, qiyamətdə də yadından çıxmasın.

Dəlilər başladılar hazırlaşmağa. Nigar durdu ayağa, dedi:

– Yox, Dəli Həsən! Bu saat Çənlibeli başsız qoyub getmək olmaz. Bir də ki, getdiz, hara gedəsəksiniz? Nə bilirik ki, Bolu bəy Koroğlunu Ərzinsana aparasaq, Toqata aparasaq, ya elə birbaş İstambula aparasaq. Gedərsiz, səfəriniz uzun çəkər, düşmən Çənlibelə ayaq alar.

Dəli Həsən dedi:

– Bəs nə eləyək?

Nigar xanım dedi:

– Koroğlunun dalınsa qabaqsa bir adam getməli. Uşaqlardan biri gedər, yerini, yurdunu öyrənər, gələr, sonra baxarıq, görək nə eləyirik.

Nigar xanımın tədbirinə hamı razı oldu. Soruşdular:

– Bəs kim getsin?

Dəmirçioğlu durdu ayağa ki:

Mən, mən gedirəm.

Nigar xanım ona razı olmadı. Dedi:

– Yox, Dəmirçioğlu! Sən gedə bilməzsən. Eşitdin ki?.. Bizim üstümüzə iki tərəfdən düşmən gəlir. Bir Qars tərəfdən, bir Toqat tərəfdən. Qars budu bizim bu tərəfimizdi. Amma Toqat hayandadı? Bu biri tərəfimizdi. Gərək biz də dəliləri iki yerə bölək. Birinə sən baxasan, birinə də Dəli Həsən. Qoy ayrı adam getsin.

Onda İsabalı yerindən qalxdı ki:

– Nigar xanım, onda rüsxət ver, mən gedim.

İsabalının getməyinə hamı razı oldu. İsabalı o saat geyindi, kesindi, atını yəhərlədi, mindi, dəlilərlə, xanımlarla görüşdü. Getmək istəyəndə Nigar xanım dedi:

Koroğlu

– Qabaqsadan Ərzinsana gedərsən. Orda olmasa, Toqata sürərsən. Orda da olmasa, gərək İstambula gedəsən. Amma vaxtı–vaxtında xəbərin bizə çatsın.

İsabalı: – Baş üstə! – deyib atı vurdu. Ərzinsana tərəf yol başladı.

İndi İsabalı getməyində olsun, dəlilər hazırlaşmağında, sənə kimdən xəbər verim, Bolu bəydən.

Bolu bəy Koroğlunu birbaşa gətirdi Ərzinsana, Zindana, zirzəmiyə e`tibar eləməyib, öz həyatında dərin bir quyu var idi, saldı o quyuya. Həyatın dörd bir ətrafına da çitəmə keşikçi düzdürü. Elə ki bu işləri görüb qurtardı, götürüb Hasan paşaya belə bir namə göndərdi ki, «Hasan paşa, Koroğlunu tutub gətirmişəm. Bu saat Ərzinsandadı. Qaydası bu idi ki, gərək mən onu sənənin yanına gətirəydim. Ansaq yanında küstaxlıq eləyirəm, bağışla. Mən istəyirəm ki, Dünya xanımı bir günlüyə Ərzinsana göndərəsən, ta ki gəlib onu burada bir görüm, sonra hara desən, nesə desən, nə vaxt desən gətirmək mənim gözüm üstə».

Hasan paşa naməni oxusaq məsələni başa düşdü. Bildi ki, Bolu bəy ona inanmır. İstəyir ki, bu yol ilə Dünya xanımı Ərzinsana aparıb, Koroğlunu sonra versin. Hirs vurdu təpəsinə. Bir istədi naməni sırsın, özü də belə bir fərman versin ki: «Sabah gün çıxanda gərək Koroğlu Toqatda ola». Sonra fikirləşdi: «Yaxşı, mən elə elərəm, o da götürüb yazar xotkara. Ondan sonra mən bir qızdan ötrü olaram xotkarın yanında üç quruşluq». Odu ki, çar–naçar bir kəsavə bəzətdirdi. Dünya xanımı öz başının adamları ilə guya ki, gəzmək adı ilə Ərzinsana göndərdi. Özü də atını minib xotkarın yanına göz aydınlığına getdi ki, oradan da xotkarın fikrini bilib, Ərzinsana qayıtsın.

İndi Hasan paşa getməkdə olsun, bu tərəfdən Bolu bəyə xəbər çatdı ki, bəs Dünya xanım gəlir. Bolu bəy dəm–dəsgahla çıxdı. Dünya xanımı pişvaz elədi, sahi–səlal ilə gətirib öz imarətinə qoydu.

Koroğlu

Dünya xanımın Bolu bəyi görəsi gözü yox idi. Elə ki eşitdi, Bolu bəy onu almaq üçün Koroğlunun üstünə gedir, – yaman sevindi. Fikirləşdi ki, çox yaxşı oldu. Qoy getsin. Bəlkə Koroğlu bunu mənim başımdan rədd eləyə. De sən gəl ki, iş vurdu, çıxdı tərsinə. Paşalara, xotkarlara qan udduran Koroğlu düşdü Bolu bəyə əsir. Dünya xanım qaldı mat–məttəl ki, nə eləsin. Çox götür–qoydan, fikir–xəyaldan sonra ağına gəldi ki, atasına yalvarıb, yaxarsın, bəlkə rəhm eləyə. Bu tərəfdən də Hasan paşa hökm elədi ki, bəs hazırlaşsın, gedir Ərzinsana. İndi özün fikirləş gör, Dünya xanımın halı nesə olar? Yazıq elə olmuşdu, elə olmuşdu ki, elə bil payız yarpağıdı, elə bir küləyə bənddi ki, qırılıb düşsün. Amma ki yazıq nə eləsin? İxtiyarı nəyə çatırdı ki, nə də eləyəydi...

Qərək, qaranlıq yavaş–yavaş başladı düşməyə. Elə ki hər yerdən səs–səmir kəsildi, Dünya xanım durdu ayağa. Pənsərəni açıb əyləşdi qabağında. Elə təzəsə oturmuşdu, bir də qulaqlarına bir səs gəldi. Huş–kuş ilə fikir verib gördü ki, səs həyətdən gəlir. Kim isə elə yanıqlı–yanıqlı oxuyur ki... Özü də səs elə dərindən gəlir, elə dərindən gəlir ki, elə bil lap quyunun dibindən çıxır. Çağırırdı qarabaşı ki:

– Bu nə səsdə? Gesənin bu vaxtı bu oxuyan kimdi?

Qarabaş dedi:

– Koroğludu, xanım! Bolu bəy tutub gətirib salıb quyuya. Dünən də belə oxuyurdu.

Dünya xanım fikir verdi, gördü Koroğlu deyir:

Usa dağların başından

Yolum, ay mədəd, ay mədəd!..

Yaman yerdə tutdu məni

Ölüm, ay mədəd, ay mədəd!..

Belimdə yoxdu qılınsım,

Koroğlu

Müxənnətə çatmır güsüm,
Nə yorğan var, nə də sesim,
Zülm, ay mədəd, ay mədəd!..

Hanı nizəm, hanı atım?
Kəsildi şanı-şövkətim,
Çənlibel kimi sərhəddim,
Elim, ay mədəd, ay mədəd!..

Sinəm odlandı köz kimi,
Miskin olarmı biz kimi?
Dada yetə Eyvaz kimi,
Dəlim, ay mədəd, ay mədəd!

Altıma döşərdim xalı,
Yoxdu mənim kimi dəli.
Bu günümdə İsabalı,
Gəlimi, ay mədəd, ay mədəd?!

Dünya xanım qarabaşdan yavaşsa soruşdu:

– Məni gizlinsə o quyunun başına apara bilərsənmi?

Qarabaşın sevindiyyindən gözləri doldu. İçini çəkə-çəkə dedi:

– Qurban olum sənə, ay xanım, elə apararam...

Dünya xanım qalxdı ayağa. Qarabaşı da yanına alıb, gəldi quyunun başına. Qarabaş tez Koroğlunu səsləyib dedi.

– Hasan paşanın qızı Dünya xanım gəlib. Səninlə danışmaq istəyir.

Koroğlu dedi:

– Xoş gəlib, səfa gətirib.

Dünya xanım dedi:

Koroğlu

– Koroğlu, bu nesə olub ki, sən qoç Koroğlu ola-ola Bolu bəy kimi bir adama tutulubsan.

Bir ah Koroğlu quyuda çəkdi, bir ah da qarabaş quyunun başında.

Koroğlu dedi:

– Olsağa çarə yoxdur, xanım, bir işdi oldu.

Bu sözdə qarabaş bir də içini çəkdi. Dünya xanım qarabaşa baxdı. Qarabaşın qorxudan gözündəki yaş qurudu. Dünya xanım qarabaşın qorxduğunu görüb güldü. Qarabaş ürəkləndi. Dedi:

– Qurban olum sənə, ay xanım, gələsənmi bunu quyudan çıxardaq?

Dünya xanım üzün quyuya tutub dedi:

– Gedib ip gətirib, səni quyudan çıxarsaq nesə olar?

Koroğlu soruşdu:

– Neçə nəfərsiz?

Dünya xanım dedi:

– İki nəfər.

Koroğlu güldü, dedi:

– Xanım, iki yox ki, iyirmi nəfər də olsanız sizin güsünüz mənə çatmaz. Məni buradan çıxarda bilməzsiz.

Dünya xanım dedi:

– Bəs nə təhər olsun? Mən heç istəmirəm ki, sən kimi bir adam Bolu bəyin əlində puça çıxsın.

Koroğlu dedi:

– Xanım, indi ki mənə kömək eləmək istəyirsiniz, onda gözdə-qulaqda olun, elə ki, dəlilərdən mənim dalımsa gəldi, yerimi nişan verin!

Dünya xanım dedi:

– Bəlkə dəlilərdən gələn olmadı. Onda?

Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Heç ola bilməz ki, olmasın. Sabaha, birisi günə hökmən
Çənlibeldən mənim dalımsa adam gələr.

Dünya xanım dedi:

– Yaxşı, sənin yeməyin, içməyin nədi? Nə yollayım?

Koroğlu dedi:

– Xanım, yeddi qoyunun yarı şaqqası, yeddi batman onun çörəyi,
yeddi batman düyünün aşığı, yeddi tuluq şərab mənim bir öynəmin
xörəyidi. Gör düzəldə bilsən, göndər.

Dünya xanım dedi:

– Düzəldərəm. Lap gesəylə hazırlayıb səhərə yaxın göndərəm.
Sabah axşam da ki, genə də özüm gələrəm.

Dünya xanım durub getmək istəyəndə aldı quyunun dibindən
Koroğlu, dedi:

Gəlhagəl, paşanın qızı,
Gəlinsən gözlərəm səni.
Sabah çıxan dan ulduzu
Çıxınsan gözlərəm səni.

Qəbrimi qaz qatı–qatı,
Üstümdə bəzət Qıratı,
Haqqın bir gün qiyamatı
Olunsan gözlərəm səni.

Koroğlunun yarı göyçək,
Ağ üzünə töküb birçək,
Mədəd eylə, bir ənsam çək,
Çəkənsən gözlərəm səni.

Koroğlu

Qərək, Dünya xanım oradan evə gəlib qarabaşa pul verdi. Koroğlu üçün nə ki demişdi, qarabaş hazırlayıb Koroğluya apardı.

İndi eşit kimdən? İsabalıdan.

İsabalı Ərzinsana çatanda səhər təzəsə açılırdı. Elə şəhəri gəzirdi, bir də gəlib çıxdı Bolu bəyin imarətinin qabağına. Dünya xanım da oturmuşdu pənsərədə, gözlərin dikmişdi yollara. Bir də baxdı ki, budu, bir atlı gəlir, təhər-töhründən heç bu tərəf adamlarına oxşamır. Rəng-rufundan görünür ki, dağ havasında böyümüş adamdı. Çağırıb soruşdu ki:

– Ay oğlan, kimsən? Haradan gəlib, haraya gedirsən?
Dünya xanımın savabında aldı İsabalı dedi:

Nə xan gördüm burda, nə də bir paşa,
Verin Koroğludan mənə bir xəbər!..
Yağı düşmanları bağlaram daşa,
Verin Koroğludan mənə bir xəbər!..

Mən as qurdam, qənim üstə ularam,
Müxənnəti öz qanına bularam,
Qılıns çəkib ölkənizi talaram,
Verin Koroğludan mənə bir xəbər!..

Olan yoxdu mənim dərdimdən halı,
Heç başımdan getməz onun xəyalı,
Koroğluya qurban qoç İsabalı,
Verin Koroğludan mənə bir xəbər!..

Söz tamam oldu. Dünya xanım dedi:

Koroğlu

- Adə, səsini başına atma, düşməni duyuc salarsan. Koroğlu buradadı. Düş atdan, gəl içəriyə.

İsabalı atı sürdü qapıya. Bu tərəfdən də qarabaş yüyüdü onun qabağına. Qarabaş onda yetirdi ki, hasar dibindəki qoşunun böyüyü İsabalı ilə çənə-boğazdadı. İçəriyə qoymaq istəmir ki, istəmir. Qarabaş özün yetirib hirslandı qoşun böyüyünün üstünə ki:

Sənin nə həddin var Dünya xanımın qonağını içəriyə qoymursan. Qoy gəlsin içəriyə. Hasan paşanın yanından gəlib, Dünya xanıma namə gətirib. Qoşun böyüyü bir söz deyə bilmədi. Qarabaş İsabalını götürüb birbaş gətirdi Dünya xanımın yanına.

De xoş, beş, on beş. Dünya xanım İsabalını tanıdı, İsabalı Dünya xanıma. Dünya xanım dedi:

- Koroğlu burda quyudadı. Ansaq indi onu çıxartmaq olmaz. Gərək gözləyək qaranlıq düşə.

İsabalı gördü ki, Dünya xanım ağıllı söz danışır, razı oldu. Dünya xanım İsabalıya yer göstərdi. İsabalı əyləşdi. Yedilər, içdilər, İsabalı bir az uzandı ki, yol yorğunluğunu çıxartsın. Sən demə, qarabaş İsabalını içəriyə gətirəndən sonra qoşun böyüyü birbaş qaçıb əhvalatı Bolu bəyə danışdı.

Dünya xanım bir də baxdı ki, qoşun ətrafı aldı. Tez gəldi İsabalının yanına. Saçından üç yasəmən tel ayırıb basdı mərmər sinəsinin üstünə. Dedi:

Yağı düşman dörd bir yanın alıbdı,
Oyan, əsəm oğlu, dur get bu yerdən!
Sənin dərdin bu sanımda qalıbdı,
Oyan, əsəm oğlu, dur get bu yerdən!

Koroğlu

İsabalı səld qalxdı ayağa. Baxdı ki, bəli, qoşun həyətin ətrafın tutub. Amma qorxudandı, nədənisə heç birisi sür`ət eləyib içəriyə girə bilmir. Bəri dönəndə baxdı ki, Dünya xanım ağ layır. Aldı görək nə dedi:

Ağ lama, ağ lama, ay Dünya xanım!
Ölər əsəm oğ lu, getməz bu yerdən.
Sənə qurban olsun bu şirin sanım.
Ölər əsəm oğ lu, getməz bu yerdən.

Dünya xanım dedi:

Hay–hay deyib gədiklərdə yatandı,
Somərd düşmanları atdan atandı,
Bolu bəydi, Koroğ lunu tutandı,
Oyan, əsəm oğ lu, dur get bu yerdən.

İsabalı dedi:

Hay–hay deyib tövlələrdə yatandı,
Hansı düşmanları atdan atandı?
Koroğ lunu al dil ilə tutandı,
Ölər əsəm oğ lu, getməz bu yerdən,

Dünya xanım dedi:

Çoxdu aralıqda mənim yamanım,
Səndən ayrı göyə çıxar amanım,
Sənə qurban olsun bu Dünya xanım,
Oyan, əsəm oğ lu, dur get bu yerdən.

Koroğlu

İsabalı dedi:

İgid gərək qürbət eldə yaslana,
Çətin misri qılıns qında paslana.
Min tülkü neyləyər bir as aslana?
Ölər əsəm oğ lu, getməz bu yerdən.

Söz tamam oldu. İsabalı dedi:

– Day iş o yerdən keçdi. Gesəni gözləmək olmayasaq. Sən Koroğ lunun yerini mənə nişan ver!

Durub bir yerdə gəldilər quyunun başına. İsabalı istədi haylasın. Dünya xanım qoymadı. Dedi:

– Dayan!

Ondan üzün quyuya tutub dedi:

– Koroğ lu, dəlilərindən gələn olmadı. Bəs nə təhər eləyək? Bolu bu gün səni asdırmaq istəyir.

Koroğ lu dedi:

– Elə demə, xanım! Dəli mənimdisə, mən bilirəm ki, gəlməmiş olmazlar. Harda olsa gəlib çıxarlar.

Dünya xanım dedi:

– Gəlsə kim gələsək? Heç olmasa bir adınsa da de, bilək.

Dünya xanımın savabında aldı Koroğ lu dedi:

Genə yada düşdü mərd oğ ullarım,
Bu gün Dəmirçioğ lu burda gərəkdi.
Hazaran oyunlu, diliballarım,
Bu gün xan Eyvazım burda gərəkdi.

Koroğlu

İgid məslisində boylu–busatlı,
Meydana girəndə o Ərəb atlı,
O misri qılınslı, aslan sufatlı,
Bu gün Dəli Həsən burda gərəkdi.

Koroğlu önündə mərdana duran,
Bənövşə bığların dalından buran,
Bir əlində yeddi ifsin nal qıran,
Bu gün İsabalı burda gərəkdi.

İsabalı dedi:

– San Koroğlu, buradayam. Ansaq çalib oxumaq vaxtı deyil.
Düşmən dörd tərəfimizi alıb. Tez ol çıx, görək nə eləyirik.

Sözü deyib İsabalı ipi atdı quyuya. Bir su içim saatda Koroğlunu
quyudan çıxartdı. Durub özlərini verdilər tövləyə. Atları çəkib mindilər
Koroğlu bir Dünya xanıma baxdı, bir İsabalıya baxdı, dedi:

– Dünya xanım, hazırlaş səni də aparasağam. Sənin toyunu gərək
özüm eləyəm.

Ondan Koroğlu qılınısı çəkib dedi:

Misri qılınıs, ləzgi qəmə,
Mən səni tər saxlamışam,
Dolaşma sübbə–sovşənə,
Düşmana var saxlamışam.

Somərdlərə yaxınaram
Xədəng oxdan saxınaram,
Min igidə təpinərəm,
Sanda hünər saxlamışam.

Koroğlu

Dolandım qürbət ellərdə,
Tə`rifim gəzdi dillərdə,
Çardaqlı Çənlibellərdə
Əsrəmiş nə saxlamışam.

Koroğlu eylədi xata,
İndi sən bax bu busata,
Sanım qurban Ərəb ata,
Oynar, kişnər, saxlamışam.

Bunu deyib, Koroğlu özünü vurdu qoşuna. Qoşun elə birsə dəfə Koroğlunun boyunu gördü. Bayaq ha üz qoydu qaçmağa. Atalar deyiblər ki, göz gördüyündən qorxar. Qoşun da ki Koroğludan gördüyünü görmüşdü. Bir anda meydan boşaldı. Koroğlu baxdı ki, Bolu bəy işi pis görüb əkilmək istəyir. Bayaq ha kəsdi başının üstünü, dedi:

Bolu bəyim, tanı məni,
Gör nesə bəbir, bəbirəm.
Öldürmə, insafım yoxdu,
Bir dinsiz gəbir, gəbirəm.

Mən dəryalara dalanda,
Şirin sana dərd salanda,
Dava zamanı olanda,
Əyilməz, sınımaz dəmirəm.

Usa dağları aşanda,
Könül atlanıb soşanda,

Koroğlu

Bu dişlərim qamaşanda,
İstərəm polad gəmirəm.

Koroğ luyam, us almışam,
Xotkarlardan bas almışam,
Yüz desələr qosalmışam,
Hələ ki, Babay-Əmirəm.

Sözün tamam eləyib, Bolu bəyin təpəsinə elə bir qılıns vurdu ki, iki parça olub yerə düşdü. Belə dönəndə bir də gördü Mehtər Murtuz özün atdı Qıratın ayaqlarının altına ki:

– Koroğ lu, bir qələtdi eləmişəm. Qul xatasız olmaz, ağa kərəmsiz. Məni dolandır Eyvazın başına.

Koroğ lu dedi:

– Dur, düş qabağ ıma!

Mehtər Murtuz sevinsək durub düşdü Koroğ lunun qabağ ına. Gəlib çatdılar İsabalıgilə. İsabalı soruşdu:

– Koroğ lu, bu kimdi?

Koroğ lu dedi:

– Bir yaxşı-yaxşı bax!

İsabalı diqqətlə baxıb dedi:

– Bu ki Mehtər Murtuzdu.

Koroğ lu dedi:

– Özüdü ki var. Yaxşı tanıyıbsan. Bələdçilik eləyib Çənlibelə yağ ı gətirən, məni Bolu bəyə nişan verən bu haramzada idi.

İsabalı əlini qılınsa aparmaq istəyəndə Koroğ lu qoymadı.

Elə bu sözdə bir də baxdılar ki, budu, Dünya xanım bir atın üstündə, qarabaş da bir atın üstündə gəldi Dər. Koroğ lu soruşdu:

– Dünya xanım, bəs bu kimdi?

Koroğlu

Dünya xanım dedi:

– Bu mənim qarabaşımdı. Əgər bu olmasaydı, biz səni qurtara bilməyəsəkdir.

Koroğlu dedi:

– Bax, bu oldu. Mən elə bilirdim ki, bu dəfə Çənlibelə əliboş gedəsəyik. Amma ki, elə olmadı. Budu, uşaqlara iki dənə lap yaxşı töhfə aparırıq.

İsabalı soruşdu:

– Hanı? Nə iki dənə töhfə?

Koroğlu Mehtər Murtuzu, bir də qarabaşı göstərib dedi:

– Bir məni tutduran bu ağanı, bir də məni qurtaran bu qarabaşı. Çənlibel üçün bundan yaxşı nə töhfə ola bilər?

Qərək, Koroğlu, İsabalı, Dünya xanım, qarabaş Mehtər Murtuzu da qabaqlarına qatıb Çənlibelə tərəf yola düşdülər. O qədər at sürdülər ki, gəlib çatdılar Çənlibelin dağlarına. Dağları görsək Koroğlunun ürəyi oynadı, gözləri doldu. Koroğlu çox qürbətlərdə olmuşdu. Amma heç belə qəribsəməmişdi. Bu dəfəki qürbət ona çox əsər eləmişdi. Üzün dağlara tutub dedi:

Bir zamanlar səfa sürüb gəzərdim,
Onda səndin mənim qardaşım, dağlar!
Nə zaman ki, yağdı düşman gələndə
Səndə çox olurdu savaşımlar, dağlar!

Taladım şahları, hələ az dedim,
Tüfə gözəllərə işvə, naz dedim,
Neçə təsir-tüssar səndə gizlədim,
Açmadın sirrimi, sirdaşım dağlar!

Koroğlu

Koroğ luyam, gəzdiyimi tapardım,
Qayalar başında qala yapardım,
Ağ sürüdən əmlək quzu qapardım,
Yeyib qurtlarınla ulaşım, dağ lar!

KOROĞ LUNUN QARS SƏ FƏ Rİ

Koroğ lunun Ərzinsandan sağ –salamat qayıdıb gəlməyi Çənlibeldə toy–bayram oldu. Elə bil ki, dəlilərin ürəkləri yerinə gəldi. Əhvalatı, nə sə ki Aşıq Sünun gəlib xəbər gətirmişdi, Koroğ luya danışdılar.

Koroğ lu soruşdu:

– Bəs Aşıq Sünun hanı? Heç gözümə dəymir.

Nigar dedi:

– Aşıq Sünunu genə də Toqata göndərmişik ki, Hasan paşanın işlərindən bizi xəbərdar eləsin.

Koroğ lu getdi fikrə. Dedi:

– Gərək onu Qarsa göndərdəydiniz. Mən Hasan paşanın qeyrətinə bələdəm. O da mənim zərbi–dəstimə görüb. O bizim üstümüzə gələ bilməz. Amma ki, Ərəb Reyhan igid adamdı. Özünün də məndə hayfı var.

Koroğ lu Ərzinsandan gəlib Çənlibelə çatanda qaranlıq qovuşurdu. İndi də oturub o qədər söhbət elədilər ki, lap gesə gesədən keçdi. Axırda Dəli Həsən məslisi dağıtdı ki:

– Day bəsdə. Durun hərə öz yerinə! Koroğ lu yorğ undu, dinsini alsın.

Dəlilər durub dağıldılar. Koroğ lu da başının altını dik eləyib yatdı. Elə ki səhər açıldı, hələ heç gün çırtlamamışdan Koroğ lu yerindən durdu. Uşaqları yanına alıb Çənlibelin bütün bəndərgahlarını gözdən keçirtti.

Koroğlu

Baxdı ki, vallah, dəlilər bəndəgahları elə tutublar, elə pusqular düzəldiblər, elə səngərlər basıblar ki, Hasan paşa nədi, lap xotkar özü də bütün dünyanı yığıb Çənlibelə töksə, genə də bir adam bu yerlərdən keçə bilməz. Elə ki, Koroğlu bəndəgahların hamısını gəzib qurtardı, deməlisini dedi, tapşırılmasını tapşırırdı, ondan Dəli Mehtəri çağırırdı ki:

– Mənim aşiq paltarımı gətir!

Dəlilər soruşdular:

– Neynirsən aşiq paltarını?

Koroğlu dedi:

– Qarsa gedəsəyəm. Gərək gedib Ərəb Reyhandan xəbər biləm.

Dəlilər nə qədər elədilər ki, sən getmə, həm səfərdən təzə gəlibsən, həm də bu saat Çənlibeli başsız qoymaq olmaz. Olmadı ki, olmadı. Aşiq paltarını geyindi, bir də bir at minib Qarsa tərəf yola düşdü. Az getmişdi bilmirəm, çox getmişdi bilmirəm, elə təzəsə Alasalar dağının ətəklərinə çatırdı ki, bir də gördü budu, Qars tərəfdən bir atlı gəlir. Diqqət eləyib baxdı ki, bu bir savan oğlandı. O nesə deyərlər, hələ biğ yerləri təzəsə tərləyir. Ürəyində öz-özünə fikirləşib dedi: «Lap yaxşı oldu. Bunu dayandırım, bir əhval-pürsan olum, görüm Qarsda nə var, nə yox». Çağırırdı ki:

– Ayə, bir dayan görüm, hardan gəlirsən?

Oğlan atın başını çəkdi ki:

– Qarsdan gəlirəm.

Koroğlu soruşdu:

– Səfərin haradı?

Oğlan dedi:

– Çənlibelə gedirəm.

Koroğlu soruşdu:

– Çənlibeldə nə işin var?

Oğlan bir duruxdu. Bir az fikirləşib sonra dedi:

Koroğlu

– Elə belə gedirəm. Koroğlu ilə bir az işim var.

Koroğlu gördü ki, oğlan sözlü adama oxşayır. Dedi:

– Yaxşı, sənin Koroğlu ilə nə salam–sabahın? Bəyəm tanıyırsan onu?

Oğlan lovğalana–lovğalana dedi:

– Tanıyırsan nədi? Kişi ilə haqq–salamımız var. Mən elə həftədə, on beşdə bir gedərəm onun yanına.

Koroğlu baxdı ki, gədə bir az özündən deyəndi, amma ki, deyəsən pis oğlan deyil. Özü də hökmən sözlü adamdı. «Hərçi bada–bad» deyib, birdən qayıtdı ki:

– Koroğlu mənəm. De görüm nə sözün var?

Koroğlu baxdı ki, oğlan onun sözünə inanmır. Aşiq paltarının yaxasını balasa açdı. Elə ki, altdan yar–yaraq göründü, oğlan dedi:

– San Koroğlu, məni bağışla! Yalandan dedim ki, səninlə dostam. Ansaq qəsdən elə deyirdim.

Koroğlu dedi:

– Eybi yoxdu. De görüm, mənə nə sözün var idi.

Oğlan dedi:

– San Koroğlu, məni Qars paşasının qızı Hürü xanım sənə yanına göndərib. Bil və agah ol! Budu, neçə müddətdi ki, türkmanlı Ərəb Reyhan gəlib əyləşib Qarsda. Qoşun irahlayır ki, Çənlibelin üstünə gələ. Qars paşası da ona söz verib ki, əgər Çənlibeli ala bilsə, qızı Hürü xanımı ona verəsək. İndi Hürü xanım məni göndərib sənə yanına ki, əhvaltdan səni xəbərdar eləyəm.

Koroğlu başladı əhval tutmağa. Ordan soruşdu, burdan soruşdu, baxdı ki oğlan heç bir şey bilmir. Elə bildiyi o imiş ki, onu da deyib, Koroğlu getdi fikrə ki, nə eləsin. Geri qayıtsın, ya irəli getsin. Fikrində çox götür–qoy eləyəndən sonra oğlandan soruşdu:

– Yaxşı, bir mənə de görüm, Qarsda sənə evin–zadın varmı?

Koroğlu

Oğlan dedi:

– Var, neynirsən?

Koroğlu dedi:

– İşdi, indi birdən mən Qarsa getməli olsam, məni bir-iki gesə evində saxlaya bilərsənmi?

Oğlan dedi:

– Koroğlu, o nə sözdü deyirsən? Niyə, mən qaraçı deyiləm ki, evim olmasın. Dövlətindən evim də var, qabağında qulluq eləməyə bir qosa, günü keçmiş anam da var. Hamısı, elə mən özüm də üstəlik qurbandı sənə.

Koroğlu dedi:

– Onda sür atını, gedək!

Oğlan sevindiyyindən bilmədi ki, nə eləsin. Bayaq ha atı vurub düşdü qabağa. Oğlan qabaqda, Koroğlu dalda at sürüb axşama bir az qalmış özlərini yetirdilər Qarsa. Oğlan məssidin yanında atını saxladı ki:

– Düş! Evim burdadı.

Koroğlu dedi:

– Yox, sən hələ qabaqsa məni apar Hürü xanımın yanına. Gərək əvvəl-əvvəl öyrənəm görəm nə var, nə yox. Bəlkə iş elə oldu ki, heç qala bilmədim.

Oğlan dedi:

– Yaxşı, nə deyirəm. İxtiyar sahibisən. Onda sən bax, elə bu küçə ilə yeri, mən atları bağlayım tövləyə gəlim.

Koroğlu atdan düşdü. Atı oğlana verib küçə ilə getməyə başladı. İndi Koroğlu getməkdə olsun, oğlan atları çəkdi tövləyə, bağladı, yemlədi, ondan çıxdı anasının yanına ki:

– Tez ol, tədarük gör, qonağım var. Mən də gedirəm bazara şey-mey almağa.

Anası soruşdu:

Koroğlu

– Bala, qonağın kimdi?

Oğlan dedi:

– Day heç kimə deyib eləməyəsən. Hə, Koroğludu, tez ol.

Bunu deyib oğlan düzəldi Koroğlunun dalınsa. İndi o getməkdə olsun, biz görək Koroğlu nə elədi.

Koroğlu küçə ilə gələ-gələ gəlib çıxdı bir imarətin qabağına. Baxdı ki, pənsərəyə bir qız durub, bir qız durub ki, o nesə deyərlər, yemə, içmə, xətti-xalına, gülsəmalına tamaşa elə. Özün öldürsə olar on dörd, on beş yaş. Amma elə boylu-buxunlu, şəstli-bəstli bir qızdı ki, elə bil sərv ağasıdı qalxıb. Qaşlar qara, gözlər qara, tellər qara, xallar qara, o nesə deyərlər, aya deyir sən çıxma, mən çıxasağam, günə deyir sən çıxma, mən çıxasağam. Ola belə bir gözəl, ola Koroğlu. Ürək soşdu, könül havalandı, sazı döşünə basıb dedi:

Başına döndüyüm gül üzli xanım,
Xanım, hansı bəxtəvərin yarısan?!
Görsək səni yara oldu siyarım,
Bir de, hansı bəxtəvərin yarısan?!

Siyah saçlar dal gərdənə düzülü,
Qara gözlər xumarlanıb süzülü,
Elə baxma, indi sanım üzülü,
Xanım, hansı bəxtəvərin yarısan?!

Koroğlu haq deyib, haqdan dərs alıb,
Tər məməyə külək dəyib hovlanıb,
Qara gözlər şux yanaqdan san alıb,
Yoxsa ay qız, bala qonmuş yarısan?!

Koroğlu

Koroğlu oxumağında olsun, sənə kimdən deyim, haman bu qızdan. Bu qız kim ola, kim ola, Qars paşasının qızı Hürü xanım.

– Hürü xanım Koroğlunu aşiq bildi. Bir tərəfdən də ki Koroğlu başladı qaşdan, gözdən deməyə, Hürü xanım ürbəndi saldı üzünə. Qara ipək ürbənd qırmızı yanaqları elə qusaqladı, elə qusaqladı ki, elə bil laləli, nərgizli dağ başına qara duman çökdü. Koroğlu ürəyi belə şeyə tab eləyə bilər? Odu ha sazı basdı döşünə. Dedi:

Oğrun–oğrun tül altından baxan yar,
Qaldır ürbəndini, görüm gül üzün!..
Aşıqları eşq oduna yaxan yar,
Qaldır ürbəndini, görüm gül üzün!..

Vurulmuşam sarmaşıklı bağına,
Bostanına, şamamalı tağına,
Apar məni yar deyib otağına,
Qaldır ürbəndini, görüm gül üzün!.. .

Koroğluyam, mən sözümdən dönmərəm,
Səməndərəm, alışmışam, sönmərəm,
Səndən qeyrəz huri görsəm sevmərəm,
Qaldır ürbəndini, görüm gül üzün!..

Elə bu dəmdə oğlan gəlib yetişdi. Baxdı ki, bəli, Koroğlu ilə Hürü xanım tapışıblar. Ürəyində çox sevindi ki, elə yaxşı oldu. Day mən dayanmayıb gedərəm bazara. Yoxsa axşamdı. Bazar bağlanar, bir şey tapa bilmərəm, Koroğlunun yanında xəsalət olaram. Day nə bilsin ki, bunlar heç bir–birisini tanımırlar. Nə Hürü xanım Koroğlunu tanıyır, nə də Koroğlu onu. Elə ki oğlan gəlib çatdı, əvvəl–əvvəl əlin döşünə qoyub

Koroğlu

kəmal-ədəblə Hürü xanıma salam verdi. Ondan gülə-gülə Koroğluya işarə elədi. Yanı ki, nesə gördün, bu qoç oğlanı? Gedib lap özünü gətirdim. Koroğlu soruşdu:

– Ayə, bu qız kim ola?

Oğlan dedi:

– Hürü xanımdı da... Paşanın qızı. Bəs siz hələ bir-birinizi tanımırırsız?

Bu sözdə Hürü xanım da tələsik pənsərədən çəkilib çıxdı eyvana. Elə ağzını açıb danışmaq istəyirdi ki, bir də gördülər, budu, Ərəb Reyhanla paşa atlı bu tərəfə gəlirlər. Qız elə birsə bunu deyə bildi ki:

– Atamgil gəlirlər, tez çəkilin!

Hürü xanım sözünü deyib evə girdi, oğlan da Koroğlunu götürüb tez aradan çıxdı. Elə ki gəlib yetişdilər məssidin qabağına, oğlan dedi:

– San Koroğlu, indi paşagil şəhərdədilər. Day sənə çöldə qalmaq olmaz. Sən zəhmət çək gir evdə otur. Mən də bazara dəyib qayıdaram, gesəni yatarıq, səhər görək nə eləyirik.

Koroğlu razı oldu. Oğlan Koroğlunu gətirdi evə. Oğlanın anası qabağa çıxdı. Xoşgəldin elədi. Yer düzəltdi. Elə ki Koroğlu əyləşdi, oğlan dedi:

– İndi mənə rüsxət ver, bir bazara dəyim, gəlim.

Bunu deyib, oğlan evdən çıxdı. İndi Koroğlu evdə rahatlanmaqda olsun, sənə kimdən deyim, oğlandan.

Oğlan bazara çatanda dükanlar bağlanmaq üzrə idi. O, qabaqsa özünü verdi bir baqqal dükanına ki:

– Əmi, başına dönüm, tez ol, mənə iki batman düyü ver! Qonağım var.

Düyünü baqqaldan alıb, tökdü torbaya. Dalına alıb özünü yetirdi qəssaba. Gördü yaxşı ət var, amma yaman da basabasdı. Başladı adamları

Koroğlu

o yan–bu yana itələyib özünə yol açmağa. Ona bir yumruq, buna bir dürtmə, axırda adamlardan biri hirsləndi ki:

– Nə olub? Qaçacaq deyil ki? Dayan da!..

Oğlan dedi:

– Dayana bilmərəm. Alınası şeylərim var. Dükən–bazar bağlanır.

Qonağım var.

Dedilər:

– Nə olsun? Sənin qonağın göydən–zaddan gəlməyib ki.

Adamlar çox dedilər, oğlan az eşitdi, elə deyişə–deyişə özünü saldı dükana. Samaat gördü yox, bu həyasızlığa salıb almaq istəyir. Qəssaba dedilər ki, ona ət verməsin. Qəssabın da tərs damarı tutdu. Oğlan nə qədər elədisə, dedi:

– Olmaz ki, olmaz. Gərək bu adamın hamısı qurtara, sonra sənə ət verəm.

Oğlanın əlası kəsilib axırda qəssabın qulağına dedi:

– Evin yıxılsın, bilsən ki, mənim qonağım kimdi, heç belə eləməzsən.

Qəssab da bir dübbənin, adam ələ salanın biri idi.

Soruşdu ki:

– Kimdi qonağın? De bu saat səni yola salım. Yoxsa Ərəb Reyhandı? Ya paşadı?

Oğlan dedi:

– Yox, onlar deyil. Day heç kəs bilməsin, qonağım qoç Koroğludu.

Qəssab şaqqıldadı. Dedi:

– Samaat, bunun qonağı Koroğlu imiş.

Hamı gülüşdü. Qəssab gülə–gülə dedi:

– Bu saat səni yola salasağam. De görüm, nə qədər ət istəyirsən?

Bir çetvert, ya altı misqal?

Oğlan dedi:

Koroğlu

– Bir çetvert nədi? Sənə ağ zımda söz deyirəm. Bir batman ət çək!
Gördülər yox, oğlan deyəsən zarafat eləmir. Dalında da düyü–zad var. Qərəz, qəssab oğlanın ətini verib, yola saldı.

Samaatın arasına söz düşdü ki, bəs Koroğlu gəlib Qarsa. Özü də filankəsin evində qonaqdı. De inanan, inanmayan başladı danışmağa. Atalar deyiblər, bir sirr ki, otuz iki dişin arasından çıxdı, day onu saxlamaq olmaz. Bir anda bütün ətrafa səs yayıldı. Xəbərdən–xəbərə, xəbərdən–xəbərə, söz axırda gəlib çatdı Ərəb Reyhanla paşanın qulağına.

Paşa xəbəri eşitsək durdu ayağa ki:

– Qoşun götürüb, gedək tutaq!

Ərəb Reyhan dedi:

– Yox. Buna Koroğlu deyərlər. Elə belə onu tutmaq çətin işdi. Bütün qoşunu qırıb tələf eləyər, özü də aradan çıxar.

Paşa dedi:

– Bəs nə eləyək?

Ərəb Reyhan dedi:

– Sən heç özünü onda qoyma. Elə bil ki, biz heç bu sözü eşitməmişik. Qoy qaranlıq düşsün. Elə ki hamı yatdı. Gesənin bir yarısı qoşun götürüb, elə yorğan–döşəyinin içində tutarıq. Ayrı heç bir əlası yoxdur.

Ondan Ərəb Reyhan əmr elədi şəhərin ətrafını çitəmə qoşun tutdu. Özlərinə də tapşırırdı ki, səhərə qədər nə kənardan şəhərə–adam qoysunlar, nə də şəhərdən kənara.

Qoşun o saat şəhərin ətrafını tutdu. Elə ki tədbirlərini görüb qurtardılar, ondan oturub başladılar gözləməyə. O qədər gözlədilər ki, oldu gesənin yarısı. Ondan durub qoşun götürüb töküldülər evin üstünə. Koroğlu heç bir şeydən xəbəri yox, şirin yuxuda, bir də beş–altı adam töküldü üstünə. Sərasimə yerindən qalxıb onu o yana, bunu bu yana, baxdı ki, ev doludu adamlarla. Hamısı da yaraqlı–yasaqlı. Ətrafına baxıb,

Koroğlu

gördü nə qılınsı yerində deyil, nə oxu. De güs verdi yumruğa. Birini, ikisini, beşini, onunu; gördü yox, olmayasaq. Dartıb birinin əlindən qılınsını alıb döşəndi otaqdakıların sanına. Axırda ki bir təhər özünə yol açıb evdən çıxdı.

Baxdı ki, həyət doludu. Yolu hər tərəfdən tutublar. Qaranlıq, özü də ki nabeləd. Ağ zı düşdü bir tərəfə. Nə qədər getdi, nesə getdi bilmədi, bir də onu gördü ki, qabağına balasa bir qapı gəldi. Qoşun da daldan gəlir. Day əlası kəsildi, açıb qapını girdi içəriyə. Sən demə, bura minarəyə çıxmaq üçün yol imiş. Day haraya çatasaq? Qoşun da elə bil ki, bilirmiş. O saat kəsdilər qapının ağ zını. Koroğlu elə onu bildi ki, qapını çəkdi. Tez əl atıb minarənin pilləkənlərindən bir-iki böyük sal qoparıb saldı qapının dalına. Ondan day orada dayanmayıb, birbaş qalxdı minarənin tərəsinə ki, görsün nə var, nə yox? Xəbər çatdı Ərəb Reyhana ki, bəs Koroğlu çıxdı minarəyə. Ərəb Reyhan o saat əmr elədi. Minarənin dörd ətrafını qoşun bürüdü. Koroğlu minarədə, qoşun yerdə başladılar səhəri gözləməyə. İndi bunlar burada gözləməkdə olsunlar, sənə kimdən xəbər verim, bizim oğlandan, yə`ni evin sahibindən. Elə ki qoşun doldu həyətə, oğlan məsələni başa düşdü. Bildi ki, paşalar xəbər tutublar. Özünü itirməyib durdu, qaranlıqda özünü adamların arasına vurub çıxdı küçəyə. De asta qaçan namərddi. Birbaş özünü saldı Hürü xanımın yanına. Hürü xanım da oyaqdı. Hürü xanım onu görsək soruşdu:

– Nə var? Bu nə qoşunkeşlikdi? Yoxsa Koroğludan xəbər tutublar.

Oğlan əhvalatı danışdı. Hürü xanım dedi:

– Yaxşı eləyibsən ki, qaçıbsan. Yoxsa sən də ələ keçərdin.

Sonra oğlana dedi:

– Yaxşı, düzünü de görüm, Koroğlunun burada olmağını bir adama-zada deməyibsən ki?

Koroğlu

Oğlan bir getdi fikrə. İndi başa düşdü ki, bu işlər hamısı onun öz taqsırığıdır. Əhvalatı nesə ki, olmuşdu, qəssaba nesə demişdi, qəssab samaata nesə demişdi, hamısını danışdı.

Hürü xanım heç bir söz demədi. Dinməz–söyləməz başını saldı aşağıya. Oğlan baxdı ki, vallah, Hürü xanım elə hirslənib, elə hirslənib ki, o nesə deyərlər, bıçaq vursan qanı çıxmaz.

Durdu ayağa ki:

– Mən də gedirəm. Qoy məni də tutsunlar, ikimizi də bir yerdə assınlar. Mən bu namussuzluğu götürə bilmərəm ki, mənim usumdan o kişi tutulsun, mən sağ qalam.

Hürü xanım dedi:

– Yaxşı, getdin, səni də tutdular. Bundan Koroğluya nə mənfəət olacaq?

Oğlan dedi:

– Bəs nə eləyim?

Hürü xanım dedi:

– Get, gözlə. Elə ki səhər açıldı, şəhərin kənarından qoşunu götürdülər, bir dənə yüyrək at minib, özünü yetir Çənlibelə. Əhvalatı xəbər ver.

Söz oğlanın beyninə batdı. Oradan özünü verdi şəhərin kənarına. Bir yerdə gizlənib, o qədər gözlədi ki, şəhər darvazaları açıldı. Bir dənə at minib, özün vurdu yola. İndi oğlan getməyində olsun, sənə deyim Koroğludan.

Elə ki hava yavaş–yavaş başladı bozarmağa, Koroğlu gördü bir usa minarənin başındadı, qoşun da dörd bir tərəfi tutub. Qaldı məəttəl ki, nə eləsin. Aşağı düşsün? Nə yarağı var, nə atı. Burada qalsın, nə vaxtasan qalsın? Ürəyi qubar elədi. Dəlilər yadına düşdü. Dedi:

Misri qılıns əldə təng olanlarım,

Koroğlu

Qoçaq igidlərim yanımda gərək!
Kəsilə kəllələr, boş qala leşlər,
Dal xançallar düşman qanında gərək!

Alıb piyaləni içən sağ ıdan,
Qorxmayın hər yetən qanlı yağ ıdan,
Hoy deyəndə ağır tüplər dağ ıdan
Xan Eyvazım bu gün yanımda gərək!

At sürüb özünü mənə yetirən,
Koroğluya yüz min qulluq bitirən,
Səksən putu bir əlində götürən
Dəmirçioğlu bu gün yanımda gərək!

Qollarına dəmir polad taxdıran,
Düşmanları girvələrdən baxdıran,
Su yerinə qızıl qanlar axdıran
Dəli Həsən bu gün yanımda gərək!

Koroğlu çağırır genə Səfəri,
Yox imiş dünyanın sonu, səməri,
Qıraram dəstəni, vurram nəfəri,
Ərənlərin piri yanımda gərək!

Koroğlu oxuduqsa səhər də yavaş–yavaş açılırdı. Axırda hər tərəf işıqlandı. Sis, duman çəkilib getdi. Koroğlu minarənin başından Çənlibelə tərəf baxdı. Amma hərçi elədi, Çənlibeli görə bilmədi. Dağlar elə bil ki, qəsdən aranı kəsmişdi. Koroğlu dedi:

Koroğlu

Göydən bir süt sona endi,
Aylı dağın arasına.
Yar ki yardan küsər oldu
Ağlar, sızlar, çarası nə?

Qızıl almanı dişləsin,
Ətrafını gümüşləsin,
Yol düşsün, karvan işləsin
Nigar yarın obasına.

Koroğluya olan oldu
Qaynadı peymanam doldu
Dəlilərim məndən oldu,
Dağlar düşdü arasına.

Elə ki səhər açıldı, gün çıxıb dağlara yayıldı uzaqdan, dağların başının üstündən Çənlibel dağlarının qarlı başları göründü. Bu, Koroğlunu qubarlandırıdı:

Uzaq–uzaq dağ başında
Tala–tala qar görünür.
Nə dəlilər, nə Çənlibel
Nə alagöz yar görünür.

Ətrafım tir, kaman, oxdu,
Dəlilər yanımda yoxdu,
Mən yalqızam, düşman çoxdu
Qaçmaq mənə ar görünür.

Koroğlu

Divanə könlüm şad olmaz
Laçın könlüm ovsun almaz,
Baxıram, Eyvaz görünməz,
Dünya mənə dar görünür,

Bu sinəm yaralı düşdü,
Dağların maralı düşdü,
Yar məndən aralı düşdü,
Tərən uçmaz, sar görünür.

Koroğlunun məlul çağı,
Durulmaz kefi, damağı,
Bar gətirib gürsü bağı,
Dal budaqda nar görünür.

Ərəb Reyhan Koroğlunun belə dərdli-dərdli oxumağını eşidib çox şad oldu. Paşanı da götürüb. Gəldi minarənin ayağına. Çağıraraq dedi:

– Koroğlu, sabahın xeyir olsun! Allah heç kəsin borsunu heç kəsdə qoymaz. Yaxşı yerdə düşübsən əlimə.

Koroğlu dedi:

– Ərəb Reyhan, sənənin mənimlə xüsusi haqq-hesabın var. Day bu qoşunu-zadı niyə yığıbsan bura? Yol ver düşüm, vuruşaq. Ya sənə verən allah, ya mənə.

Ərəb Reyhan dedi:

– Yox, Koroğlu! Bu da olmadı keçən səfərki. Mən indi səni sağ-salamat oradan düşürtsəm hamı mənə axmaq deyər.

Koroğlu dedi:

– Bəs fikrin nədi?

Ərəb Reyhan dedi:

Koroğlu

– Fikrim odu ki, gərək özün təslim olasan, çıxıb orada qollarını bağlayalar, sonra düşürdələr aşağıya.

Koroğlu tez dedi:

– Yaxşı, təsliməm. Çıx, bağla qollarımı.

Ərəb Reyhan dedi:

– Yox, mən yox. Mən oraya çıxmaram.

Koroğlu dedi:

– Yaxşı, buyursun, kim çıxır, çıxsın.

Ərəb Reyhan baxdı ki, bu doğrudan da axmaq fikirdi. Heç kəs qorxudan oraya çıxmaz. Əmr elədi kamandarlar gəldilər. Koroğlu baxdı ki, Ərəb Reyhan onu oxa basmaq istəyir. Dedi:

– Ayə, mən səni bir ağıllı adam bilirdim. Amma sən lap sarsaqmışsan. Yaxşı, mən minarənin içinə girəndən sonra ox mənə nə eləyəsək!

Ərəb Reyhan gördü yox, bu da axmaq fikirdi, Koroğlu doğru deyir. Dedi:

– Yaxşı, eybi yoxdu. Ox da atmırıq. Elə sən otur orada, biz də dayanaq burada. Axırda asından, suzundan ölərsən, leşinə sahib olarıq.

Koroğlu baxdı ki, bu çox pis tədbirli. Əgər doğrudan belə eləsələr, asından, suzundan öləsək. Getdi fikrə ki, nə eləsin. Çox götür–qoydan sonra gördü ki, qorxutmaqdan başqa çarəsi yoxdu. Dedi:

– Yaxşı, sən məni o qədər axmaq hesab eləyirsən ki, mən tək-tənha durub gələm buraya. Mənim adamım indi Çənlibelə çatıb. Çox çəkməz ki, yeddi min yeddi yüz yetmiş dəli alar Qarsın üstünü. Görüm onda nə eləyəsəksiz.

Bu sözdən paşa da, Ərəb Reyhan da düşdülər qorxuya. Paşa elə bil yatmışdı, ayıldı. Çağırdı ki:

– Ayə, bir baxın görün o qarının oğlu haramzada haradadı? O heç mənim gözümə dəymədi. Bəlkə elə onu göndərib xəbərə.

Koroğlu

Düşdülər ora oğlan, bura oğlan, oğlan hayanda idi? Tapa bilmədilər ki, tapa bilmədilər. Məsələ lap aydın oldu. Paşa tutdu Ərəb Reyhanın yaxasından ki:

– Tez ol, nə eləyirsən, elə! Dəlilər şəhərə dolsa, daşı daş üstündə qoymazlar.

Ərəb Reyhan əmr elədi, külüngçülər, qazmaçılar gəldilər, hökm elədi ki, bu saat başlayın minarənin dibini qazmağa. Onda ya özü qorxudan təslim olar, ya da ki minarəylə bir yerdə yığılıb ölər. O öləndən sonra dəlilərlə danışmaq asandı.

Külüngçülər başladılar minarənin dibini qazmağa. Koroğlu gördü yox, iş şuluxlaşdı. Fikirləşdi ki, eybi yoxdu. Qoy qazsınlar. Elə ki gördüm minarə doğrudan da yığılır, düşüb duraram lap aşağıda, qarının yanında. Görək ondan sonra kim peşman olasaq. Əgər buradan salamat çıxaram, mən bilərəm neylərəm.

Bəli, külüngçülər qazımaqda olsunlar, Koroğlu da gözləməkdə; eşit, indi sənə kimdən deyim, oğlandan.

Oğlan atı elə sürmüşdü ki, Çənlibelin ətəyinə çatanda, at yığılıb çatladı. Dəlilər pusqudan çıxıb onu tutdular, birbaş Çənlibelə gətirdilər. Dəli Həsən soruşdu:

– Kimsən? Haradan gəlirsən?

Oğlan bütün əhvalatı nesə ki biz bilirik, başdan ayağa danışdı. Özü də başladı ağlayıb yalvarmağa ki.

– Tez olun! Yoxsa Koroğlunu öldürərlər.

Dəlilər Nigar xanımdan soruşdular:

– Nigar xanım, söz sənindi. De görək, nesə eləyək?

Nigar xanım dedi:

– Bu saat Çənlibeli başsız qoymaq olmaz. Mən deyirəm belə eləyək. Dəli Həsən min dəli ilə öz yerində qalsın. Dəmirçioğlu da min dəli ilə öz yerində. Qalan dəliləri Eyvaz götürüb Koroğlunun dalınsa getsin.

Koroğlu

Ondan üzün Dəli Həsənə tutub soruşdu:

– Sən nə deyirsən?

Dəli Həsən də, Dəmirçioğlu da, Eyvaz da, hamısı Nigar xanımın fikrini bəyəndi. O saat dəlilər atlandı. Bizim oğlana da bir at verdilər, mindi, düşdü qabağa. De sürhasür, sürhasür, gəlib yetişdilər Qarsın ətrafına. Eyvaz dedi:

– Biz əgər belə şəhərə girsək, Koroğluya xətər yetirərlər.

Hökm elədi, dəlilərdən yeddi yüz nəfər ayrıldı. Hər yüzü verdi bir dəstəbaşıya. Yüz nəfər də özü götürdü. Qalan dəlilərə tapşırırdı ki, şəhəri mühasirəyə alıb gözləsinlər. Dava qızıışanda hər tərəfdən dolsunlar. Yeddi yüz dəli, altı dəstəbaşı, bir də oğlan dördəmə, siyirməqılın atları sürdülər şəhərə. Keşikçiləri qoymadılar ki, nəfəs alsınlar. Keçib girdilər şəhərin içinə. Hər dəstə başladı bir küçə ilə getməyə. Eyvaz özü də oğlanı götürüb, yüz nəfər dəli ilə düşdü küçələrin birinə. Bu küçə hansı küçə ola, hansı küçə ola, haman o küçə ola ki, Koroğlu gedib Hürü xanıma rast gəlmişdi. Elə bir az at sürmüşdülər, Hürü xanımın imarəti göründü. Oğlan baxdı ki, Hürü xanım durub pənsərədə yollara baxır. Tez ata bir taziyanə çəkib özünü yetirdi onun bərabərinə ki:

– Hürü xanım, muştuluğumu ver! Xan Eyvazın özünü dəlilərlə gətirmişəm. Bu saat Ərəb Reyhana bir toy tutsunlar ki...

Hürü xanım belə baxanda gördü budu, siyirməqılıns bir dəstə atlı gəlir ki, hərəsi min sana dəyər.

Amma qabaqlarında bir oğlan gəlir, bir oğlan gəlir ki, elə bil on dörd gesəlik aydı. Bildi ki, bu xan Eyvazdı. Hürü xanım Eyvazın tərifini çox eşitmişdi. Amma özünü heç görməmişdi. Baxdı ki, vallah, bu bir oğlandı, bir oğlandı Yusif-zad nədi bunun yanında. Bir ürəkdən min ürəyə vuruldu Eyvaza. Qara saçlardan üç tel ayırıb, basdı turuns məmələrin üstünə. Dedi:

Koroğlu

De, sən handa, bura handa,
Adı bəlli xan Eyvazım?!
Misri qılıns durmaz qında,
Adı bəlli xan Eyvazım!

Soşar dəli könül, soşar,
Soşuban həddindən aşar,
Xan tərənər, qoşun qaçar,
Adı bəlli xan Eyvazım!

Bəlkə gəlmisən sorağa,
Daşın atılar irəyə,
Hürü aparsın otağa,
Adı bəlli xan Eyvazım!

Söz tamama yetişdi. Aldı Eyvaz onun savabında dedi:

Uzaq ellərdən gəlmişəm,
Dindirmə, məni dindirmə!
Yarı mənzildə qalmışam,
Dindirmə, məni dindirmə!

Mən bülbüləm, gülüm alam,
O dərddən saralıb, solam,
Bir ağası itmiş qulam,
Dindirmə, məni dindirmə!

Seçməyəm sultanı, xanı,
Axıdaram qızıl qanı,

Koroğlu

Eyvaz, qoç Koroğlu hanı?
Dindirmə, məni dindirmə!

İndi eşit Koroğludan. Külüngçülər minarənin dibini o qədər qazımışdılar ki, minarə az qalırdı yıxılsın. Koroğlu işi belə görüb, düşüb lap aşağıda kəsmişdi minarənin qapısını. Elə bu dəmdə bir də qulağına bir səs gəldi. Diqqətlə qulaq verib gördü oxuyan Eyvazdı. Hər şey yaddan çıxdı. Nə qorxu qaldı, nə hürkü. Dik çıxdı minarənin başına. Sevindiyindən bir dəli nə`rə çəkib dedi:

Şükür olsun bir allaha,
Bu gələn Eyvaz səsidə.
Məni yadına salıbdı,
Bu gələn Eyvaz səsidə.

Girər meydana xan kimi,
Dolar gözləri qan kimi,
Bir alısı tərən kimi,
Bu gələn Eyvaz səsidə.

İndi bağladar qolunu,
Qırar sağını, solunu,
Yada salıb Koroğlunu,
Bu gələn Eyvaz səsidə.

Koroğlu hələ sözünü tamam eləməmişdi ki, şəhərdə vürhəvür qopdu. Ərəb Reyhan belə baxanda gördü vallah, budu, bir dəstə siyirməqılın atlı elə gəlir, elə gəlir ki, elə bil bir dəstə tərənə ördəyə, qaza gəlir. Tez keçdi meydanın bu biri tərəfinə ki, qoşun böyüklərini

Koroğlu

çağ ırsın. Baxdı ki, bir belə dəstə də bu tərəfdən gəlir. Belə dönəndə gördü budu, bir dəstə atlı da bu biri küçədə, olar bir üç-dörd yüz əsgəri qatıb qabağına qarğa-quzğun kimi qova-qova gətirir. Ərəb Reyhan özünü itirdi. Bilmədi nə eləsin. Elə bu dəmdə Qars paşasının qoşun böyüyü özünü yetirdi ki:

– Nə durubsunuz? Dəlilər şəhərə ətdən divar çəkiblər. Başınızın çarəsini eləyin.

Ərəb Reyhan dedi:

– Görürəm. Qoy gəlsinlər. Sən qoşunu hazır saxla! Elə ki, onlar gəlib buraya doldular, sən dallarını kəs!

Qoşun böyüyü dedi:

– Nə dallarını kəs? Bunlar nədi ki? Beş-altı min dəli şəhərin ətrafını tutub. Bunlar elçilərdir belə gəlirlər.

Ərəb Reyhan baxdı ki, bir su içim saatda dəlilər meydanın ətrafını aldılar.

Bu dəmdə bir dəli nə`rə səsi gəldi. Ərəb Reyhan döndü ki, budu bir dəstə gəlir, qabaqlarında da Eyvaz.

Eyvaz Ərəb Reyhanı görsək tanıdı. Dedi:

Ya budu ki, bu saat Koroğlunu ver, ya budu ki, bir hay vurub şəhərin torpağını torba ilə daşıtdırısağam.

Ərəb Reyhan da igid adam idi. Yeridi qabağa dedi:

– Eyvaz, Koroğlu bax, odu minarədə.

Eyvaz belə baxanda Koroğlunu gördü. Ərəb Reyhan dedi:

– İndi bura bax.

Bunu deyib Ərəb Reyhan minarənin dibinə işarə elədi. Eyvaz baxdı ki, minarə elə handa-handadı yıxılsın. İki yüzəsən əli külünglü adam da hazır dayanıb əmr gözləyir. Ərəb Reyhan dedi:

– Koroğlu mənim əlimdədi. Birsə dəfə işarə eləsəm minarə gedəsək. İndi sən gəlmisən onu qurtarmağa. Yaxşısı budu ki, nə sən

Koroğlu

qoşunun qırılsın, nə də mənim. Gəl bu meydanda ikimiz vuruşaq, sən məni öldürdün, Koroğlu da sənini, hər şey də sənini. Nə eləyərsən özün bilərsən. Yox, mən səni öldürdüm, genə də nə eləyəyəm özüm bilərəm.

Eyvaz bir Ərəb Reyhana baxdı, bir dönüb Koroğluya baxdı, bir də belə dönəndə baxdı ki, Hürü xanım gəlib meydanın bir tərəfində dayanıb bunlara baxır. Elə bil dünya–aləm Eyvazın başına fırlandı. Bir dəli nə`rə çəkib meydanı dolanmağa başladı. Koroğluda minarədən baxırdı. Gördü yox, deyəsən Eyvaz vuruşmaq istəyir. Koroğlu Ərəb Reyhanın güsünə bələd idi. Bilirdi ki, Eyvaz onun öhdəsindən gələ bilməyəyək. Odu ki, qışqırıb dedi:

– Eyvaz, nəbada meydana girəsən. Əgər igiddi qoy mənnən vuruşsun.

Gördü yox, Eyvaz heç eşitmir. Dedi:

– Ayə, minarənin yıxılmağından mənə ziyan yoxdu. Qorxma, qoy uçursunlar.

Eyvaz hara, söz eşitmək hara? Elə idi, elə idi ki, dönmüşdü bir aslan balasına, zənsir gəmirirdi. Bir dəfə meydanı gərmiş eləyib üzünü tutdu Ərəb Reyhana. Dedi:

Mərdсэн, gəl meydana, paşa!
Savaşaq indi sənnən mən.
Gör güsümü, eylə haşa,
Savaşaq indi sənnən mən.

Götürrəm əlimə nizə,
Mərdlər əhsən desin bizə,
Duraq meydanda üz-üzə,
Savaşaq indi sənnən mən.

Koroğlu

Demə mənə bu hədyanın,
Yəqin bil ki, allam sanın,
Qılınsla tökərəm qanın.
Savaşağ indi sənnən mən.

Gərək dost, düşmanım seçəm,
Çətin olar qorxam, qaçam,
İstərəm ki, meydan açam,
Savaşağ indi sənnən mən.

Mən Eyvazam, durmuşam mərd,
Yaman ürəyə ollam dərd,
İgidsənsə ol meydangərd,
Savaşağ indi sənnən mən.

Eyvaz sözünü tamam eləyib atı vurdu, Ərəb Reyhan da öz atını sövlana gətirdi. Koroğlu gördü day ayrı əlas yoxdu, bir dəli nə`rə çəkib dedi:

Eyvazım minəndə Dürat belinə,
Gərək göydə quşlar qanad saxlasın.
Dava günü hər kim düşsə əlinə,
Qabağ ında diz çökübən ağ lasın.

Şığ ıyıb düşmana qəddini bükər,
Girəndə şəhərə bürs–barı sökər,
Paşalar başında ası turp əkər,
İgid gərək zərbəsini haxlasın.

Koroğlu

Mərd böyüyüb mərd ağası, mərd xanı,
Tutasaq şöhrəti sümlə-sahanı,
Gəzəsək Misiri, Şamı, Osmanı,
İgid gərək qabağında tablasın.

Qərək, Ərəb Reyhanla Eyvaz başladılar davaya. Şeşpərdən, gürzdən murad hasil olmadı, əl elədilər qılınca. Qılınslar sındı, töküldü, əl elədilər nizəyə, nizədən də kar çıxmayanda atdan düşüb başladılar güştüyə. İlan kimi sarmaşdılar bir-birinə. Kotan kimi başladılar meydanın torpağını sökməyə. Eyvaz savan, bərkə-boşa düşməmiş adam, Ərəb Reyhan min ilin pəhləvanı. Day, o nesə deyərlər, pəhləvanlıq elminin bir dəlmə-deşiyi yox idi ki, Ərəb Reyhan oraya baş vurmamış ola. Neçə-neçə adlı pəhləvanlar basmışdı. O nesə deyərlər, ad çıxartmışdı. Girələyib Eyvazın çiyin damarlarını saldı çənginə. Eyvazın gözləri başladı qaralmağa. Elə bil ki, dünya-ələm durdu başına hərlənməyə. Koroğlu baxdı ki, Eyvaz gedir. Ürəyi tablamadı. Elə bir nə`rə çəkdi ki, dağ-daş titrədi, dedi:

Sanım Eyvaz, gözüm Eyvaz,
Bir bəri dön, bax bu yana!
Amandı, qoç dəlilərin
Qoyma dönsün qəlbi qana!

Ondan üzünü meydanda duran Hürü xanıma tərəf tutub dedi:

Dayanıbdı o, xan kimi,
Baxır sənə sultan kimi,
Qalx, alısı tərlan kimi
Təzədən gir bu meydana!

Koroğlu

Qılınsın ağ zı zağ lıdı,
Dostunun yolu bağ lıdı,
Koroğ lu qəlbi dağ lıdı,
Qoyma batsın çən dumana!

Elə bil ki, Koroğ lunun sözlərindən Eyvaza qüvvət gəldi. Bir güs verib Ərəb Reyhanın əlindən qurtardı. Dəlilərin əhsən səsi göyə usaldı. Eyvaz bir dəfə meydanı hərlənib dedi:

Koroğ lu buyurub buyruğ u,
Gərək mən sənin, mən sənin.
Çəkib qopardam boynunu
Gərək mən sənin, mən sənin.

Bir as qurdam, gəldim bura,
Əyri qılıns boynun vura,
Gözaltını alam sora
Gərək mən sənin, mən sənin.

Eyvazam, gərək yetirəm,
Hürüyə qulluq bitirəm.
Adın dünyadan itirəm
Gərək mən sənin, mən sənin.

Sözünü qurtarıb qızmış nər kimi özünü atdı Ərəb Reyhanın üstünə. Elə birinsi həmlədə Ərəb Reyhanı vurub sərdi yerə. Day aman verməyib düşdü üstünə. Bu dəfə də Eyvaz Ərəb Reyhanın çiyin damarını keçirtdi barmaqlarına. Ərəb Reyhanın ağ zı başladı köpüklənməyə, Koroğ lu işi belə görəndə dedi:

Koroğlu

Yaxşı yerdə axşamladın,
Ərəb oğ lu, Ərəb oğ lu!
Boynuna kəfən doladın,
Ərəb oğ lu, Ərəb oğ lu!

Döyül bir də bas verəsi,
İndi alar san kirəsi,
Sənsən yer–yurdun birəsi,
Ərəb oğ lu, Ərəb oğ lu!

Tanı Koroğ lu soyunu,
Gör sida tək i boyunu,
Açdı başına oyunu,
Ərəb oğ lu, Ərəb oğ lu!

Eyvaz birdən Ərəb Reyhanın çiyinlərini buraxıb yapışdı bel kəmərindən. Bir «ya mədəd!» – deyib dik qaldırdı göyə, vurub yerə, çökdü sinəsinə.

Meydan qarışdı bir–birinə. «Əhsən, əhsən!» səşində qulaq tutuldu. Koroğ lu minarədən üzün Ərəb Reyhana tutub dedi:

Usa dağ ların başında
Duman olu, çiskin olu.
Qar yağ ıban girdə bağ lar
Ası yellər əskin olu.

Bir igidin zət i olsa,
Qolunun qüvvət i olsa,

Koroğlu

Meydan görmüş atı olsa,
Zülfüqarı kəskin olu.

İgidə yoldaş olmasa,
Bir qoşuna baş olmasa,
Hu deyib savaşı olmasa,
Ağır leşgər basqın olu.

Alısı quşlar əllərdə,
Ovlağı olar göllərdə,
Qərib igid yad ellərdə
Dinə bilməz, miskin olu.

Ögünmə quzum, ögünmə,
Daşlar alıban döğünmə,
Hu deyib meydana girmə,
Əl var əldən üstün olu.

Bunu deyib, Koroğlu Eyvaza işarə elədi. Eyvaz xənsəri çəkib dayandı Ərəb Reyhanın boğazına. Ondan döndü Koroğluya tərəf ki, görsün onun fikri nədi. Koroğlu dedi:

– Eyvaz, mən bir dəfə onu mərdlikdə basıb, mərdliklə də buraxmışdım. Amma o bunun əvəzində mənə namərdlik elədi. Namərd də gərək bu dünyada yaşamasın.

Eyvaza elə bu söz bəs idi. Bayaq ha xənsəri çəkib, başı leşdən elədi, leşi başdan.

Koroğlu

O saat dəlilər minarənin qapısını açdılar. Koroğlu çıxdı bayıra. Ərəb Reyhanın qoşunu sərkərdələrini ölmüş görüb təslim oldular. Dəlilər hamısı doldular şəhərə.

Paşanı nə qədər axtardılar, tapa bilmədilər. O nesə deyərlər, oldu bir parça yağlı əppək çəkildi göyə.

Koroğlu dedi:

– Eybi yoxdu. Bu da bir sür igidlikdi. Bu sür adamların igidliyi ondu. Doqquzu qaçmaqdı, biri heç gözə görünməmək. Day axtarmayın!

Qərəz, dəlilər atları mindilər. Hamı hazırlandı. Koroğlu hay vurdu ki, yola düşsünlər. Dəstə hərəkətə gəldi. Koroğlu baxdı ki, Eyvaz hələ heç ata minməyib. Heç deyəsən minmək fikrində də deyil. Soruşdu ki:

– Eyvaz, nə gözləyirsən? Niyə minmirsən?

Eyvaz savab vermədi. Koroğlu bir də soruşdu. Eyvaz yenə də savab vermədi. Koroğlu üçüncü dəfə soruşanda Eyvaz sazı götürdü. Gözlərini dolandıraraq bir dəfə ətrafa baxdı, dedi:

Usa dağların başında
Ala-dəmgil qar görünür.
Mənim bu dəli könlümə
Bir alagöz yar görünür.

Göründü dostumun kəndi,
Əməydim ləbindən qəndi,
Açıldı köksünün bəndi,
Qoynunda süt nar görünür.

Koroğlu dönüb Eyvazın baxdığı tərəfə baxanda nə gördü? Gördü Hürü xanım qulaş saçları töküb gərdəninə, boynunu qoyub çiyinə, elə

Koroğlu

baxır, elə baxır, elə bil bir dənə yaralı seyrandı. Koroğlu məsələni başa düşdü. Elə bu fikirdə idi ki, nə eləsin.

Eyvaz aldı sözün o biri xanəsini, dedi:

Mən Eyvazam, dözəmmərəm,
Al geyinib bəzənmərəm,
Çənlibeldə gəzənmərəm,
Dünya mənə dar görünür.

Məsələ Koroğlu üçün aydın oldu. Day fikirləşməyə yer qalmadı. Ata bir qırmans vurdu, Hürünün yanına çatanda əlini uzadıb dik götürdü, qoydu tərkinə, düzəldi yola. Eyvaz da qalxıb atı mindi, düşdü Koroğlunun dalına.

Qərəz, dəstə şəhərdən çıxıb Çənlibelə tərəf yola düzəldi. Bir az getmişdilər, bir də baxdılar ki, oğlan, tərkində də bir nəfər gedir. Koroğlu çatıb soruşdu:

– Dostum, sən hara?

Oğlan dedi:

– Çənlibelə. Day bundan sonra mən Qarsda duruş gətirə bilmərəm.

Koroğlu dedi:

– Bəs o tərkindəki kimdi?

Oğlan dedi:

– Anamdı. Elə yerli–dibli birdəfəlik köçürəm.

Bəli, orda uzun–uzun yol ilə, burda müxtəsər dillə, dəstə gəlib Çənlibelə çatdı.

Day pişvaz, nə pişvaz. Görüş, nə görüş... Koroğlu hökm elədi Hürü xanımın ayağının altında yeddi yüz yetmiş yeddi qurban kəsdilər. Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Gərək Eyvaza elə bir toy eləyəm ki, ruzigarın gözü belə toy görməmiş ola.

Dəlilər dedilər:

– Koroğlu, indi toy vaxtı deyil.

Koroğlu dedi:

– Elə əsil toy vaxtı indidi. Hasan paşa istəyirdi ki, Bolu bəyin, bir də Ərəb Reyhanın əli ilə iş düzəltsin. Bolu bəyi darmadağın eləyib, nişanlısı Dünya xanımı gətirmişəm. Ərəb Reyhanı da səhənnəmə vasil eləyib, Hürü xanımı gətirmişəm. İnşallah Toqatı da dağıdıb Hasan paşanın özünü Çənlibelə gətirəsəyəm.

Məslis quruldu, toy başlandı. Koroğlu baxdı ki, Eyvaz məslisdə yoxdu. Soruşdu:

– Hanı Eyvaz?

Dəli Həsən dedi:

– Axır adət var. Sən onun atasısan. Sən rüsxət verməsən o gəlməz.

Koroğlu sazı basdı döşünə. Dedi:

Çağırın Eyvazı, gəlsin məslisə
Verin şirin badə, sana nuş olsun!
Qurun nərtaxtanı, gəlin oynayaq,
Atın ağ zərləri şeşi beş olsun!

Bir xələt biçərəm Eyvaz boyundan,
İnsimərəm xasiyyəti-xoyundan,
Kəsin tunsulardan, qırın qoyundan,
Yeyin dəlilərim, keflər xoş olsun!

Usa dağlar başın almasın duman,
Koroğlu könlünə gəlməsin güman,

Koroğlu

Verrəm o igidə beş yüz min tımən,
Qansırğada gələn qanlı baş olsun!

Dəli Həsən ilə Dəmirçioğlu Eyvazı gətirdilər məslisə. Koroğlu bir Eyvaza baxdı, bir boy–buxununa, şəsti–bəstinə nəzər saldı. Paltar, geyim, yaraq, yasaq, durna teli də başında.

Koroğlunun ürəyi atlandı. Sazı basdı döşünə, dedi:

Geyinib əlvan sərəsər,
Yaşıl üstdən allar Eyvaz!
Qanlı qəmzən gündə eylər
Hay demədən qanlar, Eyvaz!

Hüsnün aydan aldı bası,
Gün üstə qoydu xərası,
Şəkər təlxdi, nabat ası,
Ləblərindi ballar, Eyvaz!

Koroğluyam, mən də varam,
Olmaz qənimə yalvaram,
Çaharguşə sümlə alam.
Sənə qurban mallar, Eyvaz!

Söz tamama yetdi. Koroğlu Eyvaza yer göstərdi. Elə bu dəmdə xəbər gəldi ki, Nigar xanım izin istəyir, Hürü xanımı məslisə gətirsin. Koroğlu izin verdi. Xanımlar Hürü xanımı gətirdilər məslisə, Koroğlu baxdı ki, Hürü xanım heç vazdan geri qalan deyil. Nigar xanım Hürünü bir geyindirib, kesindirmişdi, bir zinət vermişdi ki, gəl görəsən.

Koroğlu

Hürü xanım Koroğlunu görəndə utandı, gəlinlik tellərini yığışdırdı. Koroğlu ayağa durub, sazı götürdü, özü dövrən açıb məslisə girdi, dedi:

Hürü, allahı sevirsən,
Qoy tökülsün şux tellərin!
Gəl saxlama dal gərdəndə,
Qoy tökülsün şux tellərin!

Sən bir yaşılbaş sonasan
Baissən min bir qana sən.
Nə ola sözüm anasan,
Qoy tökülsün şux tellərin!

Koroğlunun dirliylə
Dəlilərin birliylə,
Xan Eyvazın ərliylə
Qoy tökülsün şux tellərin!

Deyirlər ki, Eyvazın toyu düz qırx gün, qırx gesə çəkdi. Hasan paşa Ərəb Reyhanın qırxını verən gün Eyvaz da Hürü xanımla murad verib, murad aldı.

KOROĞLUNUN DƏRBƏND SƏFƏRİ

İndi sənə haradan deyim, nədən deyim, Koroğlunun savan vaxtlarından deyim.

Koroğlu

Ustad deyir ki, Koroğlunun hələ savanlıq günləri idi. Təzəsə Dəli Həsənlə arxa-arıya verib Çənlibeldə yurd-yuva salmışdı. Dəlilər təzə-təzə başlarına yığırdı. O vaxtlar Koroğlunun çox uzaq yerlərə səfəri olmazdı. Amma ki Çənlibel karvan yolunun üstündəydi deyir, Koroğlunun sədası hər yerə yayılmışdı. Hər yerdə adı bəllənmişdi.

Günlərin bir günündə dəlilər Koroğlunun başına yığılmışdılar. Hərə öz gördüyündən, öz eşitdiyindən söhbət edirdi. O danışdı, bu danışdı, Dəmirqapı Dərbənd ellərindən gəlmiş bir dəli var idi, növbət gəlib ona çatdı.

Koroğlu soruşdu:

– De görək, sən haradan deyəsəksən? Deyirlər Dəmirqapı Dərbənd çox tərifli yerdə.

Dəli dedi:

– Koroğlu, nesə ki eşitmişən, eləsə də var. Dəmirqapı Dərbənd özgə aləmdi. Orada tərifli şey çoxdu. Amma ki bunların heç birisi tərifdə Möminə xanıma çata bilməz.

Koroğlu soruşdu:

– Möminə xanım kimdi?

Dəli dedi:

– Möminə xanım Dərbənd paşası Ərəb paşanın qızıdır.

Dəli Möminə xanıma o qədər təriflədi ki, onun gözəlliyindən, igidliyindən o qədər danışdı ki, Koroğlu görməzə-bilməzə vuruldu Möminə xanıma.

Elə ki dəlilər dağıldılar, Koroğlu Dəli Həsənlə aranı xəlvət eləyib öz fikrini ona açdı. Dəli Həsən də Koroğlunun fikrinə razı oldu. İş belə olanda Koroğlu qalxdı ayağa, geyindi, kesindi, Çənlibeli, dəliləri Həsənə tapşırırdı, özü də Qıratı minib, Dərbəndə tərəf yola düşdü.

Günə bir mənzil, təyyi-mənazil, o nesə deyərlər, tərələr aşdı, dərələr keçdi, mənzildən ötüb mənzilə düşdü, günlərin bir günündə gəlib

Koroğlu

Dərbəndə çatdıq. Dəmirqapı Dərbənd Koroğlunun çox xoşuna gəldi. Əvvəl-əvvəl başladı atın üstündə şəhəri gəzməyə.

Samaat baxdı, vallah, şəhərə bir oğlan gəlib, bir oğlan gəlib ki, elə bil Zal oğlu Rüstəmdi. Hay düşdü şəhərə. Samaat yığışdı Koroğlunun tamaşasına. O qədər oldu ki, axırda bu səda gedib çatdı Ərəb paşanın qulağına. Ərəb paşa vəziri göndərdi ki:

– Get, onu çağır, gəlsin mənim yanıma.

Vəzir gedib Koroğlunu tapdı, paşanın yanına gətirdi. Ərəb paşa Koroğluya yer göstərdi. Elə ki, Koroğlu əyləşdi. Ərəb paşa üzün ona tutub soruşdu:

– İgid, de görüm kimsən? Buraya nə üçün gəlibsən?

Koroğlu dedi:

– Ərəb paşa, o şey üçün ki mən gəlmişəm, onu dil ilə demək olmaz. Əgər izin versən, saz ilə deyərəm. Ərəb paşa dedi:

– İzindi, de!

Koroğlu üçtelli sazı basdı döşünə, dedi:

Ərəb paşa, sənə bir ərz eləyim,
Yerim xəbər alsan, Muradbəyliyəm.
Yağ düşman mənnən qovğa başlasa,
Misri qılını əldə gərək teyləyəm.

Bağ bəsləyib, qızıl gülün dərməsən,
Dərib, dərib, yaylıq üstə sərməsən,
Mətləbə gəlmişəm, mətləb verməsən,
Sığal verib misri qılını sovlayam.

Üz tutmuşam bu diyara gəlmişəm,
Çənlibəldən bir ilqara gəlmişəm,

Koroğlu

Koroğ luyam, nazlı yara gəlmişəm,
Gərək gözəlləri seçib soylayam.

Söz tamama yetişdi. Ərəb paşa Koroğ lunun özünü görməmişdi.
Amma igidliyindən, qoçaqlığı ndan çox eşitmişdi.

Dedi:

– İgid, belə ki deyirsən, olmaya sən Çənlibelli qoç Koroğ lusan?

Koroğ lu dedi:

– Bəli. Oyam ki varam.

Ərəb paşa dedi:

– Sən bizim bu ellərə çox xoş gəlmisən. Amma ki bir əməlli-əməlli
məni başa sal görüm, nə istəyirsən?

Koroğ lu yenə də sazi basdı döşünə, dedi:

Bizdən salam olsun Ərəb paşaya,
Səndən istədiyim bir zənan ola.
Ortaliğa heç salmaya asılıq,
Dili şirin, özü mehriban ola.

Ər məhəbbətində ola mö `təbər,
Kərgədan bədənli, ağ maya dilbər,
Mərd meydanda bir igidə bərabər,
Doğ duğ u hünərli bir oğ lan ola.

Qaş səllad ola, kirpiyi almaz,
Hərdəm arsız-arsız danışib gülməz.
Ərə yalan deyib gap-gilay bilməz,
Qonumla, qonşuyla doğ ru, tən ola.

Koroğlu

Koroğ luyam, namərd keçməz yanımdan,
Mərd kimsəni çox istərəm sanımdan.
Ondan igid törər, qalmaz qənimdən,
İstər qırğ ın düşə, yüz min qan ola!

Ərəb paşa mətləbi başa düşdü. Bildi ki, Koroğlu qızı Mö`minə xanımı istəyir. Sazı Koroğ lunun əlindən aldı, dedi:

Bizdən salam olsun qoç Koroğ luya!
Bizim qızlar yaman odyanar olur.
Ram oluban hərgiz mərdlə uyuşmaq,
Özü bədxoy, dili zəhrimar olur.

Birini deyərsən, beşini deyər,
Ası üz göstərsən, beynini yeyər,
Hərdən qeyzə gəlsə ərini döyər.
Ər məhəbbətində sitəmkar olur.

Gəl otur deyərsən, gəlib oturmaz,
Daştülək atlartək kəmənd atdırmaz,
Könlü yoxsa, biləyindən tutdurmaz,
Qonuma, qonşuya bəd təhər olur.

Bulqasını çəkməz sultandan, xandan,
Rəngi qaçmaz səngdən, savaştan, qandan,
Ondan igid törər qalmaz meydandan,
Meydanlar içində hər vaxt var olur.

Koroğ lu dedi:

Koroğlu

– Paşa, mənə də elə belə bir qız lazımdı.

Koroğlunun belə mərd–mərdanə danışmağı Ərəb paşanın xoşuna gəldi. Vəziri, vəkili yığdı. Məsləhət elədi. Onlar da razı oldular.

Ərəb paşa Mö`minə xanıma adam göndərdi. Mö`minə xanım da savab verdi ki, atam külli–ixtiyardı; nesə məsləhət görürsə, elə də eləsin.

Bəli, tədarük görüldü. Toy, düyün, Mö`minə xanımı verdilər Koroğluya. Koroğlu bu qalmaq ilə düz qırx gün Mö`minə xanımın yanında qaldı. Elə ki qırx gün tamam oldu, Koroğlu dedi:

– Mö`minə xanım, day bu qədər qaldıq bəsdə. İndi yavaş–yavaş hazırlaş, gedək Çənlibelə.

Mö`minə xanım dedi:

– Mən atamın torpağından çıxıb heç bir yemə getməyəm.

Koroğlu hər nə qədər elədisə, Mö`minə xanım yox dedi ki, yox dedi. Koroğlu gördü olmayasaq. Axırda bazubəndini açıb verdi Mö`minə xanıma. Dedi:

– Mən gedirəm. İndi ki, sən getmirsən, onda al bu bazubəndi saxla! Əgər qızım oldu, satıb xərslək edərsən, yox, əgər oğlum oldu, bağlarsan qoluna, gəlib məni tapar.

Bunu deyib, Koroğlu halal–hümmət elədi, görüşdü, Qıratı minib geri Çənlibelə qayıtdı. Dərilər yenə də Koroğlunun başına yığıldılar.

Dəli Həsən soruşdu ki:

– Koroğlu, bəs niyə tək qəlibsən?

Koroğlu aldı sazı, basdı döşünə, dedi:

Sanım Həsən, gözüm Həsən,

Dil vermədi yar, nə deyim?

Sənə qurban özüm, Həsən,

Könlümdə ah–zar nə deyim?

Koroğlu

Ayrılanda sandan oldum,
Mən dindən, imandan oldum,
Həm sultandan, xandan oldum,
Dünya mənə dar, nə deyim?

Koroğ luyam, məlul düşdüm,
Qürbət eldə zəlil düşdüm,
Mö`minəyə dəlil düşdüm,
Tər lan olmaz sar, nə deyim?

İndi Koroğlu öz dəliləri ilə qalsın Çənlibeldə, sənə kimdən deyim,
Dərbənddə Mö`minə xanımdan.

Mö`minə xanımın, o nesə deyərlər, düz doqquz ay, doqquz gün,
doqquz saatdan sonra bir oğlu oldu. Adını qoydular Həsən. Uşaq elə bil
ki, ayla, illə yox, saatla, dəqiqə ilə böyüyürdü. Elə idi ki, bir aylığında iki
yaşlı uşağa oxşayırdı. De dayalar tutuldu. Daya vaxtı keçdi, mollalar
tutuldu. Həsən böyüyüb böyük oğlan oldu. Babası Ərəb paşa onu
pəhləvanlara, sərkərdələrə tapşırırdı. Həsənə yavaş–yavaş at minmək, ox
atmaq, qılıns vurmaq, küştü tutmaq elmini öyrətməyə başladılar. Amma
burasını deyim ki, uşaq yaman nadins idi. Yetənə yetirdi, yetməyə nə bir
daş atırdı. Bir neçə dəfə Ərəb paşa çağırıb dəlil–dəlayil də elədi. Amma nə
dedisə, heç biri Həsənin qulağına girmədi. Hər nə deyirdilərsə, hamısını
bu qulağından alıb o biri qulağından ötürürdü. Elə öz bildiyi əlində idi.
Belə–belə işlərinə görə babası Həsənin adını qoymuşdu Kürdoğlu. Elə
hamı da onu bu adla çağırırdı.

Kürdoğlu böyüyüb on yeddi, on səkkiz yaşlarına çatdı.

Günlərin bir günündə Kürdoğlu bir keçəl gədə ilə sözləşdi. Bu
dedi, o dedi, Kürdoğlu eləməyib tənbellik, keçəlin qulağının dibinə bir

Koroğlu

yumruq qoydu. Keçəl bir təhər özünü Kürdoğlunun əlindən qurtarıb, qaça-qaça dedi:

– Mən sənə nə eləmişəm məni vurursan, ay atasından bixəbər!

Söz Kürdoğlunu götürdü.

– Ayə, kimə deyirsən? – deyib, düşdü keçəlin dalına. Burda keçəl, orda keçəl, tuta bilmədi. Keçəl qaçıb əldən çıxdı.

Kürdoğlu oradan dönüb birbaşa gəldi anasının üstünə. Mö`minə xanım bir də baxdı ki, budu, oğlu gəlir. Amma elə gəlir, elə gəlir, elə bil ki, bu saat od olub, dünyanı yandıracaq. Gözlərindən qan damır.

Mö`minə xanım soruşdu:

– Bala, nə var?

Kürdoğlu ona savab verməyib soruşdu:

– De görüm, mənim atam kimdi?

Mö`minə xanım əvvəl-əvvəl istəmədi ki, işin olanını açıb desin. Gözünün ağı-qarası birsə əziz-xələf balası idi. Dedi deyərəm çıxar gedər. Onu aldatmaq istədi:

– Bala, sənin atan yoxdu.

Kürdoğlu gördü yox, deyəsən anası düz demir. Dedi:

– Ana, düzünü de görüm, mənim atam kimdi? Deməsən bu saat səni də öldürəsəyəm, özümü də. Mənə küçədə-bazarda atasından bixəbər deyirlər.

Mö`minə xanımın əlası kəsildi.

Dedi:

– Oğul, mən sənə demək istəmirdim. İndi ki belə oldu, bil və agah ol! Sənin atan var. Özü də xanlara, paşalara qan udduran çənlibelli qoç Koroğludu.

Kürdoğlu dedi:

– Bəs indiyə kimi niyə bunu məndən gizlədibsən?

Mö`minə xanım dedi:

Koroğlu

– Oğul, axı sən hələ uşaqsan. Qorxurdum ki, deyəm, gedəsən düşmən əlinə düşəsən. Atanın düşməni çoxdu. Bilsələr, o saat səni tələf edərlər.

Kürdoğlu qalxdı ayağa. Dedi:

– Ana, indiyəsən gizlətmisən, bəsd. Rüksət ver, mən gedirəm atamı tapam.

Mö`minə xanım nə qədər elədi, olmadı ki, olmadı. Axırda bir təhər sakitləşdirdi ki:

– Yaxşı, bir gesə mənə möhlət ver fikirləşim, sabah deyərəm.

Özü də bu tərəfdən əlaltı əhvalatı atası Ərəb paşaya yetirdi ki, bəs oğlan işi bilib gedir.

Bu dəfə Ərəb paşa Kürdoğlunu çağırdı yanına, dedi:

– Bala, görürsən ki, qosalmışam. Səndən başqa bir kəsim də yoxdur. Sənin Çənlibeldə nə işin var? Gəl qal mənim yerimdə paşa ol! Yazaraq atan da gələr, görərsən.

Kürdoğlu dedi:

– Yox, baba! Məndən paşa olmaz. Mən gedəsəyəm.

Ərəb paşa gördü ki, olmayasaq, dedi:

– Bala, atanı baladan ayırmaq namərdlikdir. İndi ki istəyirsən, get; amma ananı, məni yaddan çıxartma.

Ondan dedi:

– Bala, get xəzinədən pul götür. İlxıdan da bəyəndiyin atlardan birini seç, min get. Allah yaxşı yol versin!

Kürdoğlu babası ilə əltəmən tutub halallaşdı, oradan xəzinəyə gedib, nə qədər ki lazım idi, pul götürdü. Sonra özün verdi ilxıya. İlxıçı yazıq hansı atı tutub verdisə, heç biri Kürdoğlunun tabını gətirmədi. Axırda dedi:

– Bala, bu ilxı, bu da sən. Özün seç!

Koroğlu

İlxıda bir boz day var idi. Anadan olan gündən hələ heç kəs onun həndəvərinə gedə bilməmişdi. Kürdoğlunun gözü haman boz daya düşdü. İlxıçı dedi:

– Bala, onu tutmaq mənim işim deyil, özün tut!

Kürdoğlu kəmənd atıb dayı tutdu. Sən demə, bu day Kəhərnışan madyanın balası imiş.

Qəraz, Kürdoğlu boz dayı mindi, ordan birbaş sürüb gəldi, bazarda usta Fətəli adlı bir qılins qayıran var idi, düz onun yanına. Dedi:

– Usta, mənə bir qılins qayır!

Usta istədi ki, müştərini tez yola salsın. Hazır qılinslardan birini götürüb verdi ona. Kürdoğlu bir əli ilə qılinsın qəbzəsindən yapışdı, bir əli ilə də usundan. Elə belə qatlamaq istəyəndə qılins kirt ortadan qırılıb iki parça oldu. Usta ikinci bir qılins verdi. Kürdoğlu onu da beləsə qırdı. Usta birini də verdi. O da belə. Birini də verdi, o da belə, Usta–baxdı ki, belə getsə dükanda qılins qalmayasaq. Dedi:

– Ay bala, mən bir kasıb adamam. Bir sürü kül–külfətim var. Hamısı gözünü dikib bura. Bunları niyə qırıb yerə tökürsən?

Kürdoğlu dedi:

– Mən sənə dedim ki, mənə bir dənə yaxşı qılins qayır. Mən nə eləyim? Sən özün bunları mənə verirsən də...

Usta dedi:

– Yaxşı, de görüm, nesə qılins istəyirsən?

Kürdoğlu aldı, görək nə dedi:

Sanım usta, mənə bir qılins qayır,

Nə uzun, nə gödək, bir qərar ola.

Dəstəyi şirmayı, özü qoşanov,

Vuranda ürəkdən xəbərdar ola.

Koroğlu

Xorasan poladın yaxşısından seç,
Yaxşısı olmasa, yamanından keç,
Hər nəyə vuranda dayanmaya heç,
Ya fil, ya kərgədan, ya şahmar ola.

İraxdı mənzilim, uzaqdı ara.
Suyu çox sərt ola, qılovu qara.
Yarı sılxa polad, yarı nalpara,
Qara əqrəb kimi zəhrimar ola.

Kürdoğ lu, kamandar ötürməz avı.
Kimdi bu dünyada atamın bavi?
Qayıtmaya ağ zı, iti qılavı,
Haraya ki dəydi, tarumar ola.

Usta məsələni başa düşdü. O saat yarı Xorasan poladı, yarı nalpara bir qılınıs qayıdırıb verdi. Kürdoğ lu bu qılınısın da, sındırdığı qılınısların da artıqlamasilə pulunu verdi. Durub qılınısı belinə bağladı, atı mindi, gəldi anasının yanına.

Dedi:

Sanım ana, gözüm ana,
Rüsxət ver, mən gedər oldum,
Sənə qurban özüm, ana,
Rüsxət ver, mən gedər oldum.

Aldı Mö`minə xanım, dedi:

Sanım oğ ul, gözüm oğ ul,

Koroğlu

Allaha tapşırıdım səni!
Sənə qurban özüm, oğ ul,
Allaha tapşırıdım səni!

Aldı Kürdoğ lu, dedi:

Nəsihətlərin tutaram,
Qanım qanlara qataram,
Gedib atama çataram,
Rüsxət ver, mən gedər oldum.

Aldı Mö`minə xanım, dedi:

Koroğ ludu atan zətı,
Çənlibeldə var büsatı,
Bazubənddi amanatı
Allaha tapşırıdım səni!

Kürdoğ lu dedi:

Ş irin sözün zülal elə!
Qara qaşın hilal elə!
Ana, südün halal elə!
Rüsxət ver, mən gedər oldum.

Aldı Mö`minə xanım, dedi:

Mö`minəyəm, sözüm zülal,
Gözüm ala, qaşım hilal

Koroğlu

Südüm olsun sənə halal,
Allaha tapşırıdım səni!

Söz tamam oldu. Mö`minə xanım Koroğlunun bazu bəndini çıxardıb onun qoluna bağladı. Üzündən, gözündən öpüb dedi:

- Oğul, nəbada, nəbada, bir adama kim olduğunu deyəsən. Koroğlunun oğlu olduğunu bilən kimi səni öldürərlər.

Qərəz, ana-oğul görüşdülər, Mö`minə xanım dua eləməkdə qaldı, Kürdoğlu atını sürüb Çənlibelə tərəf yol başladı.

Kürdoğlu üç gün, üç gesə at sürüb, gəlib kürdüstanlı Əhməd xanın vilayətinə çıxdı. Elə kəndin aşağı tərəfi ilə atını sürürdü, bir də baxdı ki, budu, gözəl bir kürd qızı bulaqdan su doldurur. Kürdoğlu atı bulağa tərəf sürüm deyəndə, bir də qız başını qaldırdı yuxarıya. Qızın gözləri elə Kürdoğlunun gözlərinə sataşan oldu. Elə bil ki, Kürdoğlunu ildirəm vurdu. İxtiyarsız atı saxladı. Deyəsən, elə qız da elə oldu. Amma atalar deyiblər ki, kürd qızı yaman sərt olar. Bədxo at kimi nə yüyən verər, nə üzəngi.

Kürdoğlu qızdan su istədi. Mehri xanım dəstini ona uzatdı. Kürdoğlu dəstini alıb, eşq pivəsi kimi başına çəkdi.

Mehri xanım baxdı ki, Kürdoğlu doğrudan da sanlara dəyən bir oğlandı. Qəsdən onu bərkə-boşa salmaq istədi ki, görsün, sözündə möhkəm adamdı, ya yox. Dedi:

Gəl boyun qurbanı olum, ay oğlan,
Çıx get burdan, məndən sənə yar olmaz.
Əmsən ləblərimi ağzın dolar qan.
Çıx get burdan, məndən sənə yar olmaz.

Kürdoğlu aldı Mehri xanımın savabında, görək nə dedi:

Koroğlu

Yar deyibən, çıxıb vətəndən gəldim,
Sənsiz bu yerlərdən dilbər, getməyəm.
Nə məkanın quşu olduğun bildim,
Sənsiz bu yerlərdən dilbər, getməyəm.

Mehri xanım dedi:

Hay desəm, qaladan atarlar oxlar,
Hey desəm, dəryada titrər balıqlar,
Huy desəm, zindana səni qatarlar,
Çıx get burdan, məndən sənə yar olmaz.

Kürdoğlu dedi:

Gələndə anamdan aldım dərşimi,
Çıxarda bilməyəm ərsə səsimi,
Burda kəsdirsən də lap nəfəsimi,
Səni aparmamış, dilbər, getməyəm.

Mehri xanım dedi:

Hay vurram qoşuna tökülər indi,
Salarlar boynuna, oğlan, kəməndi.
Görməzsən Mehridən şəkəri, qəndi
Çıx get burdan, məndən sənə yar olmaz.

Kürdoğlu hirsləndi. Dedi:

Gələn qoşununu yer-yan eylərəm.

Koroğlu

Çəkərəm qılınsı, al qan eylərəm,
Kürdoğ luyam, yurdun viran eylərəm.
Səni aparmamış, dilbər, getmərəm.

Kürdoğ lunun axırda belə qəzəblənməyi Mehri xanımın xoşuna gəldi. Onu bir az da qızışdırmaq üçün aldı, dedi:

De sən handan, bu söz handan?
Var get burdan, əsəm oğ lu!
Yoxsa əl çəkibsən sandan?
Var get burdan, əsəm oğ lu!

Kürdoğ lu dedi:

Yar deyib gəlmişəm bura,
Ürəyimdə vardı yara.
Qorxutma məni dübara,
Gəlmişəm aparam səni.

Mehri xanım dedi:

Hayqırsam səni tutarlar.
Qolun gərdəndə çatarlar.
Dərin quyuya atarlar.
Var get burdan, əsəm oğ lu!

Aldı Kürdoğ lu, dedi:

Hayqırıb girrəm meydana,

Koroğlu

Aman vermərəm düşmana,
Boyadaram qızıl qana.
Gəlmişəm aparam səni.

Mehri xanım dedi:

Mən Əhməd xanın qızıyam,
Mərd ellərin ulduzuyam.
Elçi göndər, irazıyam –
Var get burdan, əsəm oğ lu!

Aldı Kürdoğ lu, dedi:

Mən də kürdəm, Kürdoğ luyam,
Əziz xələf, yurd oğ luyam,
Koroğ lunun qurd oğ luyam,
Gəlmişəm aparam səni.

Söz tamam oldu. Mehri xanım dəstini götürüb düzəldi yola. Kürdoğ lu da atın başını döndərüb, düşdü Mehri xanımın dalına.

Di gəlhagəl, gəlhagəl, gəlib çatdılar bir imarətin qabağına. Mehri xanım bir qapını açıb girdi içəriyə. Kürdoğ lu bildi ki, bura Əhməd xanın evidir. Day eləmə tənbəllik, birbaş atı sürdü xanın qapısına. Bəli, fərraşlar xəbər apardılar xana ki, bəs bir oğ lan gəlib bu nəmdə, bu nişanda, səni görmək istəyir. Əhməd xan izin verdi. Gəlib Kürdoğ lunu apardılar Əhməd xanın yanına. Kürdoğ lu salam verdi. Əhməd xan əleyk alıb yer göstərdi. Elə ki Kürdoğ lu əyləşdi, Əhməd xan üzün ona tutub soruşdu:

– Hə igid, de görüm, nə mətləbin var?

Koroğlu

Kürdoğlunun elə uşaqlıqdan belə bir xasiyyəti var idi ki, hər şeyin düzünü sevərdi. Haça–küçə ilə arası olmazdı. Ürəyində nə var idisə dilində də o idi. Dedi:

– Əhməd xan, gəlmişəm allahın buyruğu, peyğəmbərin şəriəti ilə sizin Mehri xanımı istəməyə. Gərək yox deməyəsən.

Əhməd xan Kürdoğlunun çiyindəki sazdan elə bildi ki, aşıqdı. Dedi:

Bəlalar gələr başına,
Bu sövdadan qayıt, aşıq!
Sözlərin gəlmir xoşuma,
Bu sövdadan qayıt, aşıq!

Aldı Əhməd xanın savabında Kürdoğlu, görək nə dedi:

Qovğa açaram başına,
Mehri yarı ver, qayıdım.
Zəhər qataram aşına,
Mehri yarı ver, qayıdım.

Əhməd xan gördü yox, aşıq çox özündən deyir. Dedi:

Sən gəlmisən azlarla,
Gələn bahar, yazlarla,
Yar sevibsən sazlarla,
Bu sövdadan qayıt, aşıq!

Aldı Kürdoğlu dedi:

Koroğlu

Mən gəlmişəm çoxlarla,
İşim yox qorxaqlarla,
Sanın allam oxlarla,
Mehri yarı ver, qayıdım.

Əhməd xan dedi:

Vardı başının xatası.
Döşündə oxun butası.
Verməz Mehrini atası,
Bu sövdadan qayıt, aşıq!

Aldı Kürdoğlu dedi:

Mən Kürdoğluyam, sanın var,
Qılınsım var, qalxanım var,
Dağ dayanmaz tufanım var.
Mehri yarı ver, qayıdım.

Əhməd xan sazla dediyi kimi, sözlə də dedi ki:

– Mən qızımı sənə vermərəm. Nesə gəlibsənsə, eləsə də çıx get.

Kürdoğlu dedi:

– Mən də Kürdoğluyam, Mehrini almamış bu yerdən gedəsi deyiləm.

Əhməd xan Kürdoğlunun belə özünə çox arxayın olmasından şübhələndi. Dedi:

– Belə yekəxana–yekəxana ki danışırısan, bir de görüm, axır sən kimsən? Haradan gəlib, haraya gedənsən?

Aldı bu sözdə Kürdoğlu görək nə dedi:

Koroğlu

Əhməd xan, bil, mənim yolum,
Dağ ıstandan gələr oldu.
Vardır qılıns vuran qolum,
Dərd bağ rımı dələr oldu.

Qalxanı tutaram başa,
Əlimdən çəkərsən haşa,
Dağ ıstanda Ərəb paşa
Göz yaşımı silər oldu.

Kürdoğ ludu, gəldi dilə,
Misri qılıns aldı ələ.
Yolu düşüb Çənlibelə,
Öz atasın dilər oldu.

Əhməd xan Kürdoğlunun Çənlibelə gedirəm deməyindən şəkkə düşdü. Fikirləşdi ki, bəlkə bu Koroğlunun dəlilərindəndi. Adamlarına göz elədi ki, Kürdoğlunu tutsunlar. Birdən beş-altı adam töküldü Kürdoğlunun üstünə. Kürdoğlu gördü yox, Əhməd xan başqa sürə başladı. O saat anasının sözləri yadına düşdü. Bildi ki, bu da atası Koroğlunun düşmənlərindəndir. Əl elədi qılınsına. Bir ona, bir buna, üstünə düşən adamların hamısını şil-küt elədi. Əhməd xan gördü iş xarabdı. Bir təhər özünü qapıya tərəf verib çıxdı bayıra, qoşuna hay vurdu. Qoşun hər tərəfdən töküldü, Kürdoğlu da işi belə görəndə dayanmayıb özünü atdı çölə. De ona bir qılıns, buna bir qılıns; özünü yetirdi ata. Minib atı, qayıdıb döşəndi qoşunun sanına. Qoşun piyada, Kürdoğlu atlı. Qoşuna bir hay verdi ki, day nə təhər. Vuruşa-vuruşa üzünü tutdu Əhməd xana, dedi:

Koroğlu

Gəl sənə söyləyim, ay Əhməd paşa,
Yön çevirib Çənlibelə gedirəm.
Düşmanlar əlimdən çəkərlər haşa,
Yön çevirib Çənlibelə gedirəm.

At oynadıb Çənlibelə çataram,
Aslan kimi dərələrə yataram,
Kəmənd atıb düşmanları tutaram,
Yön çevirib Çənlibelə gedirəm.

Anamın yolunda qolu bağlıyam,
Atamdan ayırıyam, sinədağlıyam,
Kürdoğluyam, Koroğlunun oğluyam,
Yön çevirib Çənlibelə gedirəm.

Əhməd xan hay vurdu ki qoşun atlansın. Qoşun başladı atlanmağa.
Kürdoğlu qoşunu belə atlanan görəndə aldı, görək nə dedi:

Üzəngi vurun atlara,
Əlləşək əlbəəl bu gün!
Boylayaq çölləri, düzü,
Dolanaq çölbəçöl bu gün!

Qıy vurun qoşun yerisin!
Hökmünüzdən daş ərisin!
Qoşun dörd yanı bürüsün!
Düzülsün dalbadal bu gün!

Koroğlu

Bağ man olub bar istərəm,
Heyva istər, nar istərəm,
Kürdoğ luyam, yar istərəm,
Xan, ya öldür, ya öl bu gün!

Sözünü tamam eləyib, Kürdoğ lu yenə də özünü vurdu qoşuna. Qatım–qatım qoşunu qatladı. Qoşun başladı geriləməyə.

İndi qoşun vuruşmaqda olsun, sizə xəbər verim, Mehri xanımdan.

Mehri xanım gördü atasının qoşunu basılır, əsil fürsətdi. Özünü yetirdi atasının bərabərinə. Zəmini ədəb öpüb dedi:

– Atayı–mehriban, bu qoşunu niyə belə qırdırırsan? Bu sən bildiyin adamlardan deyil. Bu, çənlibelli qoç Koroğ lunun oğ ludu. Onu nə tutmaq olar, nə də öldürmək. Bir də ki, sən elə qoyaq ki, axırda tutub onu öldürdün. Bəs sonra atasına nə savab verəsəksən?

Əhməd xan getdi fikrə. Gördü qız çox ağıllı söz deyir. Çağ ırdı vəziri ki:

– Vəzir, tədbir!.. De görək nə eləyək?

Vəzir dedi:

– Xan sağ olsun, mənim tədbirim belədi ki, istədiyini verək. Bu, çənlibelli qoç Koroğ lunun oğ ludu. Sonra biz onun qabağ ında dura bilmərik. Amma qohum olsaq, xanların, paşaların yanında hörmətimiz birə min artar.

Əhməd xan dedi:

– Onda tez ol davanı dayandır!

Vəzir əmr eləyib qoşunu geri qaytardı. Qoşub ilan ağ zından qurtarmış kimi o saat geri döndü. Vəzir özün yetirdi Kürdoğ luya ki:

– İgid, əl saxla! Xanın ərzi var.

Kürdoğ lunun gözləri elə qızmışdı ki, dedi:

Koroğlu

– Mən xan–man bilmirəm. Ya Mehrini verin, ya torpağınızı torba ilə daşıyasacağam.

Vəzir dedi:

– Sən bir əl saxla, ərzimə mültəfit ol, gör nə deyirəm.

Kürdoğlu dedi:

– Dedim ki, mən ərz–mərz bilmirəm. Ya budu Mehri xanımı verin, ya budu bu şəhərin yerində turp əkəsəyəm.

Vəzir gördü olmayasaq. Dedi:

– Sanım, veririk ey, veririk. Mən elə gəlmişəm onu deyəm.

Kürdoğlu dayandı, dedi:

– Hə, indi ki, verirsiniz, onda əl saxlayıram.

Qərək, Əhməd xan elin dəbi ilə toy eləyib, qızı Mehri xanımı verdi Kürdoğluna. Gəlin gələn gesə Kürdoğlu dedi:

– Mehri xanım, indi bir neçə müddət gərək məni gözləyəsən. Mən gərək gedəm, atamı tapam, sonra qayıdam gələm.

Bu işə Mehri xanım da razı oldu. Əhməd xan da. Elə ki səhər oldu, Kürdoğlu hazırlaşdı, Əhməd xanla görüşdü, vəzirlə görüşdü, Mehri xanımla görüşüb yola düşdü. De günə bir mənzil, Çənlibelə tərəf yol başladı.

Bir gün at sürdü, iki gün at sürdü, üçüncü gün gəlib bir qosaya rast oldu. Atını saxlayıb kəməli–ədəblə qosaya salam verdi. Qosa əleyk deyəndən sonra Kürdoğlu aldı, görək qosaya nə dedi:

Qosa baba, olum mən sənə qurban,

Söylə Koroğludan mənə bir xəbər!..

Görən Çənlibeldə sürürmü dövrən?

Söylə Koroğludan mənə bir xəbər!..

Qəvvas kimi dəryalara dalaram,

Koroğlu

Müxənnət yurduna talan salaram,
Yağ ı düşmanlardan qisas alaram,
Söylə Koroğ ludan mənə bir xəbər!..

Kürdoğ luyam, savan–somərd yaşında,
Öldürrəm namərdi tər savaşında,
Çənlibeldə dəliləri başında,
Söylə Koroğ ludan mənə bir xəbər!..

Söz tamama yetişdi. Kürdoğ lu sazla soruşduğ u kimi, sözlə də Çənlibeli, Koroğ lunu qosadan soruşdu.

Qosa dedi:

– Oğ ul, düz gəlibsən. Bax, o qoşa qayanı görürsənmi? Çənlibel oradı. Bir az at sürsən çatarsan.

Kürdoğ lu qosadan ayrılıb Çənlibelə üz qoydu. Gəlib, Koroğ lunun Yağ ı qoruğ una çatdı. Gördü at da əldən düşüb, özü də. Belə Çənlibelə getmək istəmədi. Düşüb atı ota buraxdı, özü də uzandı ki, bir az dinsic alıb dursun Çənlibelə çıxsın. İndi at otlamaqda olsun, Kürdoğ lu da dinsicəlməkdə, sənə kimdən deyim, dəlilərdən.

Dəlilərdən bir neçəsi: Dəmirçioğ lu, Eyvaz, İsabalı məşq eləyirdilər. Bir də baxdılar ki, Yağ ı qoruğ unda at var. Diqqətlə baxıb gördülər ki, bir adam atı ota buraxıb, özü də uzanıb dinsicini alır. İsabalı dedi:

– Siz işinizdə olun, mən görüm o kimdi?

İsabalı bunu deyib atı əldən qoydu. Bir su içimdə Yağ ı qoruğ una çatdı.

Dedi:

– Ayə, kimsən? Bu atı niyə bura buraxmısan? Dur, atını da götür, düş qabağ ıma!

Koroğlu

İsabalının belə yekə–yekə danışmağı Kürdoğluna asıq gəldi, dinməz–söyləməz yerindən durdu, əl atıb İsabalını, atın üstündən yerə vurdu. Əllərin, ayaqların sarıdı. Sonra qayıdıb yenə də uzandı.

Dəlilər gözlədilər, gördülər İsabalı gəlmədi. Dəmirçioğlu gəldi ki, görsün nə olub, Kürdoğlu onu da tutub əl–ayağını bağladı, yıxdı İsabalının yanına. Eyvaz gəldi, o da elə.

Dəlilər işi belə görüb Koroğluya xəbər verdilər. Koroğlu qalxdı, yaraq–yasağını götürüb gəldi. Gördü iş qiyamətdi. Adlı–sanlı dəlilər hamısı yan–yana düzülüb qurbanlıq mal kimi yatır. Bir kəlpeysərin birisi de böyrün verib yerə uzanıb.

Dəlilər Koroğluya işarə elədilər ki:

– Özünü gözlə! Bu sən deyən sanavarlardan deyil, ehtiyatlı ol!

Koroğlu yanaşdı Kürdoğluya. Dedi:

– Bala, de görüm kimsən? Haradan gəlib, haraya gedirsən?

Kürdoğlu durdu ayağa. Elə Koroğlunu görsək, o nesə deyərlər, quşu qondu, qanı qaynadı. Dedi:

– İgid, de görüm, kimsən? Adın nədi?

Koroğlu dedi:

– Hələ əvvəlsə de görüm, rüsxətsiz buraya niyə–giribsən? Bir də bunları niyə belə eləyibsən?

Kürdoğlu dedi:

– İgid, mən bu saat buradan çıxaram. Onları da buraxaram. Ansaq sən de görüm kimsən? Adın nədi?

Koroğlu dedi:

– Hələ qabaqsa özün bunların əllərini aç. Sonra mən kim olduğumu sənə göstərrəm.

Söz Kürdoğlunu götürdü. Dedi:

Dağıstandan çıxdım bahar fəslində,

Koroğlu

Gəzə–gəzə bu diyara yetişdim.
Bas vermədim, düşmanlardan bas aldım,
Çoxun saldım ahu zara, yetişdim.

Anamdan ayrıldım, mən gəldim belə,
Düşmanın qanını döndərrəm selə,
Gəzə–gəzə yetdim bu Çənlibelə,
Çəksələr də məni dara, yetişdim.

Kürdoğ luyam, hər yaraya dözərəm,
Qılins əldə, qalxan qolda gəzərəm,
Hamınızı, bil, yan–yana düzərəm,
Eyləyəyəm günü qara, yetişdim.

Söz tamama yetişdi. Koroğlu dedi:

– Tez ol, aç onların əlini. Sonra danışarıq.

Kürdoğlu asıqla dedi:

– Mən bağlamışam. Basarırsan sən aç!

Bunu deyib əlini uzatdı qılinsa. Koroğlu da misri qılinsa əl eləyib özün atdı onun üstünə. Vuruşma başlandı. Qılınslar, qalxanlar elə dəyirdi ki, elə bil ildırım çaxırdı. Nə qədər vuruşdular bilmirəm, axır ki, qılinsdan bir kar hasil olmadı, tullayıb bir–birini qurşaqladılar. Yağ qoruğu döndü oldu pəhləvan meydanı. Day bir–birinə o ki fənd–fel var idi gəldilər, o ki güs vurmali idi, vurdular. Bir şey çıxmadı ki, çıxmadı. Axırı ikisi də yorulub əldən düşdü. Çəkilib hərəsi oturdu bir tərəfdə. Yorğunluqlarını alıb bir də durdular, təzədən yapışdılar. De o yana, bu yana, Kürdoğlu bir güs verib, Koroğlunun dizlərini gətirdi yerə. Basıb altına, çökdü sinəsinə.

Dedi:

– İgid, adını de, kimsən?

Koroğlu

Koroğlu heç dara düşəndə adını deməzdi. Həmişə ayrı ad deyərdi.

Dedi:

– Adımı neynirsən? Basmısan, kəs!

Kürdoğlu durdu. Dedi:

– Yox, adını deməsən səni öldürməyəm.

Koroğlu dedi:

Neyləyirsən məndən ad xəbər alıb?
Düşman qanın yerə salayan mənəm.
Qoşunlar talayıb, tüplər dağ idən,
Şəhərlər üst-üstə talayan mənəm.

Aldı Kürdoğlu dedi:

Qeyzə gəlib hərdən nə`rə vuranda,
Dəlilər qol-qola bağlayan mənəm.
Qılıns çəkib mərd meydana girəndə,
Sinələr çal-çarpaz dağlayan mənəm.

Koroğlu dedi:

İgid olan heç ayrılmaz elindən,
Tərən olan sona verməz gölündən,
Şahlar zara gəlib somərd əlindən,
Leşi leş üstünə qalayan mənəm.

Aldı Kürdoğlu dedi:

Dava meydanından qaçırdım paşa,

Koroğlu

Qovub dəliləri doldurdum daşa,
Axırda çəkərsən əlimdən haşa,
Başı baş üstünə tığ layan mənəm.

Koroğlu dedi:

Koroğlu deyiləm, ona timsalam,
Həm Rüstəmi–Zalam, həmi Salsalam,
Neçə xotkarları taxtından salan
Qənimlər üstündə ulayan mənəm.

Aldı Kürdoğlu dedi:

Kürdoğluyam, mərd meydanda qalaram,
Qənimlər başına qılın çalaram.
Yağı düşmanlardan qisas alaram,
Seçibən gövhəri bağ layan mənəm.

Söz tamama yetişdi. Kürdoğlu dedi:

– İndi ki demirsən, demək qorxursan. Mənim də qorxaqlarla işim yoxdu. Götür, dəlilərini də bağışladım sənə. Açıllarını, apar!

Koroğlu dedi:

– Yox, atalar üçəsən deyiblər.

Bunu deyib yapışdı Kürdoğlunun qurşağından yenə də başladılar. Bu dəfə də Kürdoğlu Koroğlunu yıxdı, yenə də öldürməyə əli gəlmədi. Durdu, dedi:

– İgid, bəsd.

Koroğlu dedi:

– Yox, bir də yapışsayıq.

Koroğlu

Kürdoğlu qəzəblə dedi:

– İgid, bu dəfə basdım, kəsəsəyəm.

Koroğlu dedi:

– Bu dəfə basılısam, mən özüm öz başımı kəsəsəyəm.

Təzədən üçünsü dəfə yapışdılar. Bu dəfə Koroğlu başladı hiyləyə.

Bunlar burada vuruşmaqda olsunlar, sənə kimdən deyim, Nigar xanımdan. Dəlilərdən birisi qaçdı Nigar xanımın yanına ki:

– Bir zor pəhlivan gəlib, Dəmirçioğlunu, Eyvazı, İsabalıni tutub əllərini bağlayıb, Koroğlunu da iki dəfə yıxıb, bu dəfə də yıxsadı öldürəsək.

Nigar xanım, dəlilər, xanımlar, hamısı yüyürüşdülər, çatdılar ki, ikisi də şirə, pələngə dönüb bir–birini eşirlər.

Nigar xanım nə qədər elədisə onları ayıra bilmədi. Kürdoğlu savan, təsrübəsiz, Koroğlu yüz ilin Koroğlusunu. Kürdoğlu yoruldu. Koroğlu bir dəli nə`rə çəkib Kürdoğlunu götürüb yerə vurdu. Çöküb sinəsinə xənsəri çəkdi ki, başını kəsin. Nigar xanım tutum xənsəri onun əlindən aldı.

Dedi:

– O səni iki dəfə yıxıb kəsməyib. Sən onu bir dəfə yıxsadı kəsirsən? Heç bu namərdlik Koroğlu adına yaraşarmı?

Kürdoğlu bildi ki, bu, Koroğludu. Özünü saxlaya bilmədi, dedi:

Anadan olandan çox mərd olmuşam,
Şirin ləhsəliyəm, xoş nişanlıyam.
Meydanda düşməna qanlar ağladan,
Biləyi qüvvətli, gözü qanlıyam.

Savankən özümü çöllərə saldım,
Qəm məni çulğadı, dəryaya daldım,
Hər yerdə namərddən qisasım aldım,
Mərdlər arasında adlı–sanlıyam.

Koroğlu

Bir dərd bilən yoxdu dərdim çağ layam,
Dost yolunda mən də qolu bağ layam,
Kürdoğ luyam, Koroğ lunun oğ luyam,
Yerim xəbər alsan dağ ıstanlıyam.

Hamı mat–məttəl dayandı.

Koroğ lu dedi:

– Mənim oğ lum yoxdu. Sən yalan deyirsən.

Kürdoğ lu dedi:

– Var. Mən Ərəb paşanın qızı Mö`minə xanımın oğ luyam. Bu da sənin bazubəndin.

Bunu deyib Kürdoğ lu qolundakı bazubəndi Koroğ luya göstərdi.
Dəli Koroğ lunun dəli könlü soşdu. Oğ lunu qusaqlayıb dedi:

Başına mən dönüm, gül üz lü oğ ul,
Koroğ lu deyilən igid mənəm, mən!
Dəli paşaları taxtından salan,
Koroğ lu deyilən igid mənəm, mən!

Müxənnət olubdu qabağ ımda xar,
Xotkara yurdu nu eyləmişəm dar,
Söylə Mö`minədən mənə bir xavar
Koroğ lu deyilən igid mənəm, mən!

Səd afərin qaynağ ına, soşuna,
Yağ ı düşman gələ bilməz tuşuna,
Koroğ luyam, oğ ul, dönüm başına,
Koroğ lu deyilən igid mənəm, mən!

Ustad deyir o gün Çənlibeldə bir şənlik oldu, bir kef oldu ki, hələ tarixlərdə belə şey yazılmayıb. Axırda Kürdoğlu Koroğludan rüsxət alıb, Mehri xanımı gətirmək üçün Əhməd xanın yanına getdi.

HASAN PAŞANIN ÇƏNLİBELƏ GƏLMƏYİ

Qasid qasidin dalına düzülmüşdü. Xotkara gündə bir xəbər gəlib çatırdı. Özü də bir–birindən qara, bir–birindən bəd xəbərlər: Bolu bəyin ölməyi, Ərəb Reyhanın ölməyi. İndi də xəbər gəlib çatmışdı ki, Koroğlunun oğlu tapılıb gəlib. Özü də nesə oğul? Elə bir bundan hesabına apar ki, Koroğlunun özünü iki dəfə yıxıb.

Bu xəbəri eşidəndən sonra xotkarın əli lap yerdən–göydən üzüldü. Tez bir qasidi bir namə ilə göndərdi Hasan paşaya ki, «gərək əlində yağ da daşsa, qoyub, özünü mənə yetirəsən».

Hasan paşa namədən hali olub qaldı mat–məttəl ki, nesə eləsin? Getsin, nesə getsin? Getməsin, nesə getməsin? Çox götür–qoydan sonra baxdı ki, getməkdən başqa çarəsi yoxdu. Tədarük görüb İstambula yola düşdü.

Xotkar Hasan paşanı görsək, elə birinsi sözü bu oldu ki:

– Hasan paşa, bir mənə de görüm nəyi gözləyirsən? Gözləyirsən ki, Koroğlu gəlib səni Toqatda, mənə də İstambulda öldürsün.

Hasan paşa dilini saldı işə. Min yerdən min bəhanə gətirdi. Ansaq heç biri bir quruşa dəymədi. Xotkarın axırını sözü bu oldu ki:

– Hasan paşa, bilmirəm. Sənə qırx gün möhlət verirəm. Ya budu ki, gərək Çənlibeli dağıdıb, Koroğlunun başını gətirəsən, ya budu ki, qırx birinci gün sənin özünü dar ağ asından asdırasağam.

Koroğlu

Hasan paşanın qüdrəti qalmadı ki, birsə kəlmə kəsə. Ordan durub, birbaş gəldi Toqata. Qoşun böyüklərini yığıb başladı hazırlığa. İndi Hasan paşa burada hazırlaşmaqda olsun, sənə deyim aşib Sünundan. Aşiq Sünun bütün bu şeylərin hamısını sikindən bikinə kimi əl altından öyrənib, daban aldı Çənlibelə. Əhvalatı nesə ki biz bilirik, eləsə Koroğluya danışdı. Koroğlu dedi:

– Eybi yoxdu. Siz öz işinizdə olun! Qoyun gəlsin. Hasan paşa ilə də burada görüşərik.

Bu sözdə Dəli Həsən yeridi qabağa dedi:

– Koroğlu, özünə çox da arxayın olma! Buna Hasan paşa deyərlər. Bu nə Bolu bəyə bənzəməz, nə də Ərəb Reyhana. Qoy biz də hazırlaşaq.

Dəlilər də, xanımlar da hamısı Dəli Həsənin fikrini bəyəndilər. Axırda belə oldu ki, Dəli Həsən dəlilərin üç min say-seçməsin ayırub, Çənlibelin Toqat baxarındakı bəndələri tutdu. Başladılar Hasan paşanı gözləməyə.

Bir gün keçdi, beş gün keçdi, on beş gün keçdi. Hasan paşadan bir xəbər çıxmadı.

Günlərin bir günü səhər tezdən Koroğlu bir də baxdı ki, budu, keşikçi bir adam gətirir. Gəlhagəl, gəlhagəl, Koroğlu baxdı ki, bu adam elçi paltarındadı. Soruşdu:

– Kimsən? Nə istəyirsən?

Elçi ədəb salamını yerinə yetirib dedi:

– Qoç Koroğlu, mən sənənin dostun Ələmqulu xanın qasidiyəm. Gəlmişəm sənə xəbər verəm ki, Ələmqulu xan öz başının adamları ilə sənə qonaq gəlir.

Koroğlu dedi:

– Xoş gəlir, səfa gətirir. Hər kim mənə qonaq gəlsə, gözümün üstündə yeri var.

Koroğlu

Ondan Dəmirçioğlunu, Eyvazı, bir də Gürsüoğlu Məmmədi çağırdı ki:

– Tez olun, hazırlıq görün! Gərək Ələmqulu xanı ilə qarşılayaq ki, Gürsüoğlu Məmmədin, bir də Ruqiyyə xanımın başı aşağı olmasın.

Hazırlıq başlandı. Qoyun kəsən kim, osaq yandıran atını tumarlayan kim, paltarını hazırlayan kim, elə oldu ki, elə bil Çənlibel toya hazırlaşır. Koroğlu tez bir adam qaçırtdı Dəli Həsənin yanına ki, əhvalat belədi. Qonaq gəlir. Tez gəlsin. Ondan üzünü tutdu elçiyə ki:

– Yaxşı, xan nə vaxt gələsək?

Elçi dedi:

– Qoç Koroğlu, xan gəlib. Mən onları Çənlibelin ağaslığında bulağın başında qoyub gəldim. Dedilər ki, biz Koroğlunu burada gözləyəsəyik.

Koroğlu qalxdı ayağa ki:

– Evin yıxılsın, bəs səhərdən niyə bunu mənə demirsən? Kişinin yanında biabır olduq. De görüm, neçə nəfərdirlər?

Elçi dedi:

– Hamısı, vur–tut, xan özü qarışıq yüz əlli nəfərdirlər.

Koroğlu hay vurdu yeddi yüz dəli atlansın. Özü də Dəli Mehtəri səslədi ki, Qıratı gətirsin. Bəli, dəlilər atlandı. Qırat gəldi. Koroğlu ayağını qoydu üzəngiyə ata minsin, nə fikirləşdi, nə fikirləşmədi, birdən üzünü Bəlli Əhmədə tutub dedi:

– Bəlli Əhməd, mən qayıdınsa o elçinin əlinə–ayağına zənsir vurub, göz altında saxlarsan.

Bəlli Əhməd «baş üstə» deyib, o saat bir ağır kotan zənsirini saldı elçinin boynuna. Elçi işi belə görəndə qışqırdı ki:

– Bu nədi? Mən bu saat gedib xana deyəsəyəm. Qonağın elçisini də zənsirə vururlar?

Bəlli Əhməd dedi:

Koroğlu

– Ayə, narahat olma! Bu bizim qaydamızdı. Elə ki Koroğlu qayıdıb gəldi, ondan sonra səni lap yuxarı başda oturdasağ am

Elçi başladı dartınıb–çırpınmağa ki:

– Mənə heç bir şey lazım deyil. Bu saat məni buraxın, mən çıxıb gedirəm.

Koroğlu nə fikirləşdi, nə fikirləşmədi, birdən misri qılınsı çəkib sumdu elçinin üstünə, tutdu onun boğazından ki:

– Bu saat de görüm, sən kimsən? Buraya nəyə gəlmisən? Yoxsa başını bədənindən ayırasağ am.

Elçi işi belə görəndə düşdü Koroğlunun ayaqlarına ki:

– Amanın birsə günüdü, Koroğlu! Bir qələtdi eləmişəm əsədım ilə. Mənə yazığın gəlsin. Bir sürü külfətim var. Aman ver, deyim.

Koroğlu dedi:

– Amandı de! Amma yalan desən, vay halına!

Elçi dedi:

– Vallah–billah, birsə kəlmə yalan desəm, hər nə bilirsən elə! Nesə ki var, düzün deyəsəyəm. Amma gərək söz verəsən ki, məni buraxasaqsan.

Dəlilər, xanımlar hamısı mat–məttəl qaldılar ki, görəsən bu nə sirrdi. Koroğlu dedi:

– Dedim sənə ki, amandasan. Danış!

Elçi başladı ki:

– San Koroğlu, mən səhərdən hər nə demişəmsə hamısı yalandı. Mən heç bilmirəm ki, Ələmqulu xan kimdi. Məni buraya göndərən toqatlı Hasan paşadı. Budu, on beş min qoşun ilə gəlib sənün üstünə. Bu adla istəyir ki, səni aparıb qabaqsa özünü tuta, sonra da Çənlibelə yerləş eləyə.

Koroğlu qayıdıb oturdu, dedi:

– Yaxşı, bəs qoşun haradadı?

Elçi dedi:

Koroğlu

– Biz buraya axşam çatmışıq. Gesə ilə qoşunu bəndərgahlarda gizlədib, özü yüz–yüz əlli adamla səni bulaq başında gözləyir.

Koroğlu getdi fikrə. Elə bu dəmdə Dəli Həsənin dalınsa gedən adam başı lovlı gəldi ki:

– Hər yeri ələk–fələk elədim. Nə Dəli Həsən var, nə də dəlilər. Bütün bəndərgahlar da boşdu.

Koroğlu qalxıb tutdu onun boğazından ki:

– Sən nə danışırısan?

Dəli dedi:

– San Koroğlu, məni niyə öldürürsən? Mən işin olanın sənə deyirəm. İnanmırsan adam göndər, yoxlatdır.

Tez dəlilərdən bir neçəsini göndərdilər. Xəbər gəldi ki, bəs deyilən doğrudu. Nə Dəli Həsən var, nə də ki dəlilər. Koroğlunun gözləri döndü qan çanağına. Elə oldu ki, day bir adam sürət eləyə bilmədi ağzını açıb bir kəlmə dinə. Nigar xanım işi belə görəndə durub gəldi qabağa. Dedi:

– Koroğlu, belə dayanmaqdan bir şey çıxmaz. Olan olub. İndi bir tədbir görmək lazımdı. De görək, nə eləyək. O nesə deyərlər, düşman kəsib qapının ağzını.

Koroğlu elə bil yatmışdı, oyandı. Durdu ayağa. Amma durdu, nə durdu. Elə qalxdı ki, elə bil Qaf dağı gurultu ilə yerindən oynadı. Elə birsə bunu dedi ki:

– Neynək. Qoy olsun.

Sonra üzün Eyvaza tutdu, dedi:

– Dəlilərdən iki min götürüb kəsərsən bəndərgahları. Onu–bunu bilmirəm. Çənlibelə bir adam buraxsan, başını özüm kəsəyəm.

Ondan döndü Dəli Mehtərə, dedi:

– Dəlilərdən yetmiş nəfər götür. Hasan paşanın qabağına gedəsəyik.

Koroğlu

Koroğlunun bu sözündən dəlilər qaynamağa başladılar. Koroğlu baxdı ki, dəlilər buna razı deyirlər. Amma qorxudan da bir adam sürət eləyə bilmir ki, danışsın, dedi:

– Tez olun! Gərək Hasan paşa başa düşməsin ki, biz onun işdəklərini bilmişik.

Sonra üzün tutdu Dəmirçioğluya, dedi:

– Qorxmursan ki?

Dəmirçioğlu güldü. Dedi:

– San Koroğlu, sən rüsxət ver, onları kotan zənsiri ilə Toqatasan qovlayım. Qorxmaq nədi?

Koroğlu dedi:

– Hazırla zənsirini! Yerdə qalan dəlilərin hamısını götürüb kəsərsən Yağrı qoruğunun bəndərini. Elə ki, mən dava başladım, özünü vurarsan qoşuna. Ya budu gərək hamımız qırılaq, ya budu gərək Çənlibelə düşmən ayağı dəyməyə. Amma dəstənin içinə qorxaq adam buraxma. Araya pərxaşlıq salar.

Qərəz, Koroğlu elə ki deməlisini dedi, tapşırmasını tapşıraraq qurtardı, atı mindi, Dəli Mehtəri yetmiş dəli ilə götürüb düzəldi yola.

Çənlibel dəydi bir–birinə. Eyvaz hay vurdu, iki min dəli belə ayrıldı. Dəmirçioğlu hay vurdu, iki min dəli belə ayrıldı. İş belə görəndə xanımlar da qalxdılar ayağa, soyunub tökdülər yerə. Qılıns götürdülər, qalxan götürdülər, altdan geyinib üstədən qıfıllandılar, üstədən geyinib altdan qıfıllandılar, Eyvaza qoşulub bəndərgahlara çıxdılar. İndi hərə öz işində olsun, biz görək Koroğlugil nə elədilər.

Koroğlu dəlilər də yanında gəlib çatdı elçinin dediyi bulağın yanına. Koroğlu elə gedirdi ki, guya heç bir şeydən xəbəri yoxdu. Bulağa bir az qalmış baxdı ki, budu nesə ki elçi demişdi, olar yüz, yüz əlli adam əyləşiblər burada. Elə ki Koroğlugili gördülər, hamısı qalxdılar ayağa. Koroğlu da gəlib çatdı. Usadan bir xoş gəldin eləyib soruşdu:

Koroğlu

– Bəs hanı xan?

Bu sözdə Hasan paşa yeridi qabağa, dedi:

– Koroğlu, xan yoxdu, gələn paşadı. Sənə mən zəhmət vermişəm. Ansaq məni gərək bağışlayasan. Mən qorxdum ki, sən gəlməyəsən, odu ki sənin dostun Ələmqulu xanın adını verdim.

Koroğlu dedi:

– Gəlmisən, lap yaxşı eləmisən. Qonaq ki var, bizim əzizimizdi, iki gözümüzüdü. Buyurun gedək! Hamınıza gözümüz üstə yer var.

Hasan paşa dedi:

– Əziz olasan. Mən elə bilməsəydim, heç Toqatdan durub buraya gəlməzdim. Mən bilirdim ki, sən mərd adamsan. Məni bu qosa vaxtında başı aşağı eləməzsən.

Koroğlu dedi:

– Allah eləməsin. Başı aşağı düşmənin olsun. Buyurun gedək! Ayə, Dəli Mehtər, qonaqlara yol göstər!

Hasan paşa dedi:

– Yox, Koroğlu, gəl elə biz söhbəti indi buradasa eləyək. Eybi yoxdur. Elə getmiş kimi varıq. Vaxt olar, inşaallah, Çənlibelə də gedərik. Bir də mən Çənlibelə belə getmək istəmirəm. Oraya, allah qoysa, mən gərək başqa sür gedəm.

Koroğlu hərifin sözlərini başa düşdü. Ürəyində dedi: «Ay sənin o meyidini görüm. Allah qoysa, səni Çənlibelə mən öz istədiyim kimi aparasağam».

Koroğlu Hasan paşa ilə danışa–danışa ətrafa nəzər yetirdi. Gördü qosa tülkü qoşunu elə gizlədib ki, bir nəfərinin də başı görsənmir. Hasan paşa dedi:

– Düş, Koroğlu! Düş, elə söhbətimizi bu bulağın başında eləyək.

Koroğlu bir yoldaşlarına baxdı, başa düşdü ki, heç kəs onun atdan düşməyinə razı deyil. Heç əslinə baxsan, belə yerdə atdan düşmək ağıllı

Koroğlu

iş də deyildi. Amma ki Koroğlu bunu öz qeyrətinə sığışdırma bilmə. Fikirləşdi ki, əgər atdan düşməsəm, deyərlər qorxdu. Odu ki, elə birdən aşırılıb atdan düşdü, yüyəni Dəli Mehtərə verib, özü Hasan paşanın yanına gəldi. Koroğlu elə səld atdan düşdü ki, dəlilər heç bir şey eləyə bilmədilər. Durub gözləməyə başladılar.

Bəli, elə ki Koroğlu ilə Hasan paşa bulağın başında qabaq-qabağa əyləşdilər, Hasan paşa sözə başlayıb dedi:

– Koroğlu, məni xotkar sənin yanına göndərib. Bəsdi bu qədər xotkara düşmən oldun. İstəyirəm xotkarla səni barışdıram. Xotkar deyir, o mənim böyük oğlum, Bürsü Sultan kiçik oğlum. İstəyir köçüb yanıma gəlsin, istəyir elə Çənlibeldə otursun, istəyir bütün qoşunun sərkərdəliyini ona tapşırım. Sən də day uşaq deyilsən. Bilirsən ki, bu işin axırı yoxdu. Savanlıq idi, elədin. O nesə deyərlər, day həvəsdi, bəsdi. Gəl bu daşı ətəyindən tök. Elə buradan birbaşa mənimlə gedək İstambula, qurtarsın getsin. Koroğlu dedi:

– Hasan paşa, adam var, o nesə deyərlər, dil işlədər, adam var əl işlədər. Mən indiyə kimi əl işlətmişəm. Odu ki, dildə sənin kimi yağlı-yaxşı kəsib doğraya bilməyəsəyəm. Mən sözü bir dəfə deyərəm. Onu da dəyişməyəm. Nə qədər ki, bu dünyada mən varam, xotkar var, mən ona düşmənəm. Siz elə bilməyin ki, mən sizin işlərinizi bilmirəm. Xotkar səni buraya niyə göndərib, sən buraya nesə gəlmisən, hamısı mənə bəllidi. Mən Koroğluyam. Məni aldatmaq, tora salmaq olmaz. Əlim, ayağım dəyməmiş qoşununu da götür, çıx burdan get! Mən xotkara da düşmənəm, sənə də.

Bunu deyib, Koroğlu durdu ayağa, Hasan paşa da durdu. Amma Koroğlunun gözü ətrafda idi. Hasan paşa nə elədi, nə sürə xəbər verdisə, Koroğlu bir də baxdı ki, dörd bir ətrafdan qoşun qalxdı ayağa. Yavaş-yavaş başladılar yeriməyə. Koroğlu gördü hə, nesə fikirləşmişdisə eləsədi. Hasan paşa onu salıb qoşunun düz ortasına. Özü də qoşun nə qədərdir?

Koroğlu

Adam elə bil göbələkdi yerdən çıxır. Bir su içim saatda dörd bir, tərəf oldu adam.

Koroğlu bir belə baxdı, dedi:

– Hasan paşa, sən deyirdin ki, mən xotkarın böyük oğluyam. Yaxşı, bəs oğulu atanın yanına aparmaq üçün bu qoşun, bu sürsat, bu səbbəxana nəyə lazımdı?

Hasan paşa dedi:

– Koroğlu, sən indi mənim əlimdə əsirsən. Burada on beş min qoşun var. Min sanın olsa, biri mənim əlimdən qurtarmayasaq. Gəl nahaq qana bais olma! Öz xoşunla təslim ol!

Koroğlu ətrafına nəzər salıb gördü qoşun getdiklə irəliləyir. Lap üzük qaşı kimi qalıblar arada.

Dedi:

– Hasan paşa, özün bilirsən ki, neçə dəfələrlə mənim əlimə fürsət düşüb, amma səni öldürməmişəm. Sən elə bilmə ki, mən səndən qorxmuşam, ya öldürə bilməmişəm. Yox, mən səni, bax, bu gün üçün saxlayırdım. İndi ya sənə verən allah, ya mənə.

Koroğlu bunu deyib istədi ata tərəf getsin. Hasan paşa hökm elədi başındakı adamlar birdən siyirməqılıns töküldülər onun üstünə. Dəli mehtər istədi dəlilərə hay vursun, Koroğlu əl elədi ki:

– Dayan!

Ondan döndü, Hasan paşaya dedi:

– Hasan paşa, gəl bu qoşunu qırdırma! Sən də atını min, mən də. Bu meydanda vuruşaq. Ya sən məni öldür, ya mən səni. Bununla da davamız qurtarsın.

Hasan paşa dedi:

– Bunlar hamısı qorxaqlıqdandı. Mən sənin fikrini başa düşürəm. Sən bizi yubatmaq istəyirsən. Ansaq keçmiş ola. Xotkarın fərmanı budu ki, sənün ya başını aparam, ya özünü.

Koroğlu

Hasan paşa bunu deyib birdən başının adamlarına hay vurdu ki:

– Tutun, bağ layın qollarını!

Adamlar töküldülər. Koroğlu əlindəki şeşpəri tovlayıb bir sağa hərlədi, bir sola hərlədi, özünə yol açıb çıxdı. Dəli Mehtər Qıratı buraxdı. At bir dəfə fırxırıb dördəmə özünü Koroğluya yetirdi. Koroğlu qızılquş kimi sıçrayıb atın belinə düşdü. Ondan üzün Hasan paşaya tutub dedi:

Mən dəliyə hədyan söyləmə paşa,
Hünərlisən, gəl meydana, əfəndim!
Dağ ıdar ölkəni, çevirəm taxtın,
Bularam səmdəyin qana, əfəndim!

Mən bələdəm sənin səngi-şəstinə,
Qılıns çəkib girməm bu gün qəsdinə,
Hayqırıb meydanda gəlsəm üstünə,
Yetirərəm səni sana, əfəndim!

Baş əymərəm xotkar yazan fərmana,
Gələrsən əlimdən axır amana,
Koroğluyam, nə`rəm çıxar asmana,
Qoşun qaçar dörd bir yana, əfəndim!

Söz tamama yetişdi. Koroğlu bir dəli nə`rə çəkib vurdu qoşuna. Hasan paşa da hay vurdu, qoşun dörd tərəfdən töküldü. Koroğlu üzün Yağı qoruğuna tutub dedi:

Mərd igidlər, dava günü gəlibdi,
At sürüb meydana çıxan gündü bu.
Müxənnətlər tər savaşa varıbdı,

Koroğlu

Vuruban atından yıxan gündü bu.

Somərd igid heç qaçarmı meydandan?
Qılıns çəkib hayıf alağ düşmandan!
Qorxaq kəslər boyun əyib pünhandan
Sinilib xəlvətdən baxan gündü bu.

Qoç Koroğlu, qılıns götür dəstinə!
Müxənnət paşalar dolub qəsdinə,
Qarı düşman hüsum edib üstünə,
Nizəni gözünə soxan gündü bu.

Dəmirçioğluya elə bir işarə bəs idi. Hay vurdu, dəlilər siyirməqılıns töküldü qoşunun üstünə. Hasan paşa kişi belə görəndə hay vurdu ki, qoşun o tərəfə yerisin. Koroğlu dedi:

– Hasan paşa, görürsən ki? Bax, indi sən mənim əlimdəsən. Bir həmlədə səni yerlə yeksan elərəm. Amma ki, dəymirəm. Qoşununa sərkərdəlik elə!

Dava qızışdı. Koroğlu dəliləri davada görəndə ürəyi telləndi. Dedi:

Dolun at belinə, qoç dəlilərim,
Xotkarı taxtından endirək, hoydu!
Talayaq mülkünü, alağ sanını,
Evini başına endirək, hoydu!

Şığıyıb üstünə qəddini bükək!
Gərək Çənlibelə min əsir çəkək!
Paşanın başında gəlin turp əkək!
Şahın çırağını söndürək, hoydu!

Koroğlu

Bir hayqırsam, polad qollar boşalar,
Düşmanlar əlimdən çəkər haşalar,
Öldürək xotkarlar, qıraq paşalar,
Meydanı məhşərə döndərək, hoydu!

Qeysəri öldürək, sərdarı tutaq,
Böyüyün, kiçiyin qol-qola çataq,
Ərəb at döşünə sümləsin qataq,
Çənlibelə əsir göndərək, hoydu!

Gələr Koroğlunun damaqlı çağı,
Dəlilər məslisdə, xan Eyvaz sağ ı,
Aladı gözləri, qaşları yağ ı,
Bulğ arlı xanımı dindirək hoydu!

Söz elə təzəsə tamam olmuşdu ki, qoşunun dal tərəfindən bir nə`rə səsi gəldi. Koroğlu da, Hasan paşa da hər ikisi geri döndülər. Koroğlu baxdı ki, Dəli Həsən üç min dəli ilə daldan özünü vurdu Hasan paşanın qoşununa. Koroğlu qaldı məəttəl ki, bu nesə olan işdi. O əvvəl-əvvəl elə bildi ki, Dəli Həsən Hasan paşanın köməyinə gəlir. Baxdı ki, kömək nədi? Dəli Həsən bir su içim saatda Hasan paşanın qoşununu qatım-qatım qatlayıb, ağnatdı bu tərəfə. Dava qızışdı, nə qızışdı. Dəli Həsən qızğın davada qışqırıb dedi:

– Ayə, Dəmirçioğlu, vur!.. Qabaq sənin, dal mənim görək kim tez qurtarasaq?

Dəmirçioğlu sözü eşitsək, qılınsı atdı yerə. Əl eləyib belindən kotan zənsirini açdı. Dedi:

Koroğlu

- Dəli Həsən, mənim dəstəm xırdadı. Görürəm ki, zənsiri tovlamasam səndən geri qalasağ am. Ya mədəd!

Zənsiri başladı hərləməyə. Qabaq kəsildi, dal kəsildi. Ortada da Koroğlu özü. Qoşun başladı sağa, sola yayılmağa.

Eyvaz Hasan paşanın qoşununu belə görəndə qalxdı ayağa. Atı minib bəndərgahlardakı dəlilərə, hay vurdu. İki min dəli də Eyvazla sol tərəfdən təpildi qoşuna. Koroğlu işi belə görəndə Qıratı sövlana gətirdi, dedi:

Qıratım kişnəyib girər,
Atılır meydan başına
Qılins çəkib dəlilərim
Od ələr düşman başına.

Yaxşı ər yaxşı at minər
Ortada göstərər hünər,
Atılanda nizə, şeşpər
Qaldırar qalxan başın.

Gər girişsəm çalhaçala,
Quş gərəkdə qanad sala,
Çəkib uçurdaram qala
Bəy, paşa, sultan başına.

Dava günündə Eyvaz xan
Yüz yağ ıya verməz aman,
Dolanıb olasan qurban
Bir belə oğlan başına.

Koroğlu

İgiddə olar namus, ar,
Dar gündə görər güsü kar.
Koroğlu, dəlilər, Nigar
Yığılar dövrən başına.

Hasan paşa gördü iş şuluqdur. Belə getsə buradan bir nəfər adam qurtara bilməyəsək. Odur ki, hərçi–badabad deyib atın başını döndərdi, bir dəstə qoşunla Koroğluya hüsum elədi. Koroğlu misri qılınsı çəkib onları qabaqladı. De bir sağa vurdu, bir sola vurdu, qoşunun ağzını sındırıb qaçağa saldı. Üzün dəlilərə tutub dedi:

Xotkar üstümüzə qoşun göndərdi,
Qırın, dəlilərım, eyləyək səngi!
Çıxın qarınsa tək dolun hər yandan!
Bilin ölkələrin mənəm firəngi.

Əlli nədi, altmış nədi, yüz nədi?
Daldalarda tə`nə–tə`nə söz nədi?
Dərə nədi, təpə nədi, düz nədi?
Mənəm gürbələrin şiri, pələngi!

Yaranandan bu meydanda tək mənəm.
Hər ləkə paşaya boyun əymənəm.
Qəsəm olsun, tər savaştan dönənəm,
Axır suda sınar suyun səhəngi!

Koroğlu fərmanı mərdi–mərdana,
San–dil ilə qılıns vurram düşmana,
Baş əymirəm nə sultana, nə xana,

Koroğlu

Mənəm igidlərin yeki-irəngi!

Axır ki, qoşun davam gətirə bilməyib təslim oldu. Koroğlu hay vurub davanı dayandırdı. Hasan paşanın özünü də əsirlərin qabağına salıb Çənlibelə gətirdi.

Dünya xanım atası Hasan paşanı görsək, xanımların arasından çıxıb, Koroğlunun qabağına gəldi. Örpəyini açıb Koroğlunun ayaqlarına atmaq istədi ki, Koroğlu Hasan paşanı ona bağışlasın. Koroğlu qoymadı. Qolundan tutub qaldırdı. Öz əli ilə örpəyi onun başına salıb dedi:

– Sən dayan, Dünya xanım! Mən onu öldürməyəsayəm. Mənim onunla ayrı işim var.

Ondan üzünü dəlillərə tutub dedi:

– Hanı Dəli Həsən?

Dəli Həsən dəlilərin içindən çıxıb Koroğlunun qabağına gəldi. Yetişəndə qılınsını çıxardı, iki əllərinin üstündə tutub Koroğlunun qabağında diz çökdü. Dedi:

– Qoç Koroğlu, hər şeydən qabaq mənim böyük bir taqsırım var. Gərək ondan keçəsən. Mən sənə xəbər verməmiş bəndərgahları boşaldıb, dəliləri götürüb getmişdim. Amma onu deyim ki, mən qəsdən belə eləmişdim. Hasan paşanın qoşun ilə gəlməyini keşikçilər axşamdan mənə dedilər. Onun qoşunu nesə yərbəyer eləməyini, nesə pusqu düzəltdiyini mən görmüşdüm. Qorxdum ki, işi sənə xəbər versəm, Çənlibelə səs düşsə, düşmən işi bilə, fikrini dəyişsə. Odu ki, səssiz-sədasız dəstəni götürüb gesə ilə onların dalında pusquya girdim.

Koroğlu dedi:

– Afərin! Mən elə belə də fikirləşirdim. Mən indi sənə bu günkü işinin əvəzini vermək istəyirəm.

Ondan üzünü tutdu Hasan paşaya. Dedi:

Koroğlu

– Hasan paşa, sən mənim yolumda bir qızın Dona xatını Keçəl Həməzəyə verdin. Bir qızın Dünya xanımı da Bolu bəyə vermək istəyirdin, ansaq İsabaliyə qismət oldu. Eşitdiyimə görə sənin bir qızın da var Bulğar xanım adında. Onu da gərək Dəli Həsənə verəsən. Götür bu saat bir namə yaz, göndər, Bulğar xanım gəlsin buraya. Qorxma, bizdə bir qayda var ki, hərə öz istədiyinə gedir. Bəyənər gedər, bəyənməz genə də sənin qızındı. Səninlə birinsi şərtim budu.

Hasan paşa dedi:

– De görüm, ikinci şərtin nədi?

Koroğlu dedi:

– Hələ sən naməni yaz ver, sonra da ikinci şərtimi deyəsəyəm.

Hasan paşa gördü ayrı əlas yoxdur. Kağız götürüb Koroğlunun dediyi kimi yazdı. Koroğlu naməni alıb qoydu sibirinə.

Ondan dedi:

– Hasan paşa, indi qulaq as, ikinci şərtimi deyim. Ansaq bu əslində şərt deyil, mənim əhdimdi. İndi yerinə gəlib.

Koroğlu bunu deyib üzünü tutdu Dəli Mehtərə. Dedi:

– Ayə, Dəli Mehtər, Qıratla Düratı buraya çək!

Dəli Mehtər o saat Qıratla Düratı çəkdi ortalığa.

Koroğlu dedi:

– Hasan paşa, mənim atam Alı kişi səni kişi bilib bu iki atı sənə bağışlamaq istədi. Bu yaxşılığın əvəzində sən bu atların üstündə onun iki gözlərini çıxartdırdın. Odur ki, bu Çənlibelə gələndən mən əhd eləmişəm. İndi əhdim yerinə gəlib. Səni öldürməyəyəm. Amma nə qədər ki, ömrün var, Çənlibeldə qalıb bu iki ata mehtər olasaqsan.

Ustad deyir ki, bir neçə gündən sonra Bulğar xanım Çənlibelə gəldi. Koroğlu onu Dəli Həsənə verib toyunu elədi. Hasan paşa da nə qədər ki ömrü var, Çənlibeldə qalıb Qıratla Dürata mehtərlik elədi.

KOROĞLUNUN QOSALIĞI

Ustad deyir Koroğlu qosalmışdı. Davadan, vuruşdan yorulmuşdu. Ömrünün son günlərini Çənlibeldə dins yaşamaq istəyirdi. Dəlilərin hamısını başından dağıtmış, Qıratın da nalların söküb çölə buraxmışdı. Amma ki vəfalı at Çənlibeldən getmirdi. Gündüzləri çöldə, bayırda otlayıb, gesələri yenə də öz köhnə yurduna qayıdırdı.

Deyirlər ki, dəlilər Koroğludan ayrılmaq istəməmişdilər. Ansaq nə qədər eləmişdilər, Koroğlu razı olmamışdı. Hamısını dağıtmışdı. Çənlibeldə bir Nigar qalmışdı, bir Koroğlu, bir də ki Qırat.

Günlərin bir günündə Koroğlu Qoşabulağa atasının qəbrini ziyarət etməyə getmişdi. Qayıdan baş yolu Ağ qayadan düşdü. Baxdı ki, Nigar tək-tənha Ağ qayada oturub yollara baxır. Koroğlu da yavaş-yavaş gəlib onun yanında əyləşdi. Baxdı ki, Nigar çox qəmgindi. Qara qaşlar çatılıb, ala gözlər bahar buludu kimi dolub, elə haya bənddi ki, neysan kimi yağsın. Koroğlu vəfalı yarını bağrına basdı. Üzündən, gözündən öpdü. Niyə qəmgin olduğunu ondan soruşdu. Nigar bir yaralı ah çəkib dedi:

– Heç. Keçən günlər, yadıma düşür. Çənlibeldə at kişnəməsindən, dəli nərəsindən, qılıns səsindən qulaq tutulardı. Sənin qorxundan quş quşluğu ilə bu yollardan keçə bilməzdi. Koroğlu nə`rə çəkəndə dağlar, daşlar səsinə səs verərdi. İndi hanı o günlər?

Koroğlu başladı Nigara dəlil-dəlayil deməyə. Amma nə qədər əlləşdisə, Nigarın könlünü ala bilmədi. Axırda qolundan tutub onu qaldırdı. Bir az gəzib dərdü qəmi dağılsın deyə onu Çənlibelin ətəklərinə tərəf aparmağa başladı. Az gəzdirilər, çox gəzdirilər, axırda gəlib yola çıxdılar. Elə bir az getmişdilər, baxdılar bir kişi yolun kənarında bir süt

Koroğlu

öküz otarır. Amma bu kişinin çiyində yarı ağ as, yarı dəmir qəribə bir şey var. Koroğlu nə qədər diqqət elədisə, bir şey fəhm eləyə bilmədi. Bu nə idisə, onun tanıdığı şeylərə oxşamırdı. Çomaq idi, çomaq deyildi. Əmud idi, əmud deyildi. Koroğlunu maraq çulğadı ki, yarəb, görəsən bu nə olan şeydi. Yanaşb kişiye salam verdi. Kişi əleyk savabını verəndən sonra Koroğlu soruşdu:

– Qardaş, ayıb olmasın soruşmaq, bu nədi belə çiyinə keçiribsən?

Kişi dedi:

– Tüfəngdi.

Koroğlu baxdı ki, bu sözü heç indiyə kimi eşitməyib, dedi:

– Qardaş, tüfəng nədi?

Kişi baxdı ki, bu adam tüfəngin nə olduğunu bilmir, dedi:

– Bu da bir sür yaraxdı. Bunun, bax, burasında güllə olur. Burasını belə eləyəndə atılır. Güllə içindən çıxıb gedir. Özü də adama, heyvana, hər nəyə dəysə o saat öldürür.

Koroğlu soruşdu:

– Nesə yanı hər şeyə dəysə?

Kişi dedi:

– Hər nəyə dəysə də. Adama, heyvana, quşa.

Koroğlu kişinin sözünə inanmadı. Tutdu yaxasından ki:

– O nədi ki, adam öldürə? Vur mənə görüm nesə öldürür?

Kişi dedi:

– Başına dönüm, çıx yolunla get, mənə qana salma.

Koroğlu dedi:

– Olmaz ki, olmaz. Ya gərək bu saat atasan baxam, ya da ki, yalan deyirsən.

Kişi dedi, Koroğlu dedi, kişi gördü yox, bu əl çəkəsi deyil. Dedi:

– Qardaş, mən sənə ata bilmərəm, indi ki əl çəkmirsən, eybi yoxdu, qoy bir öküz qurban olsun sənə.

Koroğlu

Bunu deyib, kişi öküzün birisini nişan aldı. Güllə açılmaqla öküzün yıxılmağı bir oldu. Koroğlu yüyürdü öküzün yanına. Baxdı ki, öküz əməlli-başlı ölüb. Qayıtdı kişinin yanına. Qabaqsa əlini sibiinə saldı. Çıxardıb öküzün pulunu verdi. Sonra tufəngi alıb bir diqqətlə o tərəf bu tərəfinə baxdı. Ondan üzünü kişiyyə tutub soruşdu:

– Yaxşı, qardaş, sən dedin ki, bu adama da dəysə öldürər, hə?

Kişi dedi:

– Bəli, öldürər.

Koroğlu dedi:

– Yanı sən indi istəsən bununla məni vurub öldürə bilərsən də?

Kişi güldü. Dedi:

– Nəinki mən, lap bir balasa uşaq da istəsə bununla səni vurub öldürə bilər.

Koroğlu getdi fikrə. Qalın qaşlar çatıldı. Alın elə qırışdı, elə qırışdı ki, qatlar bir-birinə söykəndi. Gözlər elə bil, hərəsi bir dənə durğun gölə döndü. Üzünə-gözünə qaranlıq çökdü. Nigar baxdı ki, Koroğlu bir təhər oldu. Elə bil ki, dünyanın bütün dərdi, qəmi onun üstünə töküldü. Yanaşdı onun əlindən tutdu. Baxdı ki, yox, Koroğlu özündə, sözündə deyil. Haçandan-haçana Koroğlu özünə gəldi. Tufəngi kişinin özünə qaytardı. Yavaş-yavaş başladı deməyə

Titrəyir əllərim, tor görür gözüm,
Mənmi qosalmışam, ya zəmanəmi?
Dolaşmır dəhanda söhbətim, sözüm,
Mənmi qosalmışam, ya zəmanəmi?

Tutulur məslisdə igidin yası,
Kar görmür qılınsı, polad libası
Gəlib bis əyyamı, namərd dünyası

Koroğlu

Mənli qosalmışam, ya zəmanəmi?

Belə zaman hara, qoç igid hara?
Mərdləri çəkirlər namərdlər dara,
Baş əyir laçınlar, tərlanlar sara,
Mənmi qosalmışam, ya zəmanəmi?

Axır əsəl gəldi, yetdi hay, haray!..
Çəkdiyim qovğalar bitdi hay, haray!..
Tüfəng çıxdı, mərdlik getdi hay, haray!..
Mənmi qosalmışam, ya zəmanəmi?

Koroğluyam, Qırat üstə gəzərdim,
Müxənnətlər başın vurub əzərdim,
Nə`rələr çəkərdim, səflər pozardım,
Mənmi qosalmışam, ya zəmanəmi?

Söz tamam oldu. Koroğlu misri qılınsını belindən açıb atdı yerə.
Dedi:

– İndi namərd dünyası, bis əyyamıdı. Bundan sonra igidlik bir qara pula dəyməz. Mən bu gündən Koroğluluğu yerə qoyuram.

Bunu deyib, Koroğlu düzəldi yola. Nigar nə qədər çağırırsa, Koroğlu dönmədi. Nigar xanım işi belə görəndə əyilib misri qılınsı yerdən götürdü, paltarının altından belinə bağlayıb, Koroğlunun dalına düşdü.

Koroğlu elə hövl eləmişdi ki, heç özü də bilmirdi hara gedirdi, amma gedirdi. Bayaقدan Koroğlu Nigar xanıma dəlil–dəlayil deyirdi, indi Nigar başladı ona dəlil–dəlayil deməyə. Ansaq kimə deyirsən? Elə bil ki, bu sözlər heç Koroğluya deyilmirdi. Daşdan, divardan səs çıxırdı, Koroğludan səs çıxmırdı. Gəlhagəl, gəlhagəl axşam qaranlıq qovuşanda

Koroğlu

gəlib bir şəhərə çıxdılar. Elə küçə ilə gedirdilər, bir də Koroğlunun qulağına hənirti dəydi. Belə dönüb baxanda gördü ki, bir usa imarətdi, üç nəfər adam kəmənd atıblar, çıxırlar bu imarətin üstünə. Koroğlu dayandı. Nigar da ayaq saxladı. Soruşdu:

– Nə var? Niyə dayandın?

Koroğlu dedi:

– Bu adamlar deyəsən bu imarəti yarmaq istəyirlər. Mən gərək gözləyəm, görəm bu işin axırı nə olur.

Nigar dedi:

– Nə işimizə, gəl yolumuza varaq, çıxaq gedək.

Koroğlu dedi:

– Yox, oğurluğu görüb danışmamaq da elə oğurluqdu. Mən gərək gözləyəm görəm bunlar nə eləyəsəklər.

Sən demə, bu imarət İran padşahının xəzinəsi imiş. Koroğlu baxdı ki, bəli, bu adamlar imarətin damını söküb girdilər içəri. O qədər gözlədi ki, oğrular işlərini görüb qurtardılar. Götürməllərini götürdülər, yüklərini tutdular, düşüb getmək istəyəndə Koroğlu kəsdi başlarının üstünü ki:

– Deyin görüm kimsiniz? Gesənin bu vaxtı burada nə qayıırırsınız?

Oğrular elə bildilər ki, Koroğlu keşikçilərdəndi. İstədilər əl-qol açsınlar. Koroğlu masal verməyib üçünün də qollarını bağlayıb yan-yana yıxdı. Oğrular başladılar yalvarmağa. Ansaq nə qədər dil tökdülər, nə qədər pul, qızıl və`də verdilər bir şey çıxmadı. Axırda oğrulardan biri dedi:

– Qardaş, sən bizi tutubsan, indi insafın olar buraxarsan nə yaxşı, buraxmazsan nə yaxşı. Ansaq biz buralıyıq. Bu yerin adamlarının xasiyyətinə bələdik. Amma ki, sən bu yerin adamlarına heç oxşamırsan. Biz sənə hər nə və`də veririksə, sən tamah eləmirsən. Belə olanda mən sənə bir sual verəsəyəm, gərək mənim o sualıma doğru, düzgün savab verəsən.

Koroğlu

Koroğlu dedi:

– Sizi buraxmaq məsələsindən keç! Onu görməyə səksiniz. Amma o ki qaldı söz soruşmağa, hər nə istəyirsən soruş. Mən ömrümdə yalan deməmişəm, demərəm də.

Oğru dedi:

– Qardaş, birsə məni hali elə görüm, sən kimsən? Nəçisən?

Koroğlu dedi:

– Mən Koroğluyam.

Belə desək, elə bil ki, oğrulara bir şad muştuluq xəbəri verdilər. Hamısı başladı sevinməyə. Oğrubaşı gülə-gülə dedi:

– Ay rəhmətliyin oğlu, indi ki sən Koroğlusan, bəs day bizi niyə burada əsir-yesir eləmişən? Aç bizim əllərimizi. Bura ki, var, sənin düşməninin xəzinəsidir. Sən gərək bir az da bizdən razı qalasan ki...

Koroğlu kişinin sözünü ağızında qoydu. Day imkan vermədi ki, sözünü tamamlasın. Dedi:

– Hər kimin olursa-olsun. Mənim xəzinə ilə işim yoxdu. Mənim elə birinci düşmənim sizin kimi oğru, haramzada adamlardı.

Söz oğrubaşıya toxundu. Dedi:

– Balam, sən ki elə işin, peşən şahların, paşaların var-yoxunu çalib-çarıb yemək olub. İndi haradan olubsan belə əməli saleh, allah adamı?

Koroğlu dedi:

– Düzdü. Mən həmişə şahların, paşaların var-yoxunu çalib-çarpmışam. Amma mən sizin kimi oğurluq eləməmişəm. Mən meydan açmışam. Dava eləmişəm, düşmən öldürmüşəm. Sonra da varını-yoxuşu çalib-çarıb aparmışam. Mən hər nə eləmişəmsə açıq eləmişəm, mərd eləmişəm. Amma siz it kimi oğurluq eləyirsiniz. Siz namərdsiniz. Siz mərdlərin adını batırırsınız.

Koroğlu

Oğrular gördülər yox, Koroğlu bunları buraxmayasaq. Koroğlu o qədər gözlədi ki, səhər açıldı. Xəzinədar gəlib çıxdı. Oğruları xəzinədarə təslim verdi. Nigarı da götürüb şəhəri gəzməyə getdi. Xəzinədar qaçıb birbaş getdi padşahın yanına. Əhvalatı nesə ki görmüşdü padşaha danışdıq. Padşah tez adam göndərib Koroğlunu tapdırıb yanına çağırırdı. Koroğlu, alagöz Nigar da yanında gəldi padşahın hüzuruna. Padşah baxdı ki, bu yaşı ötmüş bir adamdı.. Amma şəsti-bəstindən, boy-buxunundan görünür elə belə yol adamı deyil. Soruşdu:

- Qosa, de görüm bu nesə əhvalatdır? Bunları sən harada tutubsan?

Koroğlu əhvalatı nesə olmuşdu padşaha danışdı. Padşah o saat əmr verdi oğruları zindana saldılar. Ondan üzün Koroğluya tutub dedi:

- Yaxşı, qosa, çox sağ ol ki, oğruları tutubsan. Bu yaxşılığın yerdə qalmaz. Xəsalətindən çıxaram. Deyərəm bu saat sənə xərslik də verərlər. Ansaq bir de görüm, sən özün kimsən? Nəçisən? Haradan gəlib, haraya gedənsən?

Padşahın belə danışmağı Koroğlunun ürəyini qubarlandırdı. Elə bil ki, bütün dərdlərini yadına saldı. Savanlıq günləri onun yadına düşdü. Dəlilər, Çənlibel gözünün qabağına gəldi. Öz-özünə dedi: «Ey bivəfa, namərd dünya!.. Gör mən nesə olmuşam ki, padşah mənə xərslik verir». Ürəyi davam gətirmədi. Üçtelli sazı çiyindənən aşırıb sinəsinə basdı. Dedi:

Çənlibeldə eli olan
Düşgün Koroğlu mənəm, mən,
Başında min dəli olan,
Düşgün Koroğlu mənəm, mən.

Mərdlik işlədib bir zaman
Namərdə çəkirdim aman,

Koroğlu

İndi əlif qəddi kaman,
Düşgün Koroğlu mənəm, mən.

Laçın tək bərədə yatan,
Əmud vuran, şeşpər atan,
Yağ ılar qol-qola çatan
Düşgün Koroğlu mənəm, mən.

Könlünün səməndin yoran,
Namərdlər boynunu buran,
Mərdlər ilə dostluq quran,
Düşgün Koroğlu mənəm, mən.

Qoç Koroğlu görünməz şəh,
Eyvazından ayrı düşən,
Qürbət eldə bağıri bişən
Düşgün Koroğlu mənəm, mən.

Padşah Koroğlunu tanıdı. Amma baxdı ki, day nesə deyərlər, o dövranı keçib. O Koroğludan bir əsər qalmayıb. Dedi:

– Koroğlu, mən İran padşahıyam, sən Koroğlu. Biz həmişə bir-birimizə düşmən olmuşuq. Amma indi ruzigar elə gətirib ki, sən özün öz ayağımla mənə qonaq gəlmisən. Özü də ki mənə belə böyük bir yaxşılıq eləmişən. Mən day bu gündən aramızdakı düşmənçiliyi yerə qoyuram. Gəl qal mənim yanımda.

Koroğlu dedi:

– Yox, mən sənin yanında qala bilmərəm. Yaxşısı budu ki, sən izin ver, biz çıxmaq gedək.

Padşah dedi:

Koroğlu

Koroğlu, qosalmısan. Daha Koroğluluq eləyən deyilsən. Yaşın keçib, günün ötüb. Qal mənim yanımda, mənə tədbirçi, məsləhətçi ol!

Koroğlu qəbul eləmədi. Padşah gördü olmayasaq, izin verdi. Sonra da əmr elədi hərəsinə bir at verib, yola salsınlar.

İndi Koroğlu getməkdə olsun, sən eşit padşahdan. Koroğlugil gedəndən sonra padşahın ürəyinə vəs–vəsə düşdü. Fikirləşdi ki: «Ey dili-qafil, mən gərək onu buraxmayaydım. Hər nə qədər desən, qurd oğlu qurd olar. Əlimə düşmüşkən onun tədbirini eləyəydim».

Bunu fikirləşib, padşah qoşun böyüklərindən birinə hökm elədi ki, bir neçə nəfər də adam götürüb bir kəsə yoldan Koroğlunun qabağını kəssin. Özünü öldürüb, arvadını da gətirsin. Qoşun böyüyü bir neçə adam götürdü. Kəsə yol ilə gəlib bir dar gədikdə pusqu qurdu. İndi bunlar burada durub gözləməgdə olsunlar, sənə kimdən deyim, Koroğlu ilə Nigardan.

Koroğlu ilə Nigar özləri də işdən bixəbər gəlirdilər. Gəlib haman gədiyə çatanda bir də baxdılar ki, bir neçə yerdən üstlərinə tufəng lülələri uzandı. Qoşun böyüyü daşın dalından qışqırdı ki:

– Dayanın!

Koroğlu dinməzsə atı saxladı. Nigar da dayandı. Qoşun böyüyü qışqırdı:

– Atdan düşün!

Koroğlu kirmişsə aşırılıb atdan düşdü. Sonra da kömək eləyib Nigarı düşürtdü. Qoşun böyüyü yenə də daşın dalından qışqırdı:

– Hər nə yar–yarağın varsa, tök yerə!

Koroğlu dedi:

– Heç bir yarağım–zadım yoxdu. Birsə dənə sazım var.

Qoşun böyüyü işi belə görəndə arxayın oldu. Daşın dalından çıxıb gəldi. Hökm elədi adamlarına ki:

– Bağlayın onun qollarını!

Koroğlu

Adamlardan bir-ikisi yüyüdülər Koroğlunun üstünə. Koroğlu heç bir söz demədi. Kirimişsə dayandı. Başladılar Koroğlunun qollarını bağlamağa. Nigar mat-mat baxırdı Koroğlunun üzünə ki, görəsən bu niyə belə eləyir. Koroğlu Nigara baxıb dedi:

- İnsimə, Nigar xanım! Qoy bağlasınlar. Day bizim dövrümüz qurtardı. İndi onların dövranıdı. Görürsənmi? Bunların da əllərində haman o tufəngdən var. İndi gərək laçınlar, tərənlar sarlara baş əyə. Bu gündən belə dünya namərd dünyasıdı.

Koroğlunun qollarını bağlayıb qurtardılar. Ondən qoşun böyüyü öz adamlarını iki yerə böldü. Bir dəstəsinə hökm elədi ki, Koroğlunu götürüb dərəyə tərəf aparsınlar. Bir dəstəsinə də hökm elədi ki, Nigarı ata mindirib şəhərə götürsünlər. Koroğlu baxdı ki, Nigarı ondan ayırmaq istəyirlər. Buna ürəyi tab gətirmədi. Bir özünə baxdı, bir bağlanmış qollarına baxdı, bir alagöz Nigara baxdı, bir də ətrafında tufəngli adamlara baxdı, dedi:

Usa dağın usasıyam,
Əskik olmaz qarım mənim.
Nər peşəngin qosasıyam,
Karvan sürmək karım mənim.

Qoç yarandım əzəl başdan,
Vursam, sidam keçər daşdan,
Hələ qovğadan, savaşdan
Qalmamış qollarım mənim.

Hanı Eyvaz burda əsə,
Bir qılınsa qırx baş kəsə,
O dövrüm dönüb tərsə,
Qar tökür baharım mənim.

Koroğlu

Hanı Əhməd şeşpər ata,
Dəmirçioğlu güştü tuta,
Bu günümdə gəlib çata
Tarlan dəlilərim mənim.

Qoç Koroğlu badə içə,
Başları pensər tək biçə,
İnsafdırmı ələ keçə
Alagöz Nigarım mənim?

Söz tamam oldu. Nigar özünü atdı Koroğlunun yanına. Koroğlu üzünü qoşun böyüyünə tutub dedi:

– Siz gəlin onu məndən ayırmayın! Aparırsız, ikimizi də bir aparın, buraxırsız bir buraxın!

Qoşun böyüyü dedi:

– Olmaz!

Koroğlu dedi:

Siz elə-bilməyin ki, mən asizəm, yainki qorxuram. Yox. Mən özümə söz vermişəm ki, bundan sonra qan tökməyim. Ömrümün axır günlərini belə keçirəm. Ansaq siz gəlin məni vadar eləməyin ki, mən öz əhdimə xilaf çıxam.

Qoşun böyüyü dedi:

– Olmaz. Bizə hökm belədi ki, səni öldürək, onu aparacaq.

Koroğlu dedi:

– Yaxşı, bu kimin hökmüdü? Onu haraya aparırsınız?

Qoşun böyüyü dedi:

– Bu, qibleyi–aləm padşahın hökmüdü. Qibleyi–aləm özü bizi göndərib ki, səni tutub öldürək, sonra da zənənini aparıb ona çatdıraq.

Koroğlu

Koroğlu padşahın bu namərdliyini eşidəndə elə bir nə`rə çəkdi ki, dağlar, daşlar lərzəyə gəldi. Dedi:

Ay həzərat, ay samaat,
Ürək zərd oldu, zərd oldu!..
Genə namərdin sözləri
Sana dərd oldu, dərd oldu!

Dostumu atdım damana,
Rəqibi gəlsin yamana,
Kor olsun belə zamana,
Namərd mərd oldu, mərd oldu!

Koroğluyam, dad, hazaram,
Adım dəftərə yazaram,
Nə qədər səfil gəzərəm,
Adım qurd oldu, qurd oldu!

Ondan bir güs verdi, kəndir qırıq-qırıq olub yerə töküldü. Padşahın adamları özlərini elə itirdilər ki, bilmədilər tüfəngin lüləsini ona tərəf tutsunlar, ya dibçəyini. Vəfalı Nigar işi belə görəndə paltarının altından misri qılınsı çıxarıb Koroğluya verdi. Koroğlu bayaq ha kəsdi padşah adamlarının başının üstünü. Bir su içim saatda hamısını şil-küt eləyib yerə tökdü. Ondan atı mindi. Nigarı tərkinə alıb birbaş Çənlibelə tərəf üz qoydu.

Bu işin üstündən bir neçə müddət keçdi. Xəbər gəlib padşaha çatdı ki, bəs Koroğlu adamlarının hamısını qırıb, özü də təzədən Çənlibelə dönüb. Padşah baxdı ki, oyunu baxtalayıb, başladı qorxmağa ki, indi Koroğlu təzədən başına adam yığsa, day öhdəsindən gəlmək olmayasaq.

Koroğlu

Tez adam göndərib vəzir-vəkili, qoşun böyüklərini çağırdı yanına. De məsləhət, məşvərət başlandı. Çox götür-qoydan sonra belə tədbir tökdülər ki, hələ nə qədər Koroğlu başına adam səm eləməyib, qoşun götürüb üstünə getsinlər. Bəli, başladılar qoşun yığıb, hazırlıq görməyə. İndi bunlar burada hazırlıqda olsunlar, sənə kimdən xəbər verim, aşiq Sünundan.

Aşiq Sünun eşitdi ki, padşah qoşun-ləşkər hazırlayır Koroğlunun üstünə getməyə. Day vaxt itirməyib çəkdi çarığın dabanını, birbaşa Çənlibel deyib yola düşdü. Gündüzü gesəyə qatdı, gesəni gündüzə qatdı, günlərin birində bir axşam üstü gəlib Çənlibelə çatdı. Aşiq Sünun Çənlibelə çatanda Koroğlu Nigar xanımla yenə də Ağ qayada oturmuşdu. Aşiq Sünunu görsək, dik qalxdı ayağa. İki vəfalı dost qusaqlaşdılar. De xoş-beş, on beşdən sonra Koroğlu soruşdu:

– Nə var? Nə yaxşı köhnə dostu yad eləmişən?

Aşiq Sünun sazı çiyindən aşırıb basdı bağrına, dedi:

Sənə deyim qoç Koroğlu,
Düşmanlar gələsək oldu.
Sonun olar, puç Koroğlu,
Düşmanlar güləsək oldu.

Daldalama sən səsini,
Düşmanla kəsmə bəsini,
Keçmiş köhnə qisasını
Düşmanlar alasaq oldu.

Sünunam, dildən düşmüşəm,
Bülbüləm, güldən düşmüşəm,
Qosalıb əldən düşmüşəm,

Koroğlu

Düşmanlar gələsək oldu.

Söz tamama yetdi. Koroğlu dedi:

– Aşıq Sünun, bir əməlli–başlı danış görüm, nə deyirsən?

Aşıq Sünun sazla dediyi kimi, sözlə də əhvalatı ona danışdı.

Koroğlu getdi fikrə. Nigar dedi:

– Koroğlu, fikirləşmək vaxtı deyil. De görək, nə deyirsən.

Koroğlu üzün Aşıq Sünuna tutub dedi:

Sənə deyim, Aşıq Sünun,
Çağır gəlsin xan Eyvazı!
Tar eləyim düşman günün.
Çağır gəlsin xan Eyvazı!

Namərdliyi bildirərlər,
Yadı bizə güldürərlər,
Tək–tək salıb öldürərlər,
Çağır gəlsin xan Eyvazı!

Koroğlu çəkməz haşalar,
Çətindi qollar boşalar,
Yerişir oğraş paşalar,
Çağır gəlsin xan Eyvazı!

Söz axıra yetdi. Aşıq Sünun durdu ayağa, dedi:

– Koroğlu, vaxtı itirməyə dəyməz. Mən gedim, uşaqları tapım.

Koroğlu izin verdi. Aşıq, o nesə deyərlər, heç soluğun dərməmiş təzədən qayıdıb yola düşdü.

Koroğlu

İndi Koroğlu ilə Nigar Çənlibeldə qalmaqda olsunlar, görək Aşiq Sünun nə elədi.

Aşiq Sünun çox gəzdi, çox dolandı, amma Eyvazı tapa bilmədi. Dağlar aşdı, dərələr keçdi, günlərin birində bir biçənəkdə Dəmirçioğluna rast gəldi. Baxdı ki, Dəmirçioğlu əlində yaba ot yığır. Aşiq Sünun Dəmirçioğlunu görsək, aldı sazı, görək nə dedi:

Dəmirçioğlu, sənə deyim.
Çənlibelə düşman gəlir.
Polad qalxan, dəmir geyim
Çənlibelə düşman gəlir.

Bu sinəmi qəm alıbdı,
Şad qəlbimə dərd salıbdı,
Koroğlu yalqız qalıbdı,
Çənlibelə düşman gəlir.

Çənlibeldə yox söhbət, saz,
Çırpınır göllərində qaz,
Hanı Həsən, hanı Eyvaz?
Çənlibelə düşman gəlir.

Sananmaz yüzlər, əllilər,
Düşmana demə bəlilər,
Görünmür igid dəlilər,
Çənlibelə düşman gəlir.

Yoldadı Koroğlu gözü,
Qəlbində qoçaqlıq közü

Koroğlu

Aşıq Sünun budu sözü,
Çənlibelə düşman gəlir.

Aşıq Sünun sazla dediyi kimi, sözlə də əhvalatı Dəmirçioğluya danışdı. Dəmirçioğlu dedi:

– Mən Eyvazın yerini bilirəm, gedək, tapaq.

Dəmirçioğlu gesə–gündüz çöldə, bayırda olduğundan, üz–gözünü tük basmışdı. Oradan durub birbaşa gəldi dəlləyin yanına. Dedi:

– Usta, səfərim var, gedəsəyəm, tez mənim üzümü qırx!

Usta baxdı ki, Dəmirçioğlunun üzünü tük elə basıb ki, qırxmaq uzun işdi. Odu ki, bir təhər başından eləmək istədi. Dedi:

– Bu saat qırxa bilmərəm. Ülgüsüm korlanıb, gərək itilədam.

Ustanın savabında aldı Dəmirçioğlu, dedi:

Sənə deyim, usta başı,
Qazı dibindən, dibindən!
Olmagilən işdə naşı,
Qazı dibindən, dibindən!

Düşmənlər girib qəsdinə,
Gəlir Koroğlu üstünə,
Dəyəyəm sənənin şəstinə,
Qazı dibindən, dibindən!

Sənnən hesabı çəkərəm,
Gözündən qan yaş tökərəm,
Əlif qəddini bükərəm,
Qazı dibindən, dibindən!

Koroğlu

Dəmirçioğlu bilisi,
Olarsan ellər gülünsü,
Sənə endirrəm qılınsı,
Qazı dibindən, dibindən!

Axırınısı xanəni Dəmirçioğlu elə dedi ki, usta gördü əgər o yan–bu yan eləsə, başı bədənindən ayrılacaq. Dinməz–söyləməz ülgüsü götürüb başladı qırmağa. Elə ki qırıb qurtardı, Dəmirçioğlu çıxarıb onun haqqını verdi, ondan Aşıq Sünunu da götürüb düşdü yola. Nə qədər getdilər bilmirəm, nə qədər getmədilər bilmirəm, axırda gəlib Eyvazı tapdılar. Eyvaz Aşıq Sünun ilə Dəmirçioğlunu görsək, aldı sazi, dedi:

Dağlar başı Çənlibeldən,
Deyin görüm nə xəbər var?
Başı qarlı bizim eldən,
Deyin görüm, nə xəbər var?

Qırat, Ərəb at dururmu?
Koroğlu dövrən qururmu?
Paşalar boynu vururmu?
Deyin görüm, nə xəbər var?

Eyvaz qolun gərmək istər,
Tər savaşa girmək istər,
Koroğlunu görmək istər.
Deyin görüm, nə xəbər var?

Eyvaz sözü tamam eləsək, Aşıq Sünun aldı onun savabında, dedi:

Koroğlu

Çənlidən xəbər gətirdim,
Qardaş, dur gedək, dur gedək!..
Müşkül mətləbi bitirdim,
Qardaş, dur gedək, dur gedək!.

Koroğlu oxuyub–yazır,
Yalnız qalib sandan bezir,
Haray salıb səni gəzir,
Qardaş, dur gedək, dur gedək!

Aşıq Sünun qədrin bilir,
Səni görüb üzü gülür,
Çənlibelə düşmən gəlir,
Qardaş, dur gedək, dur gedək!..

Aşıq Sünun sazla dediyi kimi, sözlə də əhvalatı Eyvaza danışdı.
Sonra da dedi ki:

– Koroğlu deyirdi harada olsa özünü mənə yetirsin.

Eyvaz dedi:

– Yaxşı. Mən getdim. Amma siz uşaqların dalınsa gedin!

Eyvaz ata minib Çənlibelə tərəf, Aşıq Sünunla Dəmirçioğlu da Dəli Həsənin dalınsa yola düşdülər. Eyvaz durmayıb, dinsəlməyib, Çənlibelə getməkdə olsun. Dəmirçioğlu ilə Aşıq Sünun axtarır, axtarır axırda Dəli Həsəni tapdılar.

Aşıq Sünun baxdı ki, Dəli Həsən elə qosalıb, elə qosalıb, lap əldən düşüb. Dəli Həsənin belə qosalmağı Aşıq Sünuna yaman əsər elədi. Aldı sazı, dedi:

Xotkarlar üstünə atlı gedəndə?

Koroğlu

Düşman görən açıq gözün nesoldu?
Oğraş paşalarla dava edəndə
Nərə çəkən usa səsin nesoldu?

Çənlibeldə ağır məslislər quran,
Ərəb at üstündə mərdanə duran,
Misri qılıns çəkib, boyunlar vuran,
Soruşmursan, xan Eyvazın nesoldu?

Aşıq Sünun bu sirləri biləndə,
Düşmanları ağladanda, güləndə,
Hərdən qəzəblənib qeyzə gələndə,
Qabaqda boz duran üzün nesoldu?

Düzdü, Dəli Həsən qosalmışdı, amma ki, o nesə deyərlər aslanın nə qosası, nə savanı? Dəli Həsən yenə də elə haman Dəli Həsən idi. Sazı Aşıq Sünunun əlindən alıb dedi:

Yağ düşmanlara qovğa asmağa
Hələ var qolumda qüvvətim mənim.
Qoşun gəlib Çənlibelə keçməyə
Qəbul etməz namus, qeyrətim mənim.

Gürzüm işləyəndə dağları qırar,
Qorxusundan tapmaz düşmanlar qərar.
Paşanın, xotkarın bağı rını yarar
As aslan yerişim, heybətım mənim.

Mən Dəli Həsənəm, ər havadarı,

Koroğlu

Heç yaddan çıxarmı dostluq ilqarı?
Vuruşma zamanı, dava bazarı,
Olmaz heç insafım, mürvətim mənim.

Dəli Həsənin sözlərinə Aşıq Sünun da, Dəmirçioğlu da çox sevindilər. Üçü də atlanıb dağlara, daşlara, kəndlərə, obalara hay saldılar. Bir nesə günün içində bütün dəliləri yığıb Çənlibelə tərəf yola düşdülər.

Dəlilər getməkdə olsunlar, indi eşit Koroğludan. Koroğlu Aşıq Sünunu Eyvahnın dalınsa göndərəndən sonra bir gün gözlədi, iki gün gözlədi, gələnlə olmadı. Üçüncü gün səhər tezdən idi, Koroğlu yenə də oturmuşdu Ağ qayada, yollara baxırdı. Nigar baxdı ki, Koroğlu çox qəmgin idi. Durub yavaşca gəldi, oturdu onun yanında. Koroğlu dönüb bir Nigara baxdı, ondan sazı çiyindənən aşırıdı, dedi:

Qarı düşmən güs gətirdi,
Qosaldım, Nigar, qosaldım.
Mənzilim başa yetirdi,
Qosaldım, Nigar, qosaldım.

Müxənnətin olmaz zatı,
Mərdin polad olar qatı.
İtirdim Qırat, Düratı,
Qosaldım, Nigar, qosaldım.

Koroğlu qorxmaz yağ ıdan,
Badə içibdi sağ ıdan,
Hanı Eyvaz, Tüpdağ ıdan?
Qosaldım, Nigar, qosaldım.

Koroğlu

Nigar elə ağ zını açırdı Koroğluya ürək–dirək versin, bir də baxdılar ki, budu, yolda toz dumana qarışdı, duman toza. Belə baxanda gördülər Eyvaz yatıb atın boynuna, elə gəlir, elə gəlir ki, elə bil bir oxdu, yayından çıxıb uçur. Koroğlu da, Nigar da dik qalxdılar ayağa. Eyvaz gəlib çatdı. Atdan aşırılıb qabaqsa Nigarla, sonra da Koroğlu ilə görüşdü. Kef–haldan sonra başladılar söhbətə. Koroğlu əhvalatı Eyvaza danışdı. Eyvaz da dəlilərin xəbərini ona verdi. Ondan Koroğlu Eyvazı göndərdi ki, gedib Qıratı tapıb gətirsin. Eyvaz durdu, bir kəmənd də götürüb Yağı qoruğuna tərəf getdi. Eyvaz elə təzəsə getmişdi bir də baxdılar ki, Dəli Həsən, Dəmirçioğlu, Aşıq Sünun, dallarınca da bütün dəlilər budu gəlirlər. Koroğlu vəfalı dostlarını görsək ürəyi atlandı. Qəlbi soşdu. Sazı döşünə basıb görək dəlilərə nesə xoşgəldin elədi.

Genə ömür təzələndi,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!.. .
Qurtardım hisrandan, qəmdən,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!..

Düşün, burda mehman qalaq
Xotkarlara qırğın salaq,
Paşalardan qisas alağ,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!..

Bir şur salaq bu sahana,
Meydan boyansın al qana,
Səfər eyləyək hər yana,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!..

Aslan tək bərədə yataq,

Koroğlu

Düşmanlara şeşpər ataq,
Paşaları diri tutaq,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!..

Zimistanım döndü yaza,
Qulaq verin sözə, saza,
Koroğlu yetdi muraza,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!..

Dərilər atlardan töküldülər. Hamı Nigarla, Koroğlu ilə görüşdü. Elə bu dəmdə bir kişnəmə səsi gəldi. Belə baxanda gördülər Qırat elə gəlir, elə gəlim ley kimi, üstündə də Eyvaz. Hamı döndü, at Çənlibeli bir dəfə dörd dolanıb hərləndi, sonra qızılquş kimi süzüb düz Koroğlunun qabağında dayandı. Elə kişnədi, elə kişnədi ki, dağlar, daşlar lərzəyə gəldi. Koroğlu sazı basdı döşünə, dedi:

Budu, gəldi havadarım,
Dur başına dolan könül!..
Zimistanda dövr elərdin,
Yaz–bahara boyan könül!..

Qıratıma nal düzdürrəm,
Paşalar bağrın əzdürrəm,
Meylər, saqilər gəzdürrəm,
Başlar təzə dövrən könül!..

Koroğluyam, mərd–mərdana,
Çağırram, gırrəm meydana,
Qılins vuraram düşmana,

Koroğlu

Xotkar taxtdan salan könül!..

Dəlilər Çənlibeldə qalsınlar. İndi sənə kimdən deyim, padşahdan.

Elə ki tədarük görüldü, qoşun hazırlandı, padşah Alı xan ilə Mehdi xanı da çağırıb, qoşuna böyük elədi, yola saldı. Gəlhagəl, gəlhagəl, qoşun gəlib çatdı Çənlibelin həndəvərinə. Keşikçilər gəlib qoşunun gəlməyini Koroğluya xəbər verdilər. Koroğlu dəstəbaşılara hay vurdu ki, dəliləri yığsınlar. Elə ki hamı yığıldı, Koroğlu sazı götürdü, dedi:

Yaraqlanın, dəlilərim,
Yağ ılar meydana gəlir,
Müxənnətlər qoşun çəkib,
Üz tutub bu yana gəlir.

Sözlərimdə yoxdu yalan,
Düşmanlara salaq talan,
Misri qılıns qılsın sövlan,
Boyanmağa qana gəlir.

Olun səf-səf, dəstə-dəstə,
Yeriyək düşmanın üstə,
Yağı düşman dolub qəsdə,
Tülkülər aslana gəlir.

İgid olan etməz xata,
Qoç gərək pusquda yata,
Xan Eyvaz, min Ərəb ata,
Bəlli Əhməd fərmana gəlir.

Koroğlu

Pələng tək ovdan küsməyə,
Düşmanlar üstə əsməyə,
Yağ ılar başı kəsməyə
Koroğlu mərdana gəlir.

Söz tamam oldu. Koroğlu sazı verdi Nigar xanıma, misri qılınsı götürüb bağladı belinə. Dəli Mehtər o saat Qıratı çəkdi Koroğlunun bərabərinə. Koroğlu atı mindi, misri qılınsı çəkdi, sonra üzünü dəlilərə tutub dedi:

Dəlilərim, bu gün dava günülü,
Atlanın, yaradan bizə yar olsun!
Mərd igidlər yarasından bəllidi,
Namərdləri qoy tər bassın, xar olsun!

Rüstəmi–Zal kimi nə`rələr çəkən,
Meydanda mərd igid bağrını sökən,
Misri qılıns vurub, qızıl qan tökən,
Əsirgəmə, vur əllərin var olsun!

Mənəm deyən kəslər çıxsın meydana,
Dolansın meydanı mərdi–mərdana,
Utansın namərdi bəsləyən ana,
Görüm, onun işi ahu zar olsun!

Nuş edin badəni, alın sağ ıdan,
Çəkinməyin həramidən, yağ ıdan,
Səflər pozan, orduları dağ ıdan,
Əyri qılıns qılafında mar olsun!

Koroğlu

Koroğlu mərdliyi qala dünyada,
İgid gərək başda sevda qaynada,
Dava günü sər meydanda oynada,
Meydandan qaçana namus, ar olsun!

O tərəfdən də xanların qoşunu gəlib çatdı. Koroğlu bir dəlilərə baxdı, bir düşmən qoşununa baxdı, elə bir nə`rə çəkdi ki, göydə gedən quşlar qanad saxladılar. Üzün Eyvaza tutub dedi:

Qoşun çəkib gəldi yağ ı,
Düşmanları seç, Eyvazım!..
Dağ üstündən çəkək dağ ı,
Tez hüsuma keç, Eyvazım!..

Dəli könül almaz öyüt,
Qosa bədən, olma meyit!
Misri qılıns kəmtər igid,
Al düşmanı biç, Eyvazım!..

Qıratın nalı sökülməz,
Koroğlu beli bükülməz,
İgid ölümdən çəkilməz,
Yağ ı qanı iç, Eyvazım!..

Koroğlu sözün tamam eləyib özün vurdu qoşuna. Dəlilər hər tərəfdən töküldülər. Ustad deyir o gün Çənlibeldə bir dava oldu, bir dava oldu ki, hələ ruzigarın gözü belə dava görməmişdi. Çənlibelin daşları düşmən qanına boyanıb qıp-qırmızı laləyə döndü.

Koroğlu

Orasını deyim ki, xanlar hiylə eləmişdilər. Qəsdən qoşunun yarısını meydana buraxıb, yarısını pusquda saxlamışdılar ki, dəlilərin güsünü bilib sonra buraxsınlar. İndi işi belə görəndə hökm verdilər ki, qoşun pusqudan çıxsın. Özü də düz ortaya vurub Koroğlunun özünü halqamə`rəkə eləsin. Bəli, qoşun pusqudan çıxdı. Amma Koroğlu da işini möhkəm tutmuşdu. Dəli Həsəni öz dəstəsi ilə pusquda qoymuşdu.

İndi işi belə görəndə, üzün Eyvaza tutub dedi:

Çağır Dəli Həsən gəlsin!
Ağır zərbə bu gün çalsın!
Ölən ölsün, qalan qalsın,
Mərd igidlər mə`lum olsun!

Qabağa salma naşını,
Vurdurar öz yoldaşını,
Gəzdirsəm namərd başını,
Xına mənim qanım olsun!

Siz inanın göhərkana!
Hərəniz dönün aslana!
Basılmayın bəd düşmana,
Qoyun ölən mənim olsun!

Koroğluyam, mən Əmiray,
Varsa çıxart meydana tay,
Davada dilim bilməz ray,
Əzrayıl bir yanın olsun!

Nigar xanım dəlilərə baxdı, Koroğluya baxdı, düşməne baxdı.

Koroğlu

Elə bu dəmdə Koroğlu da özünü onlara yetirdi. Baxdı ki, şadlıqdan Nigar xanımın gözləri elə dolub, elə dolub ki, elə bil bahar bulududu. Elə haya bənddi ki, abi-neysan kimi süzülüb tökülsün. Nigar Qıratın səsinə döndü, Koroğlunu gördü. Elə birsə bunu deyə bildi ki:

– San Koroğlu!..

Nigarın sözündən Koroğlunun ürəyi atlandı, qəlbi tel-tel oldu. Bir dəli nə`rə çəkib dedi:

Mərd dayanar, namərd qaçar,
Meydan gumbur-gumburlanı...
Dəlilərim meydan açar,
Düşman gumbur-gumburlanı...

Qoç igid biğın buranda.
Çəkib yay-oxun quranda,
Şeşpər qalxana vuranda
Qalxan gumbur-gumburlanı...

Top açılar qalasından,
Haq saxlasın balasından
Koroğlunun nalasından
Hər yan gumbur-gumburlanı.

Dəlilər düşməne elə bir vay verdilər ki, bir nəfər də olsun padşah qoşunundan salamat qurtarıb qayıda bilmədi. Elə ki dava qurtardı, dəlilər hamısı gəldi, Koroğlu atın başını çevirdi ki, Çənlibelə qalxsın. Aşıq Sünun əl atıb yapışdı Qıratın yüyənindən. Koroğlu dayandı. Dəlilər də dayandılar. Aşıq Sünun sözə başladı. Dedi:

Koroğlu

– Koroğlu, bu neçə vaxt idi ki, dəliləri başından dağıtmışdın. Koroğluluğu yerə qoymuşdun. De görüm, indi nə fikirdəsən? Genə də tək qalmaq istəyirsən, ya dəliləri yanında saxlayırsan?

Koroğlu dedi:

– Yox, Aşiq Sünun. Düzdü, mən Koroğluluqdan əl çəkmişdim. Amma baxıram ki, bu olan iş deyil. Nə qədər ki, xotkarlar, padşahlar, paşalar, xanlar bu namərd dünyada ağalıq eləyirlər, mən Koroğluluğu yeri qoya bilməyəsəyəm.

Ondan üzün dəlilərə tutdu, dedi:

– Nə qədər ki, onlar var, biz də varıq!..

Koroğludan bu sözü eşidəndə bütün dəlilər nə`rə çəkдилər. Atlar kişnədi, qılınslar oynadı. Qırat iki dal ayağının üstə qalxıb qızmış pələng kimi elə bir şeyhə çəkdi ki, dağ–daş titrədi. Aşiq Sünun üçtelli sazı bağına basdı. Hamı bir yerdə təzədən Çənlibelə qalxmağa başladılar.